

652
1970

34105320
202501010330

1

2

7

•

5

ფრ. ხალვაში — მისხურო. ლექსი	3
ბ. სალუქვაძე — პოეზია. ლექსი	4
ჯ. მათაძე — ლექსები	5
პ. ლორია — სირთე? მოთხრობა.	7
მ. ვარშანიძე — თქვენ ალბე- რდი! ლექსი	22
მს. მშავია — გამოღვიძება. ლექსი	25
ნ. მაღალონი — ლექსები	26
მ. გორგილაძე — ორმეთისაქან. მოთხრობა.	28
რ. ართილაძე — *** უნდა იცოცხლო ბავრი. ლექსი	36
ზ. კეჭელაძე — ვაჟი. ლექსი.	37
ნ. ჩხაიძე — სვანის ჭაღი. მოთხ- რობა.	38
შ. ჯორიძე — ლექსები.	50
ბ. გურგენიძე — ლექსები.	51
ბ. ზრეხტი — აუზსაშრგული ცარცის წრე. მოთხრობა. 'თარგ- მნა გ. მაჭუტაძე.	52

პ რ ი ტ ი კ ა დ ა კ უ ბ ლ ი ც ი ს ტ ი კ ა

შ. ჭურბიძე — მამულით შთაგო- ნებული	63
---------------------------------------	----

გ უ ლ ს გ უ ლ ი ი ც ნ ო ბ ს

ბ. ზონია — აპარა-მისხეთის გზებზე.	74
--------------------------------------	----

მ ე რ ი ლ ე ბ ი

პ. ცოგია — ლენის მუშათა დახმარება და მისი გამოძახი- ლი აპარაში.	82
ი. ბეჰირიშვილი — ალექსი ტოლსტოის სამი ინტერვიუ აპარაზე	90

წ ი ზ ნ ე ბ ი ს მ ი მ ო ხ ი ლ ვ ა

ბ. სურგულაძე — სინტაქსი. გამოკვლევა	93
--	----

ლიტერატურულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
შურნალი

საქართველოს საზოგადოებრივი
მედიის ეროვნული
სისტემა

ბ ა თ უ მ ი — 1970

რედაქტორი ა. შონია

სარედაქციო კოლეგია: ს. ახვლედიანი, მ. ვარშანიძე (პ. მგ.
მდივანი), პ. ლორია, ალ. ჩავლეიშვილი, ფრ. ხალვაში

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21.

ტელეფონები: რედაქტორის — 33-71, პ/მგ. მდივნის — 33-72.
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 19. 10. 1970. საბეჭდი 6, საგამომცემლო 5 თაბახი.
შეკვეთის № 4292, ემ 00206, ქაღალდის ზომა 60X90, ტირაჟი 2.040.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარბოლიგრაფმრეწვის ბათუმის სტამბა № 9
(ლუქსემბურგის, 22).

მ ე ს ხ უ რ ო

მესხეთო, ჩემო მესხეთო,
ხმაო, უკვდავო, მესხურო,
შენს სახეს მინდა შევხედო,
სიტყვასაც შენგან ვსესხულობ.

ჩვენ ჩვენი ციხე-ტაძრებით
ერთად გვწვეს ერთად გვეომნენ,
ჩვენს ჭირსა შიგან გაძლებით
ხომ ვიცნობთ ერთიმეორეს.

შენ, ქვაო სულშობაერილო,
მესხური მზერით გამთბარო.
მესხეთო, შოთას წიგნივით
სავსევე, გაშლილო მთა-ბარო.

გოდერძი გადმოვიარე,
სახლი შევალე ახლობლის,
მე ხომ ერთი ძმა იქ ვიყავი,
მეორე აქა ვსახლობდი.

მესხეთო, ჩემო მესხეთო,
ხევ, მსხმოიარევ, მესხურო,
შენი მზე ჩამომეწვეთა,
სიტყვასაც შენგან ვსესხულობ.

ზარი ზარზმული გვეძახდა,
ხომ გახსოვთ, სხალთა-ხიხანო.
ჩვენ მაშინ ერთად ვეწამეთ,
ჩვენ ახლა ერთად ვიხაროთ!

პოეზია

პოეზია — უპირველეს ყოვლისაა
გალაკტიონი

მე ერთ სტრიქონს ვიმეორებ ყოველთვის,
მესმის სიტყვა კაცის — ცათა ტოლისა.
საუკუნეს გადასძახის პოეტი —
„პოეზია — უპირველეს ყოვლისა!“
მუდამ ერთი მძაფრი გრძნობა ამანთებს
უმაღლესი მწვერვალისკენ ღტოვლისა —
რა ვუწოდო, რა დავარქვა ვაჟას მთებს? —
პოეზია — უპირველეს ყოვლისა!
მომლოდინე მთების სულთან განდობა,
ნეტარება წაწლად იის ყოლისა;
ცხელი გულის განედლება გადნობა —
პოეზია — უპირველეს ყოვლისა!
ლექსის გაშლა მობიბინე ყანებად,
მონატრება სიყმაწვილის მოლისა,
სიტყვა ლაღი, უხედნი და თავნება —
პოეზია — უპირველეს ყოვლისა!
სამშობლოს რომ ვემსახურე ალაღად,
ამამღერე ლექსო, სულზე მომისწარ!
მომეშველე ყვავილების ამაღავ, —
პოეზია — უპირველეს ყოვლისა!
ნურასოდეს დაგვეშრიტოს სიმღერა,
გვექონდეს ღონე სიტყვის ღმერთთან ბრძოლისა.
პოეზია ღურჯ ზღვასავით მიღელავს,
პოეზია — უპირველეს ყოვლისა!

ს ა მ უ ო ბ ლ ო ვ !

მე რისთვის მინდა
ქება ანდა დიდი სიმაღლე,
მე ხომ მგზავრი ვარ
ამ ბილიკზე ერთხელ მავალი.
შენ იყავ დიდი
სიყვარული,
ძალა,
სიმაგრე,
რომ დაამწიფო კიდეც
ბევრი შთამომავალი.

ს უ რ ბ თ ი

ცაზე იწვიან	ზღვა არის წყნარი
ვარსკვლავნი მორცხვნი,	და მწვანე კონცხი
ლამეა თეთრი,	მოგავს ფარშავანგს
მთვარით ნათერი.	ქარში გაფრენილს.

რ ა ც მ ა ბ ა დ ი ა...

ქვეყნად რამდენი გული ჩამქრალა,
რამდენი გაქრა ქვეყნად სახელი...
მე მინდა ვიყო ღია ფანჯარა
დიდ სიმაღლიდან გადასახედი,
გადავიარო ქარივით სივრცე,
დიდი თვალებით სითბო ვითხოვო,
რაც მაბადია, ყველა ხალხს მივცე,
და რაც მაკლია, ხალხში ვიბოვო.

წითელმა ფერმა მორთო ქალივით
მთები და ხევში ხმები გაისმა.
ზღვაში ისროლა ფორთოხალივით
ფერმკრთალი მთვარე უცებ დაისმა.
ზღვამ შეაპარა ნაპირს უბეში
თეთრი და მუდამ ანცი ხელები.
ნიაფი პალმას შეხვდა ნუგეშით:
ნომეფერები?
მოგეფერები!
და მზესუმზირამ პატარა ყელი
მზეს მიუშვირა დასაკოცნელად.
კუკულოს მოწყდა ანკარა ცრემლი
და გაიშალა ათას ოცნებად.

ც ი ხ ი ს ძ ი რ ი

ჩემი ბავშვობის მწვანე სავანე,
ჩემი სოფელი რარიგ კარგია.
აქ სიოს ტაშზე პალმა კანკალებს
და მზეს ბალები დაუქარგია.
ზემოდან მოჩანს ზღვა დიდებული,
ქვიშა ბევრჯერ რომ დაუტორია.
პეტრას ციხეზე მაქვს მიდებული
ყური და ვუსმენ ჩვენს ისტორიას.

პირველი ლოკალი

ს ა ი თ ?

თ ა ვ ი მ ე ზ ვ ი დ ე

„თბილისო, შშის და ვარდების მხარეო“ — მომაგონდა მატარებელში მონასმენი ტკბილი სიმღერის სიტყვები. — „უშენოდ სიცოცხლე არ მინდა“... სხვა ვეღარ დავიხსოვე, მაგრამ ესეც საკმარისია, მშობლიური ქალაქის სიტყბო და მიმზიდველობა ვიგრძნო.

ახლა აქ ვარ, შშისა და ვარდების ქალაქში დავეხეტები, მაგრამ ვერც მზეს ვხედავ, ვეღარც სიტყბოსა და სიტბოს ვგრძნობ.

„უშენოდ სიცოცხლე არ მინდა“ — ამ სიტყვებს მაინც ვიმეორებ უნებლიეთ.

და ვგრძნობ. მართლაც არ მინდა უმისოდ სიცოცხლე, მაგრამ მას რომ არ უნდივარ! იგი რომ არ მეგებება და მეაღერსება!

გული გაციებია ჩემზე.

გამოცვლილა, გადასხვაფერებულა. უფრო ლამაზი და კარგი გამხდარა, მაგრამ ჩემთვის რა...

სად წავიდე?

ვისთან?

საით?

მუდამ ქუჩაში ღომ არ ვიხეტივარ!

ნეტავ დედაჩემი რას აკეთებს ახლა? მამა რას ფიქრობს? ჩემი და რა დღეშია? რომ იცოდეს ასე უაზროდ დავხეებები ქუჩაში, გამოვარდება, მომძებნის და... თუნდა მცემოს, მაინც ბედნიერი ვიქნები მისი ხილვით.

ქუჩეში მანქანებითაა გაჭედული. ათასობით ადამიანი მოკალათებულია ავტობუსებში, ტროლეიბუსებში, ტრამვაიში. მანქანით ამოკლებენ გზას, მაგრამ მე ქვეითად სიარულს ვარჩევ, ისიც მოფარებული და მყუდრო ქუჩით. მივდივარ, მივაბიჯებ უმიწოდ და უმისამართოდ. არც შიმშილსა ვგრძნობ, არც თაკარა მზის მოძალებას! ძველი კები და ჩანთა, რომელშიც გაზეთში გახვეული ცოტაოდენი საგზალი მელაგა, თბილისთან მოახლოებისას გადავაგდე ფანჯრიდან. ახლა მხოლოდ ფერშელახული პალტო მაქვს მკლავზე გადადებული და უცხოელი ტურისტივით მივაბიჯებ.

ბევრი ხეტიალის შემდეგ მტკვრის პირას, მწვანე ხეივანში მოვხვდი. ნაცნობია ჩემთვის აქაურობა. მაშინ აქ ახალდარგული ბუჩქები იყო, აქაიქ ჩადგმული ძელსკამები. აქ ჩვენი ბიჭები...

— ააჰ! — გიყვით ვიყვირე მე და გამაჟრჟოლა. — აქ რა მინდოდა?! რა მინდოდა აქ?!

აქ ხომ... იმ ადგილას, მგონია იმ ძელსკამზეც კი...

ისინი ერთმანეთს ტკბილად ებაასებოდნენ, გაზაფხულის მზითა და სიყვარულის ცეცხლით აღმოდებულნი ბედნიერ წუთებს განიცდიდნენ. ალბათ, ბოროტ არსებას, ქვეწარმავალს თუ შემურდებოდა ახალგაზრდების ასეთი ბედნიერება.

და იმ ბოროტზე უბოროტესი გამოვდექი მაშინ მე და...

როცა სისხლით გასვრილი დანა მკერდიდან ამოვაცალე და სასიკვდილოდ აფართხალებულ მეტოქეს დავხედე, კმაყოფილება ვიგრძენი.

„ახლაც ესიყვარულე და ეალერსე“, გესლიანად მიუუვდე გონებადუკარგულ ქალიშვილს და მივატოვე.

დიახ, მივატოვე, მაგრამ...

--დაიჭით!

-- დააკავეთ!

-- ჩაქოლეთ!

და ერთბაშად მთელი ქალაქის ახალგაზრდობა წამომესია.

— გამიშვით: თქვენი დედა... — და მუშტები დავატრიალე, მაგრამ ისე მაგრად გამკოჭეს, სიმწრისაგან საკუთარ მაჯაზე ვიკბინე.

— ჩაქოლოთ! — ქვა მესროლა ვილაცამ.

— ჩავაძაღლოთ!

ამ დროს მილიცია გამოჩნდა...

წამიყვანეს. დაიწყა დაკითხვა.

ვინა ვარ, ვასი შვილი და სადაური, რა პროფესია მაქვს და ვის ვემგებოდა, მაგარ სასმელებს თუ ვეტანები, ვყოფილვარ თუ არა პასუხისგებაში.

და როცა კითხვებით გული გამიწყალეს, ავევირდი:

— დამანებეთ თავი, რა გინდათ ჩემგან? უარს ხომ არ ვამბობ? დიახ, დანა ჩავეცი გულში. მოეკალი. დიდი რამე. ათასებს ხოცავენ და კლავენ, ქვეყანა მაინც არ დაქცეულა.

ახლა კი ველარ მოითმინა გამომძიებელმა და ისე მაგრად გამარტყა სახეში, რომ სულ ნაპერწკლები ჰცვიოდა თვალებიდან.

მეორე დილით შოელი ჩემი ოჯახი გაჩნდა მილიციაში.

— რა გვაქენი, შვილო, რატომ დავგლუბე ორი ოჯახი? — მომაბლაღვლა მამამ. დედაჩემს იმდენი ეყვირა, ხმა ჩახლეჩოდა, დაკაწრული ლოყებიდან სისხლი წვეთავდა. ჩემი და გულამოძღარი ტიროდა.

— გეყოფათ ტირილი და გოდება. — სრულიად დამშვიდებული ხმით ეუთხარი თავზარდაცემულ მშობლებს. ჩემ დას კი ჩაეულაპარაკე: — ინახულე ის უნამუსო და გადაეცი, სხვა კურო გაიჩინოს.

ჩემმა დამ ველარ გაუძლო ამ სიტყვებს, თავ-პირში ხელები წაიშინა და ქუჩაში გაიჭრა...

მოგონებებმა თავბრუ დამახვიეს, სული შემეხუთა, რეტი დამესხა და, რომ არ წავექცეულიყავი, თავისუფალ ძელსკამზე მივესვენე.

— თავს ცუდად ხომ არ გრძნობთ, მეგობარო? — მოულოდნელად თავს წამომადგა მილიციის ახალგაზრდა ლეიტენანტი. — გინდათ ტაქსის დავუძახებ?

გაკვირვებულმა ავხედე. ამ მზრუნველ მილიციელს.

— გმადლობთ. კარგად ვარ.

— ადამიანის ფერი არ გადევთ... ძალიან კარგი თუ კარგადა ხართ. — და ჩაიარა.

ხომ არ მამჩნევენ, რომ საშინელი სევდა მტანჯავს და მაწვალებს?

იქ, სადგურში, მატარებლიდან ჩამოსვლისთანავე მომაქცია ყურადღება ახალგაზრდა კაცმა, აქ კი მილიციის ლეიტენანტმა. ორივემ შველა და დახმარება შემომთავაზა.

ძლავს ავწიე თავი. წამოვდექი და მიმოვიხედე.

ახლა საით?!

როგორ თუ საით! მე ხომ აქაური ვარ, ამ ქალაქის მკვიდრი! აქ ცხოვრობენ ჩემი მშობლები, აქ არის ჩემი ბინა. სხვაგან საით, თუ ჩემიანებთან, ჩემს ბინაზე არა?!

ჩემს ბინაზე? ჩემიანებთან?

მაქვს კი მე ბინა? მყავს კი ჩემიანები?

ბალი სავსეა მოყვრიამულე ბატარებით, მოსეირნე ქალ-ვაჟებით. ისე მხიარულად კისკისებენ, თითქოს სადარდო და საფიქრალი არა ჰქონდეთ რა.

აქედან შორს არ არის ჩვენი ბინა. შევეყვები აღმართს, ჩავუვლი ჩიტაძის ქუჩას, კიდეც ცოტას ავიწევ ზევით და იქვეა ძველებური ყაიდის აგურის შენობა. ალბათ, ახლა მამაჩემი აივანზე ზის და კვლავინდებურად ჩაკირკიტებს ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიას, დედაჩემი კი სამზარეულოში ღუსფუსებს. ჩემი და... იქნებ აგარაკზეა...

როგორ შემხვდებიან ისინი?

აჰ, საშინელი აზრი დამებადა უეცრად...

აჯობებს, მიყუჩებული ტყვილეტი არ შევასხენო, სულ გავეცალო ოჯახს და აქედან გადავიკარგო, მეორედ მოსვლით არ შევაწრიალო მშობლები და საზოგადოებას სალაპარაკო არ გავუჩინო.

მტკვარში ახალგაზრდები ბანაობენ. ცურაობენ, ნაგებით დასრიალებენ. შეიძლება ერთი წუთით მათ შევუერთდე, შემდეგ ფსკერისაკენ დავეშვა და... თუ ისე ჩამსილა ტალღამ, რომ ვერ მიპოვონ, კარგი იქნება, თუ არა და ჩემი ლემით ერთხელ კიდე შევაწუხებ კეთილ აღამიანებს.

უფრო გულადი კი მეგონა ჩემი თავი, მაგრამ ლაჩარი გამოვდექი. რაკი აქამდე მოვალწიე, ბარემ განვაგრძობ სვლას. ვნახავ, სანამდე მიმიყვანს ჩემი უკუღმართი ცხოვრების გზა.

მაგრამ ახლა საით?

საღამომდე ქუჩებში ვიხეტიალებ. როცა მოძრაობა შენელებდა და განაპირა უბნებს დამის სიმავე მოეფინება, ნელი ნაბიჯით შევეყვები ზემოთ, მივუახლოვდები ჩვენს ეზოს. დაველოდები მეზობლების დაძინებას, შემდეგ ფეხაკრეღით ავივლი აივნის კიბეს, მივადგები მამისეულ ბინას და ფრთხილად დავაკაკუნებ.

შემდეგ რა იქნება და რა მოხდება, წინასწარ ვერაფერს ვიტყვი.

ჭკუაში დამიჯდა ეს აზრი. შევუდექი მახლობელ ქუჩებში ხეტიალს და ნელ-ნელა ნაცნობ სახლებსაც ჩავუარე. ამ კუთხეს ჯერ კიდეც დაპყრავს ძველი თბილისის იერი. აივნებიც ნაცნობია, ეზოებიც; აქა-იქ ნაცნობი სახეებიც დავლანდე. მაგალითად, ძია ალექსი, ისეთივეა, როგორიც მახსოვს. არც ელივოს შეცვლია სახე. თუმცა ოდნავ წელში მოხრილა. იმდროინდელ ბავშვებს აბა ახლა როგორღა შევიცნობ? დაზრდილან, დავაყვაცებულან.

რამდენი რამ შეცვლილა ამ თხუთმეტ წელიწადში. რამდენიმეჯერ ავიარ-ჩავიარე იმ ადგილას, სადაც ბავშვობა და ჭაბუკობა გამიტარებია. მაგრამ ვერაფერს მიცნო.

ნსოლოდ ზუსტინის ძეგლთან ჩანომჯდარს ორმა კაცმა დამატანა თვა-

ლი. რამდენჯერმე მომიბრუნდნენ და შემომხედეს, შემდეგ ერთმანეთს რაღაც გადაულაპარაკეს და თვალს მიეფარნენ.

მე ორივე ვიცანი: ერთი ჩვენი კლრის კომკავშირის მდივანი გახლდათ, მეორე — ერთი კლრისით უკან იყო, მაგრამ სულ მასთან ტრიალებდა. როგორც მაშინ ამბობდნენ, იგი ჰოეტობდა და თანაკურსელებს ლირიკული ლექსებით არობდა.

მიცნეს-მეთქი, ვერ ვიტყვი, მაგრამ დაეჭვებული კი წავიდნენ.

კიოსკში გაზეთი მოვიტოვე.

რომელიო, მკითხეს. ჩემთვის სულ ერთი იყო და რამდენიმე გაზეთი გამოვართვი. მახლობლად ჩამოვჯექი და კითხვა დავიწყე. პირველად ხელში „ახალგაზრდა კომუნისტი“ მომხვდა და ისე გამაფრჭოლა, თითქოს გველი მომხვეოდეს. გაზეთი მაშინვე დავჰმუჭუნე და შორს გავისროლე.

სამინლად შემჯავრდა ეგ გაზეთი მაშინ, და ეს გრძნობა აქამდე მომყვა. პირველად მან ატეხა განგაში და ჩემს წინააღმდეგ გამოილაშქრა.

„ჩვენი საზოგადოება უნდა გაიწმინდოს ასეთი გადაგვარებული ელემენტებისაგან!“, „მოიკვეთოს მავნე მუწუჯი ჯანსაღ სხეულზე!“, „გაიძვრა, გახრწნილი, ზულივანი, აღვირახსნილი“. და, ვინ იცის, კიდევ რამდენი ასეთი ეპითეტიტ ამკობდნენ ჩემს სახელს. ბევრმა მამაჩემსაც გაჰკრა კბილი.

ახალგაზრდობის ხმას მთელი საზოგადოება გამოეხმაურა და ჩემი სასტიკად დასჯა მოითხოვა.

ეს იყო მაშინ, თხუთმეტი წლის წინათ...

სხვა გაზეთებიც ჩავათვალიერე. ვერც ერთ მათგანზე ვერ შევაჩერე ყურადღება. წამოვდექი, გაზეთები იქვე დავყარე და კვლავ უმისამართოდ ავღოლიაღდი.

დავდივარ გაბრუებული, გამოლენჩებული. თითქმის არაფერზე აღარ ვფიქრობ.

აი ნაცნობი ჭიშკარი. ეს ოთხსართულიანი სახლიც ნაცნობია, ისეთივეა, როგორიც მახსოვს. ეზოში უწყსრიგოდ ყრია ხისა და რკინის მასალა, აგური, ცემენტი, კირი. ეტყობა, შენობას არემონტებენ. დურგლები, კალატოზები, მეხათქაშეები, ნღებავები პროფესიის მიხედვით განაწილებულან და მუშაობენ.

შევჩერდი. გამიტაცა ამ ადამიანების საქმიანობამ. ვუყურებ, როგორ რანდავს ახალგაზრდა დურგალი ფიცარს, როგორ აწყობს აგურს მეორე, ქათხას როგორ მარჯვედ ასრიალებს მესამე, ცემენტისა და ქვიშისაგან დულაბს როგორ ამზადებს ნეოთზე. ვუცქერი და ვერთობი. არა, კი არ ვერთობი, ასე მგონია, მათთან ერთად ვმუშაობ. ოჰ, როგორ მინდა, წავბრთვა იმ ოსტატს ქათხა და ჩემებურად დავატრიალო! მე ხომ ამ საქმეში ბაღალი არ მყავდა. თუნდაც ის ახალგაზრდა დურგალი — ასე უნდა

რანდვა! ეტყობა, არ არის კარგად დახელოვნებული. სხვებსაც ვერ
ყოფს სიმწიფეს. ალბათ, ეწყინებათ, თორემ ვაჩვენებდი, როგორ უნდა გაი-
რანდოს ფიცარი, როგორ შემზადდეს დულაბი თუ საღებავი. რამდენი
რამ შევისწავლე იმ დასაქცევ კოლონიაში.

... ამ ჭიშკარში პირველად დედამ შემეყვანა. აი იმ საკლასო ოთახში
დამსვენს მერჩხე. — მესამე სართულს: ავხედე დაბლიდან.

სამამულო ომმა გემოდე კლასში მომიწყო. მამა ჯარში გაიწვიეს და
ფრონტზე გაგზავნეს. ოჯახის სიმძიმე დედას დააწვა.

დამთავრდა ომი. ბედნიერთა შორის აღმოჩნდა ჩვენი ოჯახიც. დაგ-
ვიბრუნდა მამა.

— ბევრი ფაშისტი დახოცე, მამა? — ეს იყო პირველი კითხვა, რო-
მელიც ომიდან დაბრუნებულ მამას დაეუსვი.

— არა, აღამიანის სისხლი არ დამიდგია. — იცრუა მამამ. თავის
ვაჟკაცობაზე არასოდეს არაფერი დასცდენია, თუმცა ორი საბრძოლო
ორდენი და რამდენიმე მედალი ჩამოიტანა.

მამაჩემის თანამებრძოლები, მეტწილად ახალგაზრდები, ჩვენთან, ასა-
კით საკმაოდ მომწიფებულ ბოსწავლევებთან საუბარში თავის ვაჟკაცობაზე
ისეთ ამბებს გვიყვებოდნენ, რომ ძარღვებში აჩქერებულ სისხლს ძლივს
ვიოკებდით.

თოფი, ტყვია, ყუჩიარა, ქვემეხი, ხიშტი, სატევარი, დანა... სიკვდილი,
კენესა, გოდება, სისხლი, ნგრევა, მსხვრევა, ყველაფერი იყო ომგადახდი-
ლთა საუბარში.

— მაგრამ ფაშისტიც ხომ აღამიანია? — ვკითხე ერთხელ ომიდან
ახალდაბრუნებულ ხეიბარს.

— აღამიანია, შვილო, მაგრამ სულ სხვანაირად აღზრდილი და შთა-
გონებული.

— მაგრამ თავისთვის ხომ სურს კარგი? — არ მოვეშვი მე.

ყოფილმა მებრძოლმა გვეახედ შემომხედა.

— თავისთვის მგელსაც კარგი სურს, როცა ძროხას ყელში ეცემა...
აღამიანი მით განსხვავდება მხეცისაგან, რომ მასში საკაცობრიო მიზნები
და იდეალები სჭარბობს, ხოლო თუ ვინმე შეეცდება ამ მიზნებს გვერდი
აუჭიოს და სხვისი გაუბედურებით საკუთარი ბედნიერება მოიპოვოს, იმ
შემთხვევაში ისე მოექცევიან, როგორც ფაშისტებს მოექცნენ.

მე სხვანაირად განოცდენენ მისი პასუხი.

და როცა მოსამართლემ მკითხა რას ერჩოდი, რა ინტერესი გქონდა
ახალგაზრდა გუმანდისო, ვუბასუხე: იგი ჩემი გაუბედურებით საკუთარი
ბედნიერების მოპოვებას აპირებდა და მეც მოვსპე, როგორც მოქიშპე და
მოპირდაპირე-მეთქი.

ამ პასუხმა მთელი დარბაზი ააქმაურა და ფეხზე დააყენა.

— სიკვდილი ასეთ გარეწარს! — ხმამაღლა წამოიძახა ვილადამ დაბაში და დაიწყო მონათესავე გასაღწევით.

— მაგასთან ერთად მისი მშობლებიც უნდა ჩამოჰკიდონ! მამაჩემი, რომელიც აქამდე კუთხეში მიმალული ისმენდა ყველაფერს, ხარკით აბლავდა, თავპირზე ხელი წაიშინა და გარეთ გავარდა.

დღეაღმოსვლამ და ჩემი და პრეტესს არ დასწრებია. არც გუმანიძის მშობლები, სასაფლაოდ გასამართლებას მთელი ქალაქის ახალგაზრდობა ესწრებოდა, მკერდზე შავი ლენტებითა და მოკლული ამხანაგის პატარა სურათით.

პროკურორის სიტყვას ხალხი მოწონებით შეხვდა. იგი სასჯელის უმაღლეს ზომას მოითხოვდა.

დამკველს სიტყვას თქმაც არ დაეცალეს, არ მოუსმინეს.

საკითხი გარკვეული იყო. თავდაც არ მიცდია თავის მართლება.

საბოლოო სიტყვაშიც იგივე გავიმეორე: მოკალი წინასწარი განზრახვით. ის გოგო, რომელთანაც სერიოზობა, ჩემი შეყვარებული იყო. გადაიბირა, მოატყუა. რამდენიმეჯერ გავაფრთხილე, მაგრამ არ ჩამოესხნა. ბოლოს გადავწყვიტე მისი ჩამოშორება და ავასრულე კიდევაც.

უკანასკნელი სიტყვის გარდა, ყველაფერი ტყუილი იყო. თამარი ჩემი შეყვარებული არ ყოფილა და არც მიფიქრია მისი შეყვარება. იგი ჩემი დის კარგი და გულითადი ნევინი იყო მხოლოდ და ვიცნობდი როგორც ერთ-ერთ ლამაზ ქალიშვილს. როცა გუმანიძესთან ვხედავდი, მწყინდა. არ მიყვარდა ჩემგან შორს მყოფი და შეტისმეტად ბეჯითი სტუდენტი.

დამკველიც კი აღაშფოთა ჩემმა უკანასკნელმა გამოსვლამ. პროფესიონალი მოვალეობა რომ არ მაიძულებდეს, პირველი მე დავუჭერდი მხარს პროკურორს და სიკვდილით დასჯას მოვითხოვდი, გადაულაპარაკა ვვერდით კოლეგას.

სასიკვდილოდ მაინც არ განიგებეს. ოცდახუთი წელი მომისაჯეს და შრომა-გასწორების შორეულ კოლონიაში განმარტეს.

სასამართლო რომ დამთავრდა, შავ მანქანაში ჩამსვეს და ციხეში წამოყვანეს. ქუჩაში გამოშლილი ხალხი ხმამაღლა მწყევლიდა, მაგინებდა და ჩემს მშობლებს კიცხავდა.

აღმართზე მანქანას სვლას უკლო და რკინის ხლართულიდან თვალი მოკარი ჰამაჩემს. წელში მოხრილი, მოტეხილი, დაბეჩავებული, იგი მართლმართო მიაბიჯებდა. მიდიოდა, მიადგამდა ფეხებს, მაგრამ ისე დამინიარა, თითქოს მიცვალებული მიდიოდა საკუთარ სამარესთან.

როცა გვერდით ჩავუარეთ, მან ერთი კი შემოხედა შავ მანქანას, რაღაც სიტყვა მწარე ნაღველს ამოატანა, შემდეგ პირი იბრუნა, დაბარბაცდა და მოწყვეტით ჩაიქცა ტროტუარზე...

და აი ახლა კვლავ ჩემი ბავშვობის საყვარელ სკოლასთან ვდგავარ. ამ
შენობაში გავატარე თერთმეტი სავალდებულო და დამატებით კიდევ ორი
წელი; აქედან პირდაპირ ინსტიტუტში მოვხვდი, ნამდვილად მოვხვდი. ბე-
დმა გამიღიმა, მამაჩემის წამოშველებამ, ჩემმა ცოდნამ თუ სხვა რაიმემ
შემიწყო ხელი, არ ვიცი. ფაქტი კი ისაა, ინსტიტუტში მოვეწყვე და სტუ-
დენტი გავხდი.

დამქანცა მოგონებებმა. ალბათ, უჭმელობამაც იმოქმედა; აქაურობის
ნახვამაც. ჭიშკარს მივეყრდენი.

— ძია, ცუდად ხომ არა ხართ? — ჩემს ახლოს შეჩერდა შეხალა-
თიანი ახალგაზრდა, რომელიც ის იყო ავტობუსიდან ჩამოხტა. — „სასწრაფ-
ოს“ ხომ არ გამოვეძახო?

— გმადლობთ, არ მინდა.

— მეგონა, გიჭირდათ, კარგად ბრძანდებოდეთ. — და ჩაიარა.

ეს რა ყურადღებიანი აღმნიშვნები გაჩენილან ჩვენს ქალაქში? შე-
ხალათიანს თვალი გაუყოლე და, როცა იგი შენობას მიეფარა, ნელა მო-
ბრუნდი და მიმართულება შევიცვალე.

თ ა შ ი მ ი რ ვ ი

წუხელ გარეთ გავათიე. ვერ მოვხვდი საკუთარ ოჯახში. სახლი,
რომელშიც ბინა გვედო, აულიათ. მის ადგილას ოცსართულიანი შენობა
აუყვანიათ და ის იყო ხარაჩოებს ხსნიდნენ.

აქაური მცხოვრებნი საღ გადაიყვანეს-მეთქი, ვიკითხე ვითომ სხვათა
შორის.

— ზოგი საღ და ზოგი საღ, — მიპასუხა ერთმა მოხუცმა ქალმა.

— ერთი ნაწილი ვაკეში, სტადიონის მახლობლად ახალ სახლებში
ჩაასახლეს. — წამოეშველა მოხუცს ათი-თორმეტი წლის ბიჭი. — „ბა-
ხტაკორი“ და „დინამო“ რომ თამაშობდნენ, იმ დღეს გადაჰქონდათ ბარ-
გი. იმ დღეს თბილისელებმა ორით ერთი მოუგეს სტუმრებს.

დედაბერმა ღიმილით გადახედა ბიჭს.

— რასაკვირველია, დაგეჭერება. აბა, შენ ხომ სტადიონთან გაქვს
დადებული ბინა. დაინახავდი მახლობლად თუ კი რაიმე ხდებოდა
შესამჩნევი.

— არა, ბებია მაშინ ბილეთით ვიყავი. ჩემმა ამხანაგმა დამითმო.

— კარგი, კარგი, ეს არავის აინტერესებს... ნაწილი, ალბათ საბურ-
თალოზე გადაიყვანეს. იქაც დიდრონი სახლები წამოვჭიმეს. — მითხრა
მოხუცმა, შეილიშვილი თან გაიყოლია და ჩაიარა.

სადღა უნდა წავსულიყავი? შუადამემდეგ კვლავ ქუჩებში ვიხეტიალე,
ხოლო შემდეგ ქალაქის ბაღში ჩავედი, მოფარებულ ადგილას ძელსკამ-
ზე წამოვწექი და გათენებამდე ვიძინე.

ქალაქს უკვე ელვია, ბალიდან რომ გამოვედი. ქუჩებს ჰგავდნენ, რეცხავდნენ, გაზონებში ყვავილებს რწყავდნენ, სტამბებიდან ახალ-ახალი ჟურნალ-გაზეთები გამოჰქონდათ, კინოთეატრების ვიტრინებში ახალ პროგრამებსა და აფიშებს აკრავდნენ, უზარმაზარი მანქანებით სურსათ-სანოვავე გადაჰქონდათ და სავაჭროებში ანაწილებდნენ.

რუსთაველის პროსპექტზე გავედი. აქ თითქოს ყველაფერი თავის ადგილას არის და ნაცნობია. ზოგი რამ მაინც შეუცვლიათ და შეუსწორებიათ.

რუსთაველის ძეგლთან ხალხი შევნიშნე. მივხვდი, რომ აქ იყო მიწისქვეშა გზის ერთ-ერთი სადგური და გადაწყვიტე დამეთვალყურებინა ჩვენი ქალაქის ეს ახალი შენაძენი.

ყველაფერი კარგია და ლამაზი. ყველაფერი მომხიბვლელია, მაგრამ მე რა?

ვზივარ ბაღში, ტრამვაიში თუ ავტობუსში, ჩქარა მივდივარ თუ ჩანჩაღით, ქუჩებს ვათვალყურებ თუ მაღალ სახლებს, ყველგან და ყოველთვის გაბრწყინებულ სახეებსა და მხიარულ ადამიანებს ვხედავ. ჩემს ჯიბრზე თითქოს დარდი და ნაღველი გამოლეულა ამქვეყნად.

ასეთი შთაბეჭდილება რომ მექმნება, უფრო ვლონდები და ვწუხვარ. ნუთუ ამოდენა ქალაქში არავინ აღარ მყავს ბედის მოზიარე და თანამგრძნობი?

მინდა წავაწყდე ადამიანს, რომელიც ბედს უჩივის, წუხს, დარდი და ნაღველი ტანჯავს, ცხოვრების უმადურია...

მანეთიანი შაურებად ვაქციე. ერთი მათგანი შესასვლელთან ყუთში ჩავუშვი და მეტროში შესვლის უფლება მოვიპოვე.

ხალხი ბევრია. ჩემს გარდა, ყველას რაღაც საქმე და მიზანი მიაჩქარებს.

ერთი ბავშვიანი დედაკაცი თავის ნაღველს უმხელს ახალგაცნობილს. ხშირად იწმენდს ცრემლებს თვალებიდან. უღროოდ დაქვრივებულს სამი მცირეწლოვანი ბავშვი დარჩენია საპატრონოდ.

თანამოსაუბრენი ამშვიდებენ, იმედს აძლევენ, თანაუგრძნობენ.

მეორე დედაკაცი შვილის საქციელს დაუდარდიანებია. თავის ნაშრომს სულ ქეიფსა და დროსტარებაში ფლანგავს, შინ გროში არ მოაქვს და არც რაიმეს შექენაზე ფიქრობს.

ამ ქალსაც გამოუჩნდნენ ნუგეშისმცემლები. ერთხელაც იქნება ლოთობისა და აყალმაყალისათვის მილიციაში მოხვდება, ცოტა ხანს გამოამწყვდევენ და გონზე მოვაო.

— საქმეც ისაა, ჩხუბი და აყალმაყალი არ იცის იმ ჩემი ცოდვით საესემ. — ნაღვლიანად პასუხობს ქალი.

— აბა სმა-ჭამისათვის ვინ რას ეტყვის, ჩემო დაია! — სულ ში ებმება ხნეირი მამაკაცი, — ნეტავი ცოცხალი მყოლოდა და სულ ქეიფში გაეტარებინა თავისი სიცოცხლე, ვინ ეტყოდა რამეს.

ჩემი შაურიანით რამდენჯერმე ავუარ-ჩამოვუარე სადგურებს. მრავალნაირი ხალხი ვნახე, ბევრის კარგი და ავი გავიგე, ბევრი მწუხარე ადამიანის გულში ჩავიხედე, მაგრამ ჩემსავით უიმედოსა და სასოწარკვეთილს ვერ გადავეყარე.

მართალია, ჩემი დარდი არავისთვის გამიმხელია, მაგრამ ვიცი, რომ ზიზღისა და სიძულვილის მეტს ვერაფერს დავიმსახურებდი.

იქაც, იმ ბოროტმოქმედთა ბანაკშიაც ვერ ვპოულობდი თანამოაზრეს. იქაც არავინ გამოქომაგებია ჩემს საქციელს. მიჯნური ჭაბუკის გულს მხეციც დაინდობს, ადამიანი, აბა, როგორ გაიმეტებს სასიკვდილოდ, მიუტევებელი დანაშაული ჩავიდენიაო, ისეთმა კაცმა მითხრა, რომელმაც სამი ადამიანი გაძარცვა და გამოასალმა წუთისოფელს.

და როცა ასეთი პიროვნება მკიცხავდა და მაგინებდა, კეთილი ნების ადამიანი რაღას მეტყოდა? მთელ კოლონიაში ერთი მეგობარიც არ მყოლია.

მაინც გავუძელი იქაურობას. გავუძელი საოცარი ჯანმრთელობის წყალობით. გავუძელი, მაგრამ საკითხავია: გავუძლებდი თუ არა კიდევ იმ ათ წელს, რომელიც მაპატიეს? რუსთაველის ძეგლთან რომ ამოვედი, მზე საშუადღეოზე ასულიყო.

ახლა საით?

პირველ გამოვლილ ტროლეიბუსს შევახტი, ღია ფანჯარასთან ჩამოვჯექი და გავყევი.

სულერთია, სადაც მიდის და საითაც წამიყვანს. ვნახოთ, რით დამთავრდება ჩემი ხეტიალი.

უნივერსიტეტს რომ გავცილდი, მაშინ მივხვდი, რომ ვაკეში ვიყავი და მოვეფხიზლდი.

ველარ ვცნობ აქაურობას. ეს სულ სხვა ქალაქია, სულ სხვა თბილისი. ეს ვარაზის ხევიც სულ სხვა ხეია და სხვა ადგილი.

ყველაფერი ეს ჩემს შემდეგ, ამ თხუთმეტი წლის განმავლობაში აშენებულა, გაშენებულა, დამშენებულა.

უკანასკნელ გაჩერებაზე ჩამოვხტი, უფრო ზევით ავიწიე და მთელ ქალაქს მოვაველე თვალი. საბურთალო და ვაკე შეუერთებით განიერი და ლამაზი ქუჩით.

გამიკვირდა. გამიკვირდა-მეთქი, ვამბობ, თუმცა საკვირველი არაფერია. ამაზე დიდი სამუშაო დაგვიძლევია იქ, იმ შორეულ ქვეყანაში. ისეთი გზები, ხიდები, ქუჩები გავვიყვანია, რომ...

ახლა საით?

მალღობზე ვდგავარ.

ორმა ძაძიანმა ქალმა ჩამიარა. სირბილით ჩალიეს დაღმართი, წასვლელად დაძრულ ტროლეიბუსში ჩასხდნენ და თვალს მიეფარენ. საიდან!

უკან მივიხედე.

ჰო, აქ ხომ ძაძიანი ადამიანები დადიან უფრო ხშირად; საბრალო დედები, ქვრივები, ობლები. ალბათ, ის ორი ქალიც იქ იყო.

როგორ გალამაზებულია და გაშენებულია ერთ დროს ხრიოკი გორაკი!

აქაც დაუსახლებიათ...

სასაფლაოს განიერ ღია ჭიშკარში შევედი.

ბევრი ახალი სამარე გაუჭრიათ მას შემდეგ.

ერთ დროს, თუ მომიხდებოდა სასაფლაოზე გამოვლა და გულისამაჩუყებელ ეპიტაფიებს წავაწყდებოდი, მაშინვე ფანქარს მოვიმარჯვებდი და უთუოდ უწმაწურ სიტყვებს წავაწერდი.

რამ გამომცვალა ასე, რომ ახლა მეც გული მიჩუყდება მგრძნობიარე სიტყვების ამოკითხვისას?

რამდენიმე საფლავს ჩავუბრე. ორიოდ კარგად დაწერილი ეპიტაფია წავიკითხე და...

— აჰ! — შევძახე უცებ. და თვალები დამიბნელდა.

ის არის. იმის სახეა. ასე იცოდა ჩამოჯდომა წიგნთან ფანქრით ხელში...

როცა გონს მოვედი და კვლავ მისი ლამაზი და ჭკვიანი სახე დავინახე, ვეღარ გავუძელ მოზღვავენებულ მღელვარებას, ერთი დავიბღავლე, მივტრიალდი და სერი ავირბინე.

აქაც ბევრი სამარე და წარწერაა, მაგრამ მათი დათვალიერების არც შეძლება მაქვს და არც სურვილი.

ჩემს თვალწინ იმ ჰაბუკის კეთილი სახე და მოღიმარი თვალების შუქი ანთია. მხოლოდ მას ვხედავ და მის საფლავზე დალაგებულ ცოცხალ ყვავილებს, რომელიც, ალბათ, გულდამწვარ დედას მიაქვს ყოველდღე.

რამდენი საშინელი ბოროტება ჩაუდენია ადამიანს, რამდენი დანაშაული, მაგრამ დაუსჯიათ, გაუსამართლებიათ, გაუეციხავთ, შემდეგ სასჯელმოხდელი მიუღიათ და თავის რიგებში ჩაუყენებიათ.

მე კი აღარც სასჯელის მოხდამ მიშველა, აღარც იმდენმა ტანჯავწვალებამ.

რომელიდაც საფლავის ქვაზე ჩამოვჯექი და მუხლები შევასვენე, თუმცა ისე ვარ გაბრუებული, რომ ვერც დადლილობას ვგრძნობ და ვერც ამდენი ხნის უკმელ-უსმელობას.

აღარც ცოცხლებში ვწერივარ, აღარც მკვდრებში. ვზივარ, ვზივარ, უზროდ და იმაზეც კი არ ვფიქრობ, საით წავიდე.

მეუღრობა ხელს უწყობს ჩემს განწყობილებას.

თვალები ნელ-ნელა კარგავს სინათლეს, ბნელდება, ვითენთები, ესუსტდება.

აღარ ვარსებობ ცოცხალთა შორის, ვიკარგები...

აქ რომ ამოვედი, მზე საშუადღეოზე იდგა. ახლა დახრილა და ქვე-
მოთ მიიწევს.

ორ საათზე მეტი გასულა. კოლონიიდან წამოსვლის შემდეგ ასე არ
მიძინია, არც ასე ტკბილად, არც ამდენი ხანი.

ოდნავ დამშვიდებულა გული. კუნთებშიც მეტ ძალას ვგრძნობ. მზეს
გავუჭვრიტე, მოკრიალებულ ცას ავხედე და იქედან გადმოტანილი მზერა
იმ აკლდამას მოვავლე, რომლის ქვეაზეც ვიყავი ჩამომჯდარი.

მარმარილოს სვეტზე ოქროსფერი წარწერაა ამოკვეთილი და უნე-
ბლით მისკენ გამეჭკა თვალი. კითხვა დავიწყე.

„აქ განისვენებს“...

თავში რაღაც მძიმე საგანი დამეცა.

„აქ განისვენებს დამსახურებული პედაგოგი და საზ“...

— ააჰ, მამაჩემო!..

მამა, საბრალო მამა!

შეზვინულ საფლავეზე ახალდაკრეფილი ყვავილებია. თითების
მონასმიც აჩნია ფხვიერ მიწას. იგი დედაჩემის თითებია. ეტყობა, ახლა-
ხან ყოფილა. ალბათ, ის იყო, ის შავიანი ქალი, მაგრამ მეორე?
ჩემი და? არა, ორივე ხანშესული ჩანდა.

ვინ ვარ ახლა მე? სად ვიმყოფები? როგორი იქნება ჩემი ცხოვ-
რების ბოლო, მისი დასასრული? მითხარით, გამაგებინეთ!

შენ, ჩემო კეთილო მემკთიანევ, რომელსაც ბევრი ადამიანის გული
მოგიზიბლავს და აგიძგერებია, მრავალი მკითხველი აგიღელვებია მძიმე
ამბებით, დიდი ტანჯვა-წვალება გირგუნებია შენი წიგნების გმირებისათ-
ვის, მაგრამ ფინალით მაინც გაგიხარებია და სამშვიდობოზე გაგიყვანია,
შენ მაინც მითხარი, როგორ დაამთავრებ ჩემს თავდადასავალს? შეეცდე-
ბი თუ არა ჩემი ცხოვრების გაცნობით შეწუხებულ ადამიანებს რაი-
მე შევება არგუნო და მეც მარგუნო? სიხარულს ვერავის აგრძნობინებ,
ჩემს თავს ვერავის შეაბრალებ.

ვილაცას შევევედრები, შევესთხოვ, მაგრამ ვის? ვის შეუძლია შეი-
სმინოს ჩემი ვედრება?!

— მაპატიე, ჩემო მამიკო, შემინდე! — დავემხე საფლავს და
ავტირდი.

ვიტორე დილხანს და გულმოჯერებული წამოვდექი.

— ახლა საით? — სიტყვა ხმამაღლა დამირჩა ნათქვამი.

— წამოხვალ ჩემთან! — მომესმა პასუხად და მოვიხედე.

ჩემს ახლოს მილიციის ლეიტენანტი იდგა და მიყურებდა.

— წამოხვალ ჩემთან! — გაიმეორა მან და მომიახლოვდა. — ცუ-
დად ხომ არა ხართ?

— არა. — გაკვირვებული მივაჩერდი მე. ეს ხომ ის ახალგაზრდა კა-
ცია, გუშინ მატარებლიდან ჩამოსვლისას ხელი რომ შემაშველა! ის მი-
ლიციის მუშაიკი ეს არის, მტკვრისპირა ბაღში სკამზე მიწოლილს რომ
შველა შემომთავაზა! ის შეახალათიანი ახალგაზრდაც ესაა, სკოლის
ეზოს ჭიშკართან რომ მკითხა, ხომ არაფერი გიჭირსო?

თითქოს მიმიხვდა, რასაც ვეჭვობდი და გაიღიმა.

— წამოხვალ ჩემთან! — მესამედ მითხრა მან.

— ხომ არ გეშლებათ? მე...

— ვიცი ვინცა ხართ.

— იცით ვინცა ვარ? ლამის შევიშალო.

— დიახ, სახელი, გვარი, მაშის სახელი, სადაურობა...

— მე თქვენ პირველად გხედავთ.

— მე კი გუშინ შუადღიდან.

— ესე იგი...

— მატარებლიდან ჩამოსვლის წუთებიდან.

— და იქედან გქონდათ ცნობა, რომ მე...

— ჩვენს ქალაქში ჩამოდიოდით.

— მაშ, რად გამათავისუფლეს, რად გამომიშვეს, რად გამინაღდეს სა-
გზაო და სახარჯო ფული?

— ეს ყველაფერი კანონითაა.

— მაშ, თქვენ ჩემი დანაშაულის სიმძიმეც გეცოდინებათ!

— მაშინ მერვე კლასში ვიყავი. სასამართლოს დარბაზში შევიპარე,
შენი სახე რომ დამენახა.

— მერე?

— შეგხედე და შემეზიზღე. „სიკვდილი მაგას-მეთქი“, პირველად
მე დავიძახე, მაგრამ სიცოცხლე რომ გაჩუქეს, არ მწყენია. ძნელი გა-
სამეტებელია ადამიანი, თუნდაც მკვლელი.

— გასაგებია, მაგრამ მაინც მინდა ვიცოდე, როგორ გაიგეთ, რომ
გუშინ მე მატარებლით მოვდიოდით?

— იქედან, საიდანაც გამოგამგზავრეს. ჩამოსვლის შემდეგ თან და-
გყვები აჩრდილივით. ერთად დავდიოდით ჩვენ ყველგან. ბაღშიც შენს

ახლოს გავათიე. იმ ვაჟის საფლავეზეც ერთად ვიცრემლებოდით. აქ მამათქვენის საფლავის ქვაზე ჩამომჯდარსაც გიცქერდი.

— თქვენ იცით, რომ აქ მამაჩემი მარხია?

— ერთი წელიც არაა მას შემდეგ, რაც ყოფილმა მოსწავლეებმა მისი ცხედარი აქ მოვიტანეთ და დავკრძალეთ.

— თქვენ მამაჩემის ყოფილი მოწაფე ხართ?

— განა მარტო მე და ერთი და ორი? ათობით ათასები. და ვერ პოვებთ მათ შორის ვინმეს, მამათქვენის აუგი რომ დასცდეს.

— მე კი...

— დასანანია, დასანანი! — შემაწყვეტინა ლეიტენანტმა. — რომ ისეთი კეთილშობილი ადამიანის შვილი... გამომეყ! — ახლა უფრო ბრძანების კილოთი მითხრა და დავემორჩილე.

ტროლიბუსის გაჩერებასთან ჩავედით. იქ ცისფერი მანქანა იდგა. ჩემი მზვერავი მივიდა მანქანასთან, კარი გამოაღო და მომიბრუნდა:

— ჩაჯექი!

შევედი. ისიც შემოვიდა, გვერდით მომიჯდა და მძღოლს რაღაც ანიშნა.

ხანმოკლე გამოდგა ჩემი თავისუფლება. კვლავ პატიმარი ვარ. კვლავ ეტაპი, კვლავ ტანჯვა-გაჭირვება და ბანაკის რეჟიმი.

იმ ადგილას მაინც დამაბრუნებდნენ. შეჩვეული ჭირი ჯობია. მიცნობენ, ვიცნობ, იციან ჩემი ბუნება და ხასიათი.

— დიდ დანაშაულს დიდი სასჯელი მოსდევს. — თითქოს მიმიხვდა განაფიქრს წესრიგის დამცველი. — დიდ ცოდვას დიდი მონანიება უნდა.

— ჰოდა, მომახდევინეთ, რაც მომისაჯეს. გამაბრუნეთ უკანვე, რაკი ასეთი განკარგულება მიგიღიათ! რატომ ჩამოსვლისთანავე არ შემიკარით ხელ-ფეხი და ეტაპით არ გამგზავნეთ უკანვე? ნუთუ მარტო ერთი კვირით მომეცით თავისუფლება? როგორ ფიქრობთ, ამოვისუნთქე ამ ხნის მანძილზე თავისუფლად?

— მესმის. — შემომხედა მან, — სასჯელი შენ უკვე მოიხადე. კანონის მიხედვით თავისუფალი მოქალაქე ხარ, მაგრამ ადამიანების თვალში — მკვლელი.

— არაფერი მესმის! — შეეძახე მე. — მკვლელი ვარ, საზიზღარი, ბოროტმოქმედი. წამიყვანეთ, სადაც უფრო დიდი სატანჯველია, სადაც მეტი ცეცხლია და ჯოჯოხეთი. ჩამაგდეთ აღუღლებული კუპრის მორევში. დამსაჯეთ, როგორც თქვენი ნება და სურვილია. — და ბავშვივით ავტირდი.

— ნუ ბავშვობ. — თანაგრძნობა ჩანდა ახალგაზრდა ლეიტენანტის ხმაში, — შენ საკმაოდ დაისაჯე, და არა მარტო ფიზიკურად, არამედ სუ-

ლიერადაც. ამაში დავრწმუნდით და შეგვიძლია, გახახლება და გარდაქმნა მოგილოცოთ.

— რომელ ნომერთან? — არ შემობრუნებულა, ისე იკითხა მძლოლმა.

— სამოცდაშვიდის მესამე სადარბაზოსთან, — მიუგო ლეიტენანტმა.

მანქანამ სვლას უმატა და მალე რვასართულიანი სახლის შესასვლელთან გაჩერდა.

ლეიტენანტი ჩამოვიდა და მეც ჩამოვეყვი.

— ახლა საით? — უნებლიეთ დამცდა ეს სიტყვა.

— მეორე სართული, ბინა ორმოცდარვა, ხელმარჯვნივ, — მეუბნება იგი.

— ვერაფერი გავიგე! — მივაჩერდი ჩემს მხლებელს.

— ერთი წლის წინათ მიიღო ეს ბინა, მაგრამ საბრალოს ბევრი აღარ დაცლია. მიდი, დედა და დაი დაგხვდებათ შინ... ნახვამდის! იმედი გვაქვს, სულიერი სასჯელის მოხდას კეთილი გზითა და ხალხის სამსახურით შეძლებ. გვიგულვე შემწედ და დამხმარედ! — ხელი მაგრად ჩამომართვა, მანქანაში ჩაჯდა და სწრაფად გაუჩინარდა.

მოულოდნელობისაგან დავიბენი. მადლობაც ვერ ვუთხარი. არა, ეს რა მჭირს, სადა ვარ?

ვდგავარ ერთ ადგილას გაქვავებული, უხმოდ, უენოდ, უაზროდ.

როცა გონს მოვედი და მიმოვიხედე, ქუჩაში სალამოს ბინდი შემოპარულიყო, სახლებში ჭაღებს ანთებდნენ.

ახლა საით?

—სართული მეორე, ბინა ორმოცდარვა, ხელმარჯვნივ. — ყუ-რში გამიმეორა ვილაცამ ახალგაზრდა ლეიტენანტის სიტყვები.

სადარბაზოს კიბეს აყევი, ძლივს ავითვალე ოციოდე საფეხური და შევეჩერდი.

„ბინა ორმოცდარვა, ხელმარჯვნივ“ — მკარნახობს კიდეც უჩინარი თანამგზავრი და მეც მის ნაჩვენებ გზას მივყავები.

აი, აქ არის.

მეორე სართული, ორმოცდარვა ნომერი.

კარზე აკრულ თუნუქის ფირფიტაზე მამაჩემის სახელი და გვარია ამოხატული.

შემაჯრყოლა, დაგვარბაცდი, ელექტროზარის ღილაკზე თითის დაჭერა კი მოვასწარი და მოჭრილ ხესავით დავეშვი იატაკზე.

თქვენი ალავერდი!

დავდგეთ იქ, სადაც ქარიშხალია
და სისხლიანი ღვას ანგელოსი,
გალაქტიონი

შენ ალავერდი, პირველად ვინაც
რწმენამ და ტრფობამ ლექსად გაქცია,
ხან მთაში, ხან ცად დაგიდო ბინა
და ლაქვარდები თავზე გაცვივა.
შენ ალავერდი, შენ, გიყვარს ვისაც
ძზე და დღეები... და შენი ქურა,
ალალი გულით ჩვენს ვარსკვლავს
ჰფიცავ

და კაი კაცის შენ ქუდი გზურავს.
დიადი არის რწმენა ბაჯაღლო
ჩვენი სამშობლოს და იმედების,
შაშხანით ხელში მე რწმენით ბაღლის
ამად გადავვლე მთები, ქედები.
გულზე მაწვიმდა, გულზე მათოვდა,
ასე ვათენე სანგარში ბევრჯერ,
და ვეფხვის ძალა ამიტომ მქონდა,
და გამარჯვება ამიტომ შევძელ.
ამიტომ ლექსის ღმერთს დავედევნე
და სალი კლდისაც ჩავჭერი ბჭენი,
ამად შევბედე სათქმელი დედებს
და ჩემი ლექსის ამაღლდა ჭერი.
ამად ცეცხლი ვარ, ნალვერდალი ვარ
და ჩემი სულის ელავს ტალღები.
ამად სიცოცხლის ალამდარი ვარ
და სიყვარულის მთებზე ვმაღლდები.
ტრფიალი მაქვს და რწმენაც მაქვს
წმინდა

ჩემი სამშობლოს, ჩემი ალმების.
 მე არატფერი ჩემთვის არ მინდა,
 ხალხს და სამშობლოს ვენაცვალე.
 შენ ახალგაზრდავ, შენ ხმაჩაჩახავ,
 თუ არ ხარ ღირსი, ახლავ დადამდი:
 ჯერ უბოვნელის შესძელი ნახვა,
 არ ვაგვიშავო თეთრი ქალაღლი.
 ზღვა, ტალღები და მეზღვაურები,
 სარფი, ქახათი, ჭვანა და თავო,
 ვაზი და ქალი, გზა და ჭურები,
 შენს სტრიქონებში არ დამიკარგო.
 არ დამიკარგო ასმათი, მერი,
 ნარინჯ-თურინჯთა მოალერსენი.
 არ დამიკარგო დედის ხმა, ფერი,
 არ დამიკარგო პატარა სერიც.
 არ დამიკარგო ვაჟკაცი ჯმუხი,
 ვინც ხან ღრუბლებს ხან ზამბახებს

სუნთქავს,
 ვინაც არ უფრთხის ჭექას და ჭუხილს,
 „ძელქვაა!“ როგორც მავან კაცს

უთქვამს,
 მზისკენ გაწვდილი ზამბახი-ხელი
 (მისთვის დამწვარო შენ ჩემო ჩანგო!)
 არ დამიკარგო...

შენ ჭურა ცხელი
 და ნაპერწკლები არ დამიკარგო,
 არ დამიკარგო პატარა გოგო,
 არ დამიკარგო პატარა ბიჭი,
 „შავსა ხნულზედა“ ვინც ხვეტავს
 ოქროს

იმედით, გზნებით და არა იჭვით.
 არ დამიკარგო არავინ არსად
 დიად სიცოცხლეს ვინც რასმეს მატებს.
 არას გაატანს ზამბახებს ქარს და
 ბედნიერებას სხვისთვის ინატრებს,
 გაჰკარი ბჭკალი, ვეფხვისა ბჭკალი
 სული სატანის ვინც დაიბედა,
 ვინაც არ იცის საქვეყნო ვალი
 და სარკეებში თავის ლანდს ხედავს.
 ფრენენ ხიხანში ჩემი არწივნი,

შენსას სად, რომელ მთაზე აფრენ?

არ იგულისხმებო ცუდა კაცივით,
ქვა არ ესროლო სხვის ნავს და აფრებს,
არ შეატეხო სხვათა ჩუქურთმებს,
გერჩივნოს შენი ხაზი მიმქრალი,
შენს დიდებაზე შენ ნუ ჩურჩულებ...
ჰაუ, რამდენი გაქვს საფიქრალი!
ნუ გეგონება შენი ნაშენი
მტკიცეა, ვითარც ზარზმის ტაძარი.
თუ გსურს დაგადგეს ქვეყნად საშველი,
სოქვი სტრიქონები წარუბამავი...
ახალგაზრდებო, აი, ხომ ხედავთ
ვინ დავებრდით, ვინ გავჰალარავდით...
და თქვენ მოხვედით ქვეყნის იმედად,
არ გაგვიშავოთ თეთრი ქალაღი.
თქვენ უკეთესი გელით მერმისი,
თქვენ უკეთესი მოგელით ბედი,
ჰა, დამიცლია სავსე სასმისი,
ახალგაზრდებო, თქვენ ალავერდი!

ბ ა მ ო ლ ვ ი ძ ე ბ ა

მე თითქოს დიდხანს თოვლქვეშ მეძინა,
 თოვლი მეფინა მხრებზე ქულებად
 და გაზაფხულის განკარგულებამ
 კვლავ მხრების გაშლა შემაძლებინა.
 დავემშვიდობე ზამთრის მირაჟებს,
 გაზაფხულს ქვეყნად რა ძალა შეცვლის?
 და უფრო მეტად ვიგრძენ სინაზე
 ჩემი მკურნალი მიწის და ზეცის.
 და უფრო მეტად, ვიდრე ოდესმე
 ქარის ჩურჩული ფრთხილად შემარხევს:
 გაკაფე, დარგე, მითეს-მოთესე
 მიწა სავარდე და სავენახე.
 თორემ აპრილი შუქს არ გაღირსებს
 და არც მაისის დაგინდობს თქვეში,
 ჩამოგაბერტყავს ცრემლიან ნისლეbs
 და ისევ ზამთარს შერჩები ხელში.
 ...და ქარს ვეძახი, ვეძახი თრთოლვით:
 ვზრდი და ვახარებ,
 ვრგავ და ვაშენებ!
 თუ სული ისევ ამეცსოს თოვლით,
 მოდი და ფრთები შემომამშველე.

მომეცით კიდევ...

რა უცნაური ფიქრი დამჩემდა!
 ალბათ, სიბერის ნიშანი არის.
 წაყუდომც იყოს მისი გაჩენა, —
 ხელი ამ ბოლოს დამრია მაინც.
 ჩვეულებრივი დროთა დენაა —
 მოვა სიკვდილი და სულისმხდელი...
 დღეს თუ ზვალ მოვა, რა ბედენაა,
 ვალი თუ არ გაქვს გადაუხდელი.
 მაგრამ მე რა ვქნა,
 როდის რა ვუყო
 ჩემი ხალხის და სამშობლოს ამავს?
 ვის დავუტოვო და ვის გავუყო
 მათი ტრფიალი,
 გულით რომ დამაქვს!
 დავიგვიანე!
 ჩაქრა ის ცეცხლი
 და შიმოხედვაც მრცხვენია ირგვლივ.
 მომეცით კიდევ ერთი სიცოცხლე
 და ნახეთ, როგორ მივაწყო იგი!

ზღვაზე...

მალა-მალა,
 ტალა-ტალა
 კი არ ცურავ — სრიალებ,
 მე მგონია, ზღვასაც დაწვავს
 შენი ლოყის სიაღვე...
 გენაცვლები, მაგრამ რა ვქნა...
 ეჭვი, ჟამთა სიაღვე!

დედაც მყავდა,
მამაც მყავდა
მაინც ობლად ვიარე.
მერე...
მერე ცეცხლი ჩაქრა,
აღარც სისხლი ჩქრიალებს.
ვიცი, ჩემი ტოლი არ ხარ
და გულს მაინც მიაღებ...
ოი, ნეტავ მე ვიჩქარე
თუ შენ დაიგვიანე!

ზღვის მადლი

უსაზღვრო და ლურჯი სივრცე
სიოს სუნთქვით აქოჩრილა.
უხმო ჭავლი დადის ისე,
თითქოს ფიქრის ნაოჭია.
ზღვის იერი ასეც მიყვარს,
მაგრამ იგი სხვაა მაშინ,
როს ნაპირზე გემებს რიყავს
შფოთისა და ზათქის ხმაში.
ზღვას დუმილიც შეენის, ქარიც,
ზღვას ლივლივიც შეენის წყნარი,
მაგრამ მაინც ბორბვა არის
ზღვის მადლი და ნიშანწყალი!

მიხეილ გოგობილაძე

ორმეთისაკენ

კოკისპირული თავსხმა ორი დღე არ შეწყვეტილა. ღვართქაფად ამდგარი, გახელებული ნიაღვრები ერთიანად ხვეთავდა, რაც თავფერდზე ხედებოდა. ხმაურით ირღვეოდა ბებერი მთის გამოფიტული ქანები. დაგორებული ქვები გზადაგზა ძალას იკრებდა, საშინელი ზათქითა და გუგუნით ლოდებს ასკდებოდა, ან უფსკრულებში კისრისტეხით ეშვებოდა. ნიაღვარმა ბევრგან გაარღვია ქვის ყორე და ყანები წალეკა. სახლიდან გამოსვლას ვერავინ ბედავდა. აივანზე მდგარნი უმწეოდ გაჰყურებდნენ თავაწყვეტილ სტიქიას.

მესამე დღე მშვიდი გათენდა. ლეგა ღრუბლები ზევით აიწია და ისე შესულრა მთები, მწვერვალები წარკვეთილი გეგონებოდათ. გარემო ნაო-მარ-ნაოხრალსა გავდა. გზები ქვალორღს დაეფარა, ტანაყრილ სიმიანდის ყანებს ვერ გაეძლო მომძლავრებული ქარისათვის და ძირმომბალი ერთ მხარეს მიფენილიყო. დაეხვეტა თამბაქოს პლანტაციები. სადგომში გამომწყვდეული, დამშეული პირუტყვი ბლავილით იკლებდა სოფელს.

— ადექი შოთა! — ადრე დილით ეზოდან ამოსძახა მამაკაცის მძლავრმა ბარიტონმა, — ჩვენი ყორე შლამით დაუღელქავს, მომეხმარე, ყანაში გადმოვყაროთ.

— ახლავე მამა! — უმაღლვე მოისმა ღია ფანჯრიდან ახალგაზრდის ხმა. მამა კიბესთან ელოდა შვილს. ვაჟი ფანჯრიდან გადმოხტა და მამის ზურგსუკან აღმოჩნდა.

— ოჰ, აქა ხარ? ბავშვობა მომავინდა, — უხერხულად შეიმშუშნა თაქლი
ვისი მოქმედებით დამორცხვებული შოთა.

მას ჯარისკაცული ჩექმები და გალიფე შარვალი ეცვა. საზაფხულო მა-
ისურაში მოუჩანდა კუნთმაგარი მკერდი და მზემოკიდებული მკლავები.

მამამ სიყვარულით შეავლო თვალი დავაჟკაცებულ შვილს. ორი წლის
წინათ უწვევრულვამო ბიჭი გაუშვა არმიასი. იქიდან მთვარესავით სავსე
დაუბრუნდა, თითქოს ამ ხნის განმავლობაში ჭამისა და ვარჯიშის მეტი
არაფერი გაეკეთებინოს.

— ვიჩქაროთ, იქნებ საუზმემდე მოვრჩეთ. შემდეგ სოფელში უნდა
გავიდეთ: დღეს ორმეთიდან ამოვლენ. შეიძლება რაიკომიდანაც ამოჰყვნენ.
ბარში გადასახლებას გვირჩევენ.

შოთამ ბარები აიღო და მამას დაედევნა. რაც თავი ახსოვს, სულ ასე
კვალში უდვას, თითქოს მამის ზურგი მისი კერპი, მისი მფარველი ზღუდე
იყოს. ამ ზურგს ისევე შეეჩვია და შეეზარდა, როგორც დედის კალთას.
ენიმე რომ კითხოს, რომელია უფრო ძვირფასი, დედის კალთა თუ მამის
ზურგით, გაუძნელდება პასუხის გაცემა. დედის კალთა ბავშვობის ყველა-
ზე სათუთ მოგონებებთან არის დაკავშირებული. დედის კალთაში რამდე-
ნიმე წელი უნანავია და ტკბილად უძინია. დედის კალთაში ხვდებოდა გე-
მრიელი ხილი და კამფეტები, წიგნები და ახალი ტუფლები, დედის კალთა-
უსრულებდა ბავშვობის ყველაზე სანუკვარ ოცნებებს. და თითქოს მისი
ორგანული გაგრძელება იყოს, დედის კალთა მამის ზურგმა, მისმა განიერ-
მა მხარბეჭმა შესცვალა, დედის კალთიდან მამის ზურგზე გადაინაცვლა.
შორეულ გზაზე დაღლილ-დაქანცულს, როცა მუხლებში ძალა ელეოდა,
მამა მსუბუქად წამოავლებდა ხელს, „ჩემო სიხარულო“, წასაჩუქრლებდა
და ზურგზე მოისვამდა, ხელებს კანკებში ისე ამოსდებდა და ზურგზე მო-
ხერხებულად მოირგებდა, თითქოს მისი სხეულის განუყოფელი ნაწილი
იყო. მამა სანაცვლოდ უმნიშვნელო საზღაურს ითხოვდა, კისერში მაკო-
ცეო, ეტყოდა. ეს იყო და ეს. რა თბილი და ტკბილი იყო ეს ზურგი, სალ-
კლდესავით ჩამოთლილი და მძლევ გაშლილი. მამის ზურგი ოჯახისათვის
ისეთივე გამწევ ძალად გადაიქცა, როგორც ირემა და აღმასა. ამ ზურგს
თოკით აკვალთული ნახევარი ზვინი თივა ჩამოჰქონდა ფერდობიდან სა-
ურმე გზაზე. ეს ზურგი სიმინდით სავსე ტომრებს ბეწვის ხილით გამოატა-
რებდა ხრამების პირზე. ბაზრიდან დაბრუნებისას ამ ზურგზე იყო აკიდე-
ბული სავსე ხურჯინი. ამ ზურგს მიჰქონდა წისქვილზე საფქვავი. ეს ზურ-
გი დაატარებდა შოთას უმცროს დებს. და მაშინ, ჯერ კიდევ გაუწაფავი
ბიჭი გრძნობდა, რომ ცხოვრებაში როლები შეიცვლებოდა, რომ ერთ-
დღეს იგი ისევე შესცვლიდა მამას, როგორც ბუხურა მოზვერმა აღმა-
სა შეცვალა.

ორი წელია ოჯახის საქმეზე ოფლი არ დაგიღვრია, გეყოფა ხეტიალი? შეშა დავამზადოთ, მოსავალი ავიღოთ, შემოდგომის მიწურულს ქალი უნდა მოგვევარო, არმიიდან დაბრუნების შემდეგ უთხრა მამამ.

შოთას პასუხი არ გაუცია, მხოლოდ გაიცინა. უმცროსმა დებმა ჩაიკისკისეს. დედამ ნატვრით დაიკრიფა გულზე ხელი და გაბრწყინებული თვალები მიაპყრო შვილს. მან ნათლად წარმოიდგინა ერთადერთი ვაჟიშვილის გვერდით მდგარი, საქორწინო ფატიტ გამოწყობილი სოფლის რჩეული პატარადლი.

შოთას სიტყვა არ დაუძრავს, გულის ხვამიადი არ გაუხსნია, ერთბაშად მათთვის მღუღარე წყალი არ გადაუსხამს, არ გაუმხელია, რომ განზრახული აქვს სულ სხვა გზით იაროს, რომ ისეთი ცხოვრება იზიდავს, როგორიც ხეგს იქით ნახა და განიცადა.

ოჯახში მიჩვეულნი იყვნენ შოთას უსიტყვო მორჩილებას. როცა მამა ეტყოდა შეშაზე ტყეში წავიდეთო, შოთა უმაღლვე წიგნს დააგდებდა და მამას გაჰყვებოდა. თანატოლები ქალაში უნებართვოდ დადიოდნენ ბურთის სათამაშოდ, შოთა დედას უთანხმდებოდა. იგი იმ გზით მიდიოდა, უფროსები რომ ისურვებდნენ. ამიტომაც იყო ოჯახში მუდამ სიმშვიდე და სიამტკბილობა. მაგრამ ახლა, როცა შოთა თავს მოესწრო და თვითონ უკეთ აგნებს რა არის მისი მომავლისათვის აუცილებელი, როგორ მოიქცეს? მას ჯერ არ უნდა ცოლქმრული ურთიერთობის უღელში შეებას, სამუდამოდ ჩაიკეტოს ხეში.

შოთა ყორქსთან შლამში ჩადგა და ჩამოხვეტილი ქვების ამოკრეფა დაიწყო.

მამა ხარბად შესცქეროდა გარჯას დანატრებულ შვილს. იგი ისე თავისუფლად ისროდა ლოდებს, თითქოს ბამბის შეკვრა ყოფილიყოს. გუშინ ტყეში ხე წააქციეს და დახერხეს. შვილმა აჯობა. ჰაბუტურ ძალას რა შეედრება, იგი მთის წყაროსავით უღევია. დაქორწილებს და ოჯახსაც ჩააბარებს. იგია ოჯახის ბურჯი. დღეიდან მან გასცეს პასუხი მტერსაც და მოყვარესაც. თავმჯდომარემ საერთო საქმეს უნდა მიხედოს.

—მამა, —ოფლში გაღვარულმა შოთამ მამას ფიქრები გაუფანტა — გული მეც ორმეთისავენ მიმიწევს.

—რაო, რაო? —ბარი შლამში ჩააცურა, დოინჯი შემოიყარა და ვაჟს მკაცრად გაუსწორა თვალი, —შენ ხომ არ გაგიჟდი, ბიჭო?

—აქ რა უნდა გავაკეთო, ვის რაში ვარგივარ?

—ვის რაში არგიხარ? ოჯახს არგიხარ, დებსა და დედ-მამას არგიხარ, სოფელსაც გამოადგები, სხვა რაღა გინდა?

—იქ ველზე მიწას ტრაქტორები ამუშავენს, სახლებს მექანიზმები აგებს, ტექნიკა თავის სიტყვას ამბობს, აქ რაც ვიყავით იგივე დავრჩით,

ჯერ ელექტროდენმაც ვერ ამოაღწია, იქ ღამე დღესა გავს.

— შენ მკერდში მატლი ხომ არ ჩაგიძვრა, შვილო?

— დოლიძეებმა წასვლით რა წააგეს?

— დოლიძეების საქმე სხვაა. ჩვენი სხვა, ის გოგო ექიმი, ექიმი ყველ-
გან სჭირდებათ. შენ რა ხელობა გაქვს?

— საქმეც ის არის, რომ არაფერი ხელობა არ მაქვს. უსწავლელი კაცი
დღეს ბრმასა გავს. იქ რამეს ვისწავლი. შემდეგ შეიძლება უმაღლესშიც
მოვეწყო.

— ოჯახში ერთი ბიჭი ხარ, შენზე ამოგვდის მზე და მთვარე, გოგოები
სხვისი ნაცარია, გათხოვდებიან და წავლენ. შენც რომ გაგიშვა, დამეკარ-
გები.

— ყველა წავიდეთ, მთელი სოფელი გავიყოლიოთ.

— გადამრევს ღმერთმანი, — მამამ მუშაობას თავი მიანება, შოთას ნა-
ბიჯით მიუახლოვდა, შემდეგ ანთებული თვალები კარმიდამოს გადაავლო.
— აქაურობას რას უწუნებ ბიჭო, ასეთი სახლკარი მეორეს არა აქვს სო-
ფელში. სახლი წაბლის აგიგე, ზემო სათიბზე არავინ შეგვეცილება, ტყე
გვერდზე უღევი გვაქვს, ქვა და შლამი ამ დალოცვილ ბუნებას თავისით ჩა-
მოაქვს. სანამ მე ვარ, უბატონოდ ხმას ვერ გაგცემენ, ჯერ ბრიგადირად, ან
ფერმის გამგედ დაგნიშნავ, თავს თუ გამოიდებ. მე შემცვლი. სოფლის თავ-
კაცი გახდები. სხვა რა გინდა?

შოთამ სიგარეტი ამოიღო, ჯერ მამას მიაწოდა, შემდეგ თვითონ მოს-
წია.

— ნუ ცხარობ მამა. კარგად ავწონოთ და ისე მოვიქცეთ. წასვლამ
იქნებ შენთვისაც აჯობოს, მეზობლები ერთად დასახლდებით, ახალ კოლმე-
ურნეობას ჩამოაყალიბებთ, კი არ გადაგირჩევენ.

— ჩვენს მდგომარეობას სხვები შენატრიან. მამისეული ნასახლარად
ვაქციო? ღმერთო მომკალი, რა მაქვს გადასასახლებელი?

— მთელი სოფელი რომ დაიძრას, მაშინ რას იზამ?

— არ დაიძრება, ოცდაათამდე ოჯახს აქვს საღერდელი აშლილი,
სხვები არ წავლენ, ეს კარგად ვიცი, იმათი წასვლა ხევს არც დააჩნდება,
შეიძლება უკეთესიც იყოს, მეტ სიხალვათეს ვიგრძნობთ. თუნდაც ნახევარ-
ი წავიდეს, სოფელს მაინც არ წავშლი.

— თავმჯდომარე ასე არ უნდა მსჯელობდეს, — შოთამ თავი ვერ შეიკა-
ვა და მამას მოურიდებლად შეეკამათა, — ეს არ გებატიება. სოფლის თავ-
კაცი იმიტომაც ხარ, რომ ისინი უკეთესი გზით წაიყვანო.

— შენ რა, აიწყვიტე? — გაცეცხლებულმა მამამ ნიჩაბი ყორეს იქით
ისროლა, — იქნებ სოფელიც ამიჯანყო, ა? მაგ შლამს მიხედუ, დღეს ეზო-
დან ფეხი არ მოიცვალა, თორემ... — სიტყვა არ დაუმთავრებია, გრძელი

ნაბიჯებით სახლისაკენ დაეშვა. შოთა სხვაგვარად არც მოელოდა, დროული კაცი იმდენად იყო ხევს შეჩვეული და შეზრდილი, რომ ვერ ელეოდა აქაურობას.

„ტკბილმა სიტყვამ თუ არ გასჭრა, ჩემი გადაწყვეტილებიდან მაინც არ გადავალ, არც იმ ბიჭებს ვუღალატებ, ორიოდ დღის უკან რომ შევუთანხმდი“. თავისთვის გაიფიქრა შოთამ.

საუზმეზე ჩამოდიო, ამოსძახეს, მაგრამ არ წავიდა, დავამთავრებ და შემდეგ ჩამოვალ.

დედა ამოვიდა. იგი შეფიქრიანებული ჩანდა. მახლობელ ლოდზე ჩამოჯდა. ცოტა ხანი შევიღს მუშაობა აცალა, შემდეგ ჰკითხა:

—მამაშენს ბზიკმა უკბინა თუ რა მოუვიდა; სიტყვა ვერ ვატქმევინე, უჭმელი წავიდა.

შოთამ ბარი შლამში ჩატოვა, ყორეს მიეყრდნო და ჯიბიდან სიგარეტი ამოიღო. შემდეგ დედას დააკვირდა. ქალს ცრემლმორეულ თვალებში შიში ჩასდგომოდა.

გვერდით დაუჯდა, გამხდარ მხრებზე მოხვია ხელი.

— ნუ გეშინია დედი, ისეთი არაფერია.

—მე მეგონა, შენი წილი ქვეყანა დაქციე. ის ბიჭი გონს მოიყვანე, არ გადამრიოსო, ჭიშკრიდან ასე მომადახა.

— ორმეთში წავალ, რამე ხელობას ვისწავლი-მეთქი. ეს იყო და ეს.

—ერთი სული გვქონდა შენს დაბრუნებამდე, დაბრუნდი და მაშინვე ფრთები აიწყვე? ოჯახს რას უპირებ? —ქალს ცრემლი მოერია.

—კარგი დედა, თავზე ნულარ დამტირი.

—სატირლად მაქვს საქმე და იმიტომაც ვტირი.

—არ მინდა ხევში დარჩენა.

—სწავლა არ გაკლია და ქონება. მოიყვანე შენი შესადარი ქალი და შემარგე სიბერის წლები.

—დღეს ათი კლასის ცოდნა ისეთია, სახლის შუა კიბეზე რომ გაჩერდე.

—მამაშენს ოთხი კლასის ცოდნა აქვს და თავმჯდომარედ აირჩიეს.

—მეტი რომ ესწავლა, იქნებ უფრო გამოდგომოდა თავსაც და ქვეყანასაც. ეს არ გიფიქრია?

დედამ შევიღს ცრემლით აჯობა, შეიღმა — სიტყვით.

იმ დღეს შოთამ მამას დანაბარები შეუსრულა, ეზოდან ფეხი არ გადაუდგამს, არც სოფლის კრებას დასწრებია.

სალამოს მამა გვიან მოვიდა. დედა ცდილობდა ქმართან სიტყვა არ დაცდენოდა, მაგრამ ვახშამზე თავი ვერ შეიკავა, ბიჭს თეფშებს რომ უდგამდა, მაშინ აუვარდა კეითინი. ორი წელი შენს მოლოდინში გული გადამეწურა, ახლა რა სინდისით ფიქრობ ისევ მიგვატოვო.

მამა ცუდ ხასიათზე იყო. როგორც ეტყობოდა, იმაზე მეტმა ხეველმა გამოთქვა წასვლის სურვილი, ვიდრე მოელოდა. ახლა მან ჯავრი გულში ვერ დაიტოვა და მთელი ბრაზი შვილზე გადმოანთხია.

არც შოთამ დასთმო. მან მშობლებს აშკარად უთხრა, რომ იგი ასაკოვანია და უფლება აქვს თავისი მომავალი ისე წარმართოს, როგორც უკეთესად ცნობს.

— ვხედავ ეშმაკს აპყოლიხარ, მაგრამ ხომ იცი მშობლის ურჩ კვიცს რა ბედი ეწია.

— ეს შედარება უადგილოა, მამაჩემო, მგლები არ მყავს ჩასაფრებულის, პირიქით, თუ გამიმართლა, ამ ბაღნებსაც გზას გავუხსნი. რვა კლასის დამთავრების შემდეგ იქ გააგრძელებენ სწავლას. თუ არ გამიმართლა, უკან დავბრუნდები. სხვა ქვეყანაში კი არ მივდივარ.

— რაო? ახლა ბაღნებსაც მიწვდი? — იქუხა მამამ, — ცარიელზე გინდა დამტოვო? გეფიცები, ოჯახიდან თუ წადი, უკან აღარ მიგიღებ, ვერც დახმარებას ელირსები ჩემგან.

მამამ ვაზში მიატოვა და ეზოში გაუჩინარდა. შოთა თავის ოთახში განმარტოვდა. დედას ცრემლები ახრჩობდა. პატარებს შიშით სიტყვაც ვერ დაეძრათ.

მრავალხელ ნაფიქრალსა და მტკიცედ გადაწყვეტილს შოთა თავიდან არ დაბრუნებია. იგი კარგად იცნობდა მამის ხასიათს. იცოდა, რომ მამას სიბრაზე დიდხანს არ გაყვებოდა, ადრე იქნებოდა თუ გვიან, გული მოუღებოდა, ერთადერთ ვაჟს ოჯახიდან არ ძოიკვეთდა.

მთელი ღამე ძილი გაუფრთხა. სახლში დაბრუნებული მამის ნაბიჯებიც ნათლად ესმოდა და დედის ოხვრაც.

როგორც კი ინათა, ადგა და ფეხაკრფით ფანჯრიდან გადაიპარა.

სოფელს არ გაჰკარებია, მდინარის პირას ლოდს მოეფარა. ზაფხულის მზიანი, ხალისიანი დილა გათენდა. ვეებერთელა მოელვარე მნათობი სადღაც შორს, მთებს იქეთ ამოცურდა და ხეობა მაცოცხლებელი სხივებით გადაანათა. ვერცხლისფრად ალაპლაპდა დაცვარული მდელოები. ლოდზე მიყრდნობილი შოთა დასცქეროდა მშობლიური სოფლის გაღვიძებას. დაგრეხილ ბილიკებზე გამოჩნდა პირველი მგზავრი, სადღაც გაისმა პირველი გადაძახილი და ქალის წვრილი კრინი ლოდებზე აცეკვებულ ხეველას ხმაურში ჩაინთქა.

ამოცურებულმა მზემ თანდათან გააღწო ხეობაში ჩამოწოლილი ნისლი და ღამისეული ბურუსი. სოფლიდან მერცხლები ჭიკჭიკით მოაწყდნენ

ტყეს და ზემოთ კამარა შეჰკრეს. ეტყობოდათ, დედა მერცხლები შორეულ
გზისათვის ავარჯიშებდნენ, ქვეყანას აჩვენებდნენ დაფრთიანებულ
ბარტყებს.

ახალფესადგმული ხბო ველზე რომ გაიკუნტრუშებს, შემფოთებული
დედა მისდევს, შიშობს შვილი ფათერაკს არ გადაეყაროს. ჩიტი მახლობელ
ტოტებზე ფრენას აჩვენებს ბარტყებს. დაიზრდებიან და მერე მათ ბუ-
დეზე აღარ ფიქრობს. თევზი ქვირითს დაყრის და ამით იხდის თავის დე-
დურ მოვალეობას. ადამიანი კი... ადამიანი მთელი ცხოვრების გზაზე დაჰ-
კანკალებს შვილს. მოწიფული, დაეყვაცებული შვილიც კი მისთვის ისეთ
ბავშვად რჩება, რომელსაც მზამზარეული ლუქმა უნდა მიაწოდოს. შვილის
ყოველი წაბორძიკება მის გულს შამრავს. შოთამ ნათლად წარმოიდგინა
დედის საშინელი განცდები. აი იგი ფრთხილად შეადებს შვილის ოთახის
კარებს, უნდა დახედოს პირმშოს, დედის იმედს, მაგრამ ოთახი ცარიელი
რომ დახვდება, ვაი შვილოო, ამოიკვნესებს და გული შეუღონდება. შემ-
დეგ შვილის ლოგინზე დაემხოზა და ჩუმად აქვითინდება, მეუღლის ში-
შით მთელს მწუხარებას ვერ მისცემს გზას. იძულებულია დარდის ნაწილი
გულში ჩაიკლას. მამას სხვაგვარი განცდა დაეუფლება. მას მეორე ვაჟი
რომ ჰყავდეს და ოჯახში რჩებოდეს, ნაკლებად იდარდებდა. შოთა მისთვის
ოჯახის ბურჯია, მისი გვარისა და სახელის გამგრძელებელია, იგი ერთად-
ერთი მემკვიდრეა, რომელმაც უფრო უნდა განამტკიცოს და განადიდოს
მამისეული. აი, რა ადარდებს მამას.

მაგრამ, არა უშავს რა, პირველი წასვლაა ძნელი, თორემ შემდეგ
ეჩვევიან. იგი შეეცდება დაუამოს განშორებით გამოწვეული ტკივილები.
შეეცდება თავისი წარმატებებით შეაგებინოს, რომ წასვლა ჯობდა, რომ
ის ოჯახის ტვირთსა და მოვალეობას კი არ გაექცა, არამედ უკეთესი გზა
იპოვნა და იმას დაადგა.

სატვირთო ავტომანქანის ხმაურმა გაუფანტა ფიქრები. ავტომანქანა
დაბლა დაეშვა და მოედანზე დადგა. შოთამ ფარულად გაიხედა. მანქანის
ირგვლივ ხალხი შემოკრებილიყო. ტანსაცმელი გაისწორა, ფუთა მხარ-
ზე მოიგდო.

ღია ძარაზე ორი ახალგაზრდა შენიშნა, ფუთებზე ისხდნენ. შოთას
გამოჩენამ მათ მხნეობა შემატა. ერთმანეთს შეუმჩნევლად ჩაუკრეს თვალი
და ჩაიცინეს. შოთამ ფუთა ძარაზე შეაგდო. მეზობლებს გაოცებისაგან
თვალები გაუფართოვდათ.

— შენ რაღამ გადაგვრია, ბიჭო, ისეთი ოჯახის პატრონს რა გაქვს გა-
საქცევი? — შუა ხნის კაცი წინ დაუდგა.

— დრო მოვა და მიხვდებით. — მშვიდად აუხსნა შოთამ.

ორღობეში რამდენიმე ფუთააკიდული ახალგაზრდა გამოჩნდა, ისინი
გაუბედავად მიდიოდნენ, მაგრამ როგორც კი ავტომანქანაზე სხვები
შენიშნეს, ნაბიჯს უმატეს.

მალე მანქანა დაიძრა.

სოფლის მოედანზე დიდხანს არ დაშლილან, ხეობაში ჩაკიდულ გზას
ჩაჰყურებდნენ. პირველი ჯგუფის წასვლამ ისეთი შთაბეჭდილება მოა-
ხდინა, თითქოს ხევი საშინელმა მიწისძვრამ შეაზანზარა.

კეპეპე პათილაყეპე

* * *

უნდა იცოცხლო ბევრი,
ბევრი,
ძალიან ბევრი;
უნდა იწვავლო ბევრი,
ბევრი,
ძალიან ბევრი;
უნდა ისწავლო ბევრი,
ბევრი,
ძალიან ბევრი;
დაიმახსოვრო ბევრი,
ბევრი,
ძალიან ბევრი;

გადავიწყო ბევრი,
ბევრი,
ძალიან ბევრი;
უნდა უარყო ბევრი,
ბევრი,
ძალიან ბევრი;
უნდა იწამო ბევრი,
ბევრი,
ძალიან ბევრი;
რათა შეიცნო კარგად
ქვეყნის გემო და ფერი-

მ ა ზ ი

მოვედით დღემდე... იგი ცრემლები,
 შენ რომ გეკიდა,
 შენ რომ გეტვირთა,
 გადაქცეულა ქარვის მარცვლებად,
 უკუღმართობას უამისას სძლიე
 სულის ამბოხით,
 სულის გალობით,
 ახლა ცხოვრების შარაზე მიმდევ
 სავსე ჯიქნებით,
 ჯანმრთელ ლერწებით
 და მზე მთოვარე შენზე ამომდის,
 შენი ფოთლების მიფარავს ჩერო,
 ჩურჩული მისი,
 ფუსფუსი მისი,
 მიფარავს და ვით არ მივეფერო
 შენს გამარჯვებას,
 გალამაზებას,
 შენს აყვავებულ უთვალავ ციმციმს!
 მოგდევ და...
 დილის ნათელივით სწრაფად მიქრები,
 გეძებ და...
 ფუჭი ხეტილით გზებზე ვილევი,
 გპოვებ და...
 მაინც დახურული მრჩება ფიქრები.
 ტრფობაო,
 სულში რა იდუმალ, წვით მიიბრხევი!

ნუჩი ჩხაიძე

ს ვ ა ნ ი ს ძ უ ლ ი

თებერვლის მოწმენდილი საღამო სუფსის ხეობიდან ღელე-ღელე შემობალახდა. ქარცუმელას გორა აქლემივით წამოიძარბა და ვარსკვლავებით მოჭედილ ცას მიეზღინა. ალანჭრებული პახვისწყალი ოროკის ჭალას გაცოფებული დაეჯახა.

თოვლით დაფარულმა გურიის მთებმა ყინულის უხილავი ბადე ბარშიც გადმოისროლეს. წიფლის ჭირკვებში შემძვრალ ბროლიას ჭერეხზე ამოგდებულ კალმახივით ააძაგაგა. მეც ძარღვებში ჭიანჭველებივით შემოძვრა და ხელ-ფეხი წამართვა. მაგრამ უზარმაზარ ჭირკვზე წამოსკუპებული თვალს არ ვაშორებდი ახალაციმიცემულ ვარსკვლავებს. ვითვლიდი, მეფანტებოდნენ, ისევ თავიდან ვიწყებდი...

ყაზახეთის ცივი საღამოები მაგონდებოდა.

ხუთი წელი არ ვყოფილვარ ჩემს სოფელში. სამთო ინჟინრის დიპლომი რომ ავიღე, შუა აზიაში გამგზავნეს გეოლოგიურ ექსპედიციაში. ახლა მოულოდნელად ჩამოვედი შვებულებით, დედაჩემი ცას ეწია სიხარულით მეზობლებს შევეყრი საქეიფოდო, სოფელში გაიქცა.

ქარცუმელას გორადან ამოსული მთვარე თეთრლედვას ტოტებში ნათოფარ მოლადღურივით გაიხლართა. ახალმოხრეშილ შარაგზაზე ხრეში საფანტავით აჩხრიალდა. კუდბონძვერა ბროლია ჭირკვებიდან გამოძვრა და ჭიშკარს ეცა. ძაღლის ყეფაზე კაკლის ხეებით ჩაბნელებულ შუკაში ვილაცას ზველება აუტყდა.

— ოთარია, ძაღლმა არ მიკბინოს! — დახშულმა ხმამ ძლივს გააპო პაერი და ვარსკვლავების თვლა შემაწყვეტინა.

— ოთარი! — ხმას აუწია ჭიშკართან მეორემ და ურდულს წაეტანა.
ბროლია უკანა ფეხებზე შედგა და ურდულს ალმასივით კბილებით
დაეკიდა. მთვარის შუქზე ჩვენი მეზობელი ისიდორე და მისი ვაჟი, ჩემი
თანატოლი მიტრო ვიცანი.

ძალს მოზრდილი ნაფოტი ვესროლე.

ბროლიამ ურდულს კბილები უშვა. ბონძეერა კული ფეხქვეშ ამოი-
ღო და ისევ ჯირკვებში შეძვრა. თავისი ძალღობა მაინც არ მოიშალა, იქიდან
იღრინებოდა.

— ჩამობრძანდით ისიდორე ბიძია. მიტრო, როგორ უცხოხსავით შო-
რიდან იძახით, ჩამობრძანდით. რამდენი ხანია აღარ მინახავხართ. ბროლია
მეზობლებს აღარ კბენს. დედაჩემიც მალე დაბრუნდება... ჩამობრძანდით!
— ჭიშკარს მივაშურე და ურდული გადავატრიალე.

— გამარჯობა, ოთარიკავ შენი! რაფერ ქათმის ქურდივით შემოგვე-
პარე, ჩემო კვირხილავ! — ძლივს შემოიტანა ისიდორე ბიძიამ მოხრილი
მხარბეჭი ვიწრო ჭიშკარში და ალერსის ნიშნად დაკოჟილი მარჯვენა
მხარზე მძლავრად დამკრა.

მის ზურგს უკან ტანმომცრო მიტრო გამოჩნდა. მორცხვად მილი-
მოღა და თვალებს ახამხამებდა.

— აბა, პირდაპირ სახეში შემომხედე, როგორ დაყუდებულხარ ნიგვ-
ზის საბერტყავ ჭოკივით. შუა აზიაში შენთვის ნაკელი ხომ არ დაუყრიათ.
ჰა, ჰა... ძალიან ბიჭი დამდგარხარ. დედაშენმა კი ჩამომძახა, აგერ ახლა,
ეზოში ოთარიკა ჩამოვიდაო, მარა არ მჯეროდა... შენი საქმე რაფერაა ბი-
ძიკო? მალაროები გაიყვანე? ცოლი შეირთე? — განავრძობდა მოხუცი.
მიტროც მომიახლოვდა და ხელი მარჯვედ ჩამომართვა.

— კაცად არ ვარგისარ ოთარი, სულ დავვივიწყე, ერთხელაც არ
იკადრე წერილის მოწერა... ცხრა მთას იქით სამსახურს მალე გაათავებ?
— შემეკითხა და მომაჩერდა.

— იცოცხლოთ ას წელიწადს მზიანი ამინდით... შუა აზიაში სამსახურს
გაისად მოვრჩები მგონია და...

— ჰოდა, იმ დღესვე გამოიქეცი ჩვენთან, შენი ბუდე მონახე... თავ-
მჯდომარედ წამოგჭიმავ. მე თვითონ ჩაგაბარებ კაბინეტის გასაღებს. —
ახარხარდა ისიდორე ბიძია.

— მე და თავმჯდომარეობა? მაშინვე დაიღუპება ჩვენი სოფლის საქ-
მე. მე ხომ სამთო ინჟინერი ვარ. ქარცუმელას გორა კი მინდა გავთხარო
როცა იქნება, ისიდორე ბიძია, ეგება რაიმე აღმოვაჩინო... ისე კაჟის ნა-
ტეხივით ხომ ბრძანდები? ძარღვებში სისხლი ხომ არ შემოგაკლდა? რაღაც
სველებმა შემოგჩვევია და სიბერე ხომ არ შემოგეპარა?

— მე და სიბერე ერთად ვინ გაიგონა, ჩემო ბიძიკო! გაროკებულ სარი-
ვიო უნდა გამოვჩერდე ამ ცხრათვალა მზით განათებულ ქვეყანაზე... ისე

ამ ბოლო დროს, როცა ღვინოს დავლევ, გული სხვანაირად ამიფანტავდა. მაშინ, მარა სმასაც მოვუკელი. თამადაობას თავი დავანებე კოლმეურნეობაში კი ახალგაზრდები აღარ მანებებენ თავს, ჩვენს ბრიგადას უშენოდ საშვე-ლი აღარ აქვსო. ოროკში და ქარცუმელას გორაზე სირბილში ორმოცი წე-ლი ჭინჭალასავით გამიფრინდა. მაგრამ პენსიაში მაინც არ მიშვებენ. — თეთრი წვერი თითებით ჩამოვივარცხნა მან.

— შენ როგორ ხარ მიტრო? სწავლის გაგრძელებას არ აპირებ? — შევეკითხე ჩემს თანატოლს.

მიტრომ ლარის ნიშნად მხრები ყებამდე აიწურა.

იგი საშუალო სკოლაში ჩემთან სწავლობდა. შემდეგ უმაღლესში სწავლის გაგრძელება აღარ ისურვა და ჩვენი სოფლის ახალგაზრდულ ბრიგადას ჩაუდგა სათავეში, მამამისს მხარი აუბა.

ტანმომცროსა და მოუსვენარს ზედმეტსახელად ბავშვობიდანვე „პა-წიკო“ შევარქვით. „პაწიკოს“ დაძახებაზე პირველად სიბრაზისაგან კბილებს გაახჭრიალებდა და საცემრად გამოგვიდგებოდა, მაგრამ მალე შეეჩვია და თავისი ნამდვილი სახელი მგონი მასაც გადავიწყდა.

ჩვენს თანატოლებში ყველაზე უფრო პაწიკოს გაჰქონდა ბურთი. ლახტშიც ყველაზე მარჯვედ იგი იქნევდა ქამარს. ცურვაში ბოლქვადის მორევს სულ მხარულთი აჭრიდა. მწევარივითაც დარბოდა. როცა წამოი-ზარდა, ჩაის კრეფაში შუქურებად აღიარებულ ქალებსაც წააჯობა. ასაკით თუმცა დავაჟკაცდა, მხარბეჭიც დაიმშვენა, მაგრამ ტანდაბალი დარჩა და ზედმეტი სახელი „პაწიკო“ მაინც შეეფერებოდა.

დედაჩემს პაწიკო შვილივით უყვარდა. ახლაც, ეზოში რომ შემოვი-და, ნოფერა. თანაც ორივეს უსაყვედურა, ჩემი ბიჭის ამბავს ეზოში კი-თხულობთ, შინ ვერ შემოხვალთო. ბერე მომიბრუნდა:

— შვილო, ასე უნდა სტუმარს მიღება? ახლავე გავაწყობ სუფრას...

— რადგან მობრძანებული გახლავართ, ჩემო ფაცია, სახლშიც შემოვ-ბრძანდებით. ისე ცოტა გვეჩქარება. შენი ოთარიკა ძალიანი ვაჟკაცი დამდ-გარა, ერთი უნდა დავლოცო. ეგება ცოლის შერთვა და ჩვენს კუთხეში მოსვლა იფიქროს. მოშინაურდეს... ამ ჩვენს მთებშიც ბევრი მადანია სა-ძებარი, ჩემო ბიძიკო, — ისევ მოუჭირა ხეელამ ყელში...

მალე სამზადში შუაცეცხლი გაძლიერდა. დედაჩემმა დაბალ გაჭე-რტლულ მაგიდაზე ნაკვერჩხალზე ახალგაფიცებული მჭადი, ჩვილი ყვე-ლი, მოხარშული ღორის ხორცი, ტაფამწვარი და მჟევე კომბოსტო დააწ-ყო. ჭიქებში წითელი ღვინო არაკრავდა. თამადაობა ისიდორე ბიძიამ დაი-წყო. — პირველი სახარება შეგვეწიოს... ფაცია შენ კარგად იყავი... — თქვა მან და ჩვენც ჭიქა ჭიქაზე მივუჭახუნეთ.

— მეორე სახარება შეგვეწიოს... ოთარიკა შენ კარგად გვეყოლე, — ხმას აუწია და მეორე სასმისიც გამოვცალეთ. ასე ავედით ათ სახარებამდე.

შემდეგ პაწიკომ რაღაცა ჩაუჭურჩულა ისიდორე ბიძიას და... ისიდორემ
ჩმა შეიცვალა, შორიდან დაიწყო.

— ჰოდა, ბევრი რომ არ ვილაპარაკო, ერთ რამეზე უნდა შეგაწუხოთ.
არც გაგეცინოთ და არც გამაწბილოთ. — სიტყვა განგებ გააგრძელა მან.
პაწიკოს გაეცინა, პირდაპირ უთხარი მამაჩემო, რაა დასაციინო.

— ღმერთო მომკალი! — თუ რაიმე გაგვეხერხება, თქვენისთანა ოქ-
რო მეზობლები რომ გავაწბილოთ, მიწა გავგისკდეს მაშინ... — ხმას აუ-
წია დედაჩემმა.

— ფაცია, ვასუკაზე, ჩვენს მონათლულზე შენც გაიგონებდი კიბო
აღმოაჩნდაო. ბახკისწყალში რომ იბანავა და შქერის ჯოხივით გაშეშებუ-
ლი ამოიყვანეს.

— მერე?

— თურმე ხმა დაუყარეს, თბილისში აღარ დაუმტკიცდა კიბო.

— ახლა ხომაა კარგად?

— მოგეცათ ლხენა, დაუფეთეს ანგელოზები იქაურ ექიმებს. მაშინ-
ვე გაუკეთეს ხერხემლის ოპერაცია. კეთილთვისებიანი სიმსივნე აღმოაჩ-
ნდა. ბეწვზე გადააჩინეს, მარა ახლაც ძალიანი სუსტადაა. ჰოდა, მის
ოჯახს ჩაი დაურჩა გადაუბარავი. არა და ჩვენს ბრიგადას პირველ ადგილს
უკარგავს. ხარიტონა გადარეულის ბრიგადა წაგვართმევს დროშას... ალ-
ბათ, ზევ ისინიც დაამთავრებენ. ვასუკამ მეზობლებს დაუძახა დასახმარებ-
ლად... ყველამ უნდა მოვეხმაროთ და როგორმე ხვალ საღამოსათვის
მოვიტავოთ საბარავი.

— მერე, მერე? — ჩავერიე მე.

— მერედა მეც მოვიწონე თავი მონათლულის წინაშე. — ხველას მოუ-
ხშირა ისიდორე ბიძიამ. — სამ კაცს მოგიყვან-მეთქი, შევპირდი, —
მარა სიტყვა მიტყდება, ველარ მოვუყარე სამ კაცს თავი. ერთი მე ვიქნები,
გადავდებ თავს აგი ბერიკაცი. მეორე — ჩემი მიტროიე, მარა მესამე ვე-
ლარსად გამოვჩეკე. ხარიტონამ დამასწრო და ყველას ქარცუმელაზე უკრა
თავი. ფაცია, აგერ უცბად მოვიფიქრე და არ გეწყინოს... მეც ვიცი ლამა-
ზად რომ არ გამომდის, მარა ჩემმა ბიჭმა გამაბედვინა. ჰოდა მომახმარე
შენი კვირჩხილა ხვალ საბარავში. სირცხვილსაც მომხდის და მეზობლებ-
შიც გამოჩნდება. ხარიტონას კუდიტ ქვას ვასროლივით... — შეკუმშული
მარჯვენა ქარცუმელას გორასაკენ გაიშვირა მან.

პაწიკომ გულიანად ჩაიხითხითა.

დედაჩემმა კი შვებით ამოისუნთქა. რაღაცას უსაშველოს თხოვდნენ
ეგონა. ჩემთვისაც მოულოდნელი იყო საბარავში მიპატიჟება და ავხარ-
ხარდი.

— კი მარა, ისიდორე ბიძია, ჩემზე უკეთესი მბარავი ვერ იშოვებ?
უჩემოდ ველარ აჯობებთ ხარიტონას ბრიგადას? ყარა-ყუმის უღაბნოში
უკვე დამავიწყდა ბარის მოქნევა... — სიტყვა განგებ გააგრძელე.

— ბარვა რამ გადაგვიწყა ბიჭო? დაჰკარი მაგი ჩოლოქა ფეხი დილიდან საღამომდე ერთ ქცევას გადააბრუნებ. შენი ხნის რომ ვიყავი, მთელ ნარგავებს მარტო მე ვბარავდი... უარს მეუბნებით?

— უარს როგორ გაკადრებთ, მაგი რა დიდი საქმეა, მარა სხვა ქვეყანაში ამდენ ხანს სულ გაზარმაცდებოდა, აგი ბიჭი, საბარავში სირცხვილს გაჰმევს, ენას გაავრძელებს და სხვებსაც დააცდენს. — მოიბოდიშა დედაჩემმა.

— რა უშავს მერე, სათვალავში კი მოგვეთვლება და... საღამოს ალბათ სამფუთიან ღორსაც დაკლავენ. ადესის ღვინოსაც ერთად დავლევთ. — თვალი ჩამიკრა პაწიკომ.

— რადგანაც მასე გაუჭირდა თქვენს ბრიგადას საქმე და უჩემოდ პირველ ადგილს კარგავთ, აგერ ვარ საყადელზე. ოღონდ გრძელტარა ბარი შემირჩიეთ, ხომ ხედავთ ისე ხელწამოსაკრავი აღარ ვარ, ტანი თხმელასავით ავიყარე... — მკერდზე ხელი დავიბაგუნე.

— გუშინ ახალი ბარი ვიყიდე და ორი მეტრი თხილის სატარე გავუყარე. სწორედ შენზე იჭნება გამოჭრილი, ჩემო ოთარიკა, ხვალ ამოგვიყვანე სირცხვილიდან, მხარი დაგვიმშვენე, ხარიტონას ბრიგადას ვაჯობოთ და სამაგიეროდ შენს ქორწილში აგი ბერიკაცი გავწირავ თავს და თამადად დავდგები, მაყრებს სულ ქერჩის ტარანასავით შევაწყობ მაგიდის ქვეშ. აგი ჩემი ბიჭიც ვადაგიხდის სამაგიეროს, — ისიღორე ბიძია ხველებ-ხველებით წამოდგა და ეზოში გამოვიდა.

— ხვალ დილა-ბნელზე გამოგივლით იცოდე. — ჭიშკრიდან დამიძახა პაწიკომ და ღამის სიბნელეში შთაინთქნენ.

მართლაც, მეორე დღეს, პაწიკო სისხამზე მწევარივით დამეცა თავზე და კურღლეღივით წამომავლო.

თავზე ჩემი მეგობარი ინჟინრის ჯოკიას ნაჩუქარი სვანური ქუდი წამოვისკუპე, მხარზე ისიღორე ბიძიას გრძელტარა ბარი გავიგდე და შარავზას გრძელი ნაბიჯით დავადექი.

— ნამდვილ სვანს არ დაემსგავსა მამაჩემო ოთარი? მალალი, ხმელი, მოხრილი ცხვირით, ცეცხლის მფრქვეველი თვალებით... მხარზე გრძელტარა ბარით, სვანური ქუდით... ჰოდა, მოდი და ვასუქასას სვანად გავასალოთ... უფრო დაგვშვენდება, ვეღარც იცნობენ. ახალ ჩამოსული ინჟინერი საბარავში წამოიყვანესო, არ არის ლამაზი. აბა, სვანო, ნაბიჯს აუჩქარე, დავგავგიანდა. — გზადაგზა გაიძახოდა მიტრო.

ისიღორე ბიძიასაც ჰკუაში დაუჯდა ჩემი სვანობა.

მართლაც ვასოსას თავმოყრილ მეზობლებს ჩემი თავი სვანად გააცნეს. წარმოიდგინეთ, რომ მრავალი წლის უნახავი, თავზე სვანური ქუდით, ტანაყრილი, თმამოშვებული და ხმადაბოხებული — მეზობლებმაც ვეღარ მიცნეს და სვანად მიმიდეს.

ატყდა ერთი მითქმა-მოთქმა:

— რამხელა სვანი ჩამოუყვანიათ.

— სწორედ მაგი თუ უშველიდა ჩვენს გაჭირვებას.

— ერთ ქვევრ ღვინოს შესვამს.

— სვანები ღვინოზე უფრო არაყს ეტანებიან.

— ლიტრა ჭაჭა არ ეყოფა.

— სადილად ერთ ინდაურს გადაყლაპავს.

— ვახშმად ღორის თავიც არაფერს უზამს.

— სამაგიეროდ საღამომდე მთელ ნაშვავებს გადაბარავს.

— დაილოცოს სვანის მარჯვენა.

— ხარიტონას კოვზი ნაცარში ჩაუვარდება.

ვასოს დედას, ნაზამთრალ გვიმრასავით დამკვნარს, ოთხმოცდაათ წელს მიღწეულ ანუსის ყველაზე უფრო გაუკვირდა სვანის გამოჩენა, ჩხირივით გამხმარი თითები მოიჩრდილა და ცალი თვალთ სახეში შემატ-ქერდა.

— ზომ ძალიანი სვანი მოგიყვანე ანუსი ბებია. მთელ ნაშვავებს კამე-ჩივით გადააბრუნებს. ქუდზეც ეტყობა, რა ვაჟაკია. — თავი მოიწონა-პაწიკომ.

— ნენავ, შვილო მართლა სვანი ხარ შენ? — დამაშრული ბაგეები ძლივს ააჩიფჩიფა მოხუცმა და უკან დაიხია.

— ნამდვილი სვანი გახლავარ ბებიაჩემო... სვანების ზომ არ გეშინია?

პაწიკო წარბების მოძრაობით მანიშნებდა, — ყელი არ გამოიმჭრა, არ გაგეცინოსო და მეც მოწამლულ ლუკმასავით გადაყლაპე ღიმილი.

— შესაშინებელი ღმერთმა ნუ დაგვმართოს შვილო. — ისე, ქრისტი-ანი ზომ ხარ?

— ცხონებული ბაბუაჩემი ქრისტეზე ლოცულობდა. მე ღმერთი აღარ მწამს.

— მერე რა ვუყოთ შვილო. — გათამამდა მოხუცი, — ახალგაზრდებს დღეს საერთოდ აღარ სწამთ ღმერთი... მაგი რა გადევს თავზე ყვავის-ბუდესავით?

— ეს ჩვენებური ქუდია, შალის, მსუბუქია და თბილი.

— შეხედე შენ, რანაირი ქუდები სცოდნიათ სვანებს. სვანები ჩვენ-ებურებზე უფრო მარჯვედ ბარავენ. აბა შენ იცი და შენმა სვანობამ, დღეს რაფერ წამოუკრავ ხელს საიქიოდან დაბრუნებულ ჩემს ვასუკას. ძლივს-გადამიჩინეს თბილისში... ამინდიც სანატრელი დაგვესწრო. — ჩვენს ირგვ-ლივ ბამბუკის ჯოხის კაკუნით დაფახუნობდა იგი.

ისიღორე ბიძიას გრძელი წვერი მხრებში ჩაერგო და ძლივს იკავებ-და სიცილს. სხვები კი თავიდან ფეხებამდე მათვალისწინებდნენ. პაწიკომ, ეშმაკობა არ შეგვიტყონო, ხმას ღროზე აუწია.

— აბა, მეზობლებო, შეგებირდით სამ კაცს გიშოვით-მეთქი და აგერ ვართ. აჰა, სვანიც რაღათ უნდა ახლა ანუ სი ბებია ამ სვანს კბილების სიძველეს ვა, რაში გვჭირია, მაგას ღმერთი სწამს თუ არა, გრძელტარა ბარი ხომ უჭირავს ხელში.. მალე დაგვაყენეთ საბარავზე, — და ბარი ჰაერში შეათამაშა.

— საუზმე მიირთვით, ისე როგორ შეიძლება, სუფრა უკვე გაწყობილია, ოჯახი დაგვილოცეთ. — თავი გამოიღო ვასოს ცოლმა ანგელინამ და სასადილო ოთახში შეგვიძღვა.

— კარგად იყავი სვანო!

— აბა შენ იცი და შენმა სვანობამ, როგორ წამოგვიკრავ ხელს!

— ჩვენც აგერ ვართ, სირცხვილი არასოდეს გვიჭამია!

სახელიც არ უკითხავთ ისე მადლეგრძელეს საუზმეზე თავმოყრილმა მეზობლებმა.

ნაშვავებს შევესიეთ.

სადილზე სუფრა შიგ ჩაის პლანტაციამი, ფართოდ გაფრთხილ თხმელის ქვეშ გაიშალა.

— სვანს გაუმარჯოს, — მოკლედ მადლეგრძელეს.

— მაგარი სვანი ყოფილხარ, შუადღემდე საბარავი გაგვინახევრე, ველარ გითავდებოდით...

— ნაშუადღევს ცოტა მოუკელი, თორემ წელის ძარღვები დაგვაწყდა... მაინც მოვასწრებთ.

— შენ სვანი ხარ, ბარის ტარზე გაზრდილი, რა გიჭირს.

— ჩვენ შეგვიბრალე და ზოგჯერ ჩაიმუხლე, — მთხოვნენ მეზობლები.

— კი მარა. მაგ სვანს სახელი დაუძახეთ, — უსახელოა თუ! — შენიშნა ვასომ.

— სახელი რა საჭიროა. ღდეს მაგი ერთი სვანი გვყავს და სვანი დავუძახოთ — თქვა ისიღორე ბიძიამ.

— ჰოდა, მაგ სვანს კი მოწონს თავი კარგი ბარვა ვიციო, მაგრამ არც ჩვენ ვართ ნაცლები. საღამომდე დავაფიწყებთ სვანობას, სულ კარტოფილივით გავფცქვნით. — ხელები ისე მოიფშენიდა პაწიკომ, თითქოსდა გასაფცქვნიელად გამომწყვდეული ვეოლოდე.

— სვანო, დალიე ღვინო, — დამაძალა ვასომ და სასმისები შემივსო. მე ვაუკაცურად გამოვცალე.

— სვანები ღორის ხორცს ხომ მიირთმევენ ნეტა? — მოგვიანებით იკითხა ანგელინამ და ცისფერი თვალები დანაშაულზე წასწრებულივით აახამხამა. იფიქრებდით ღორის ხორცი ეს ეს არის სუფრიდან უნდა გაიტანოსო.

— მაგი საღამოს ღორის თავსაც შეჭამს. სამუშაოს რომ მოითავებს, მერე ჭამს ბევრს. ასეთი ჩვეულება აქვს. — ყველას აუხსნა პაწიკომ.

ნაშუადღევს ისევ შევესიეთ ჩაის ბუჩქებს.

— სვანო, ნუ გერიდება, უფრო მარჯველ დაჰკარი ბარი! — წამოქეზა ერთმა მეზობელმა.

— სვანო, სვანური გვასწავლე, — მითხრა მეორემ.

— აქეთ დასახლება ხომ არ გინდა? — შემეკითხა მესამე.

— უცოლშვილო ხარ? — ყურში ჩამჩურჩულა მეოთხემ.

— კარგი ბიძაშვილი მყავს და გაგირიგებ, ცივ ქვაზე დაგასახლებს, — თვალი ჩამიკრა მეხუთემ.

მთელ დღეს სვანზე ლაპარაკობდნენ და მეც სვანივით ვატრიალებდი ბარს დაცვარულ ეწერ მიწაში. დროდადრო ინსტიტუტში ჯოკიას მიერ ნასწავლ ორიოდ სვანურ სიტყვას წამოვიძახებდი და ნახევარმეტრიან ბელტებს აქეთ-იქით თოვლის გუნდასავით ვისროდი, ერბოსავით დამბალი ეწერი ბუჩქებში სიმიდის მარცვლებივით იშლებოდა.

ახალგადაბრუნებულ მიწიდან კვამლივით ავარდნილი სქელი ორთქლი გაფრთხნილ ბუჩქებს შორის ზანტად მოძრაობდა. დროდადრო ქარცუმელას გორადან მონაბერ ქარს ნოტიოს სუნი და ხარიტონას ბრიგადის წევრების შეძახილიც ჩამოჰქონდა. ეტყობოდა, ისინიც თავგამოდებით ცდილობდნენ ჩვენზე ადრე დაემთავრებინათ საბარავი.

სალამოდე მთელი ხაშვავები გადავებრუნეთ, ხარიტონას ბრიგადას კი, როგორც ფოსტალიონმა კოწიამ გვაცნობა, ოქრობილას ჩაი დარჩენოდა გადაუბარავი. გამარჯვებულებმა ვახშამზე მაგიდა მაგიდას მიადგეს. შუა სუფრაზე ორწლიანი ღორის მოხარშული თავი ჩამოდგეს და მარანში ხუთფუთიან ქვევრს თავი ახადეს.

მე ისევ სვანად მადლეგრძელეს. და როგორც საპატიო სტუმარი სუფრის თავში წამომჭიმეს. უკვე აღარ მეცინებოდა ჩემს სვანობაზე.

— დღეს აგი სვანი რომ არ ამოგვდგომოდა მხარში, ნამდვილად თავზე ფეხს დაგვაბიჯებდა ხარიტონა გადარეული. სირცხვილს ხელდახელ გადაგვარჩინა. — თქვა თამადამ, ტანმალაშმა, ბეჭებში ოდნავ მოხრილმა, ხმელ-ნმელმა ბენიამ.

ბენია იყო საუკეთესო მომღერალი და მოცეკვავე. საზეიმო თავშეყრილობაში, როცა წამოიძახებდა „გენაცვალე კაკალ გულშიო“ და არწივივით ჩამოუქროლებდა, მტრედებივით აგოგმანებული გასათხოვარი ქალიშვილები თვალს იფრჩხილავდნენ.

ვაუკაცურად სვამდა.

— ალავერდი შენთან ვარ სვანო! ბარვაში კი გამოგვასხი ფრთები და სმაშიც უნდა გნახოთ რა ვაუკაციც ხარ! — პირველი სასმისის დაცლისთანავე დამიძახა ბენიამ და გრძელი ყანწი გადმომიგდო.

ჯიხვის რქა ჰაერში დავიჭირე. შავი ღვინით პირამდე შევავსე, დავცალე და პაწიკოს გადავულოცე.

მალე ჯოკიას ნასწავლები „ლილე“ წამოვიწყე. ზოგიერთებმა ხმა ამა-

ყოლეს. ანუსი ბებია პირდაღებული მომჩერებოდა. უკვირდა სვანთა
სიმღერა.

— ბებია, ამ სვანს, ყანწი რომ კინდამ ჩამომაცა ცხვირზე, მასე
ახლოდან ნუ უყურებ შენ. უკან დაიწი, საშიში კაცია... სამი კაცი ყავს
მოკლული. — ჩაულაპარაკა მოხუცს პაწიკომ.

გულგახეთქილმა მოხუცმა ენა ძლივს მოაბრუნა გამშრალ პირში.

— ისიდორა, მართლა დახოცა ამ სვანმა სამი კაცი?!

— ნამდვილად, ხულიგნებს და ქურდებს ემტერება. თვარა ისე ჭინჭვე-
ლას არ დააბიჯებს ფეხს... რამ შეგაშინა, შენ რომ ერთი ბალიში ნიკოლო-
ზას ოქროს ფული გაქვს გადამალული, იმას არ წაგართმევს, სხვის ნაოფ-
ლარს ხელს არ მოჰკიდებს. უსამართლოდ სიტყვასაც არავის შეუბრუნებს.
სვანები ბარვაში, სწავლაში, ვაჭკაცობაში ტოლს არავის დაუდებენ —
დაამშვიდა მოხუცი ისიდორე ბიძიამ.

ოდნავ დამშვიდებული ანუსი ბებია ბენიას მიუბრუნდა.

— შეილო, ერთი შეეკითხეთ, კარგად თუ გაძღა მაგი სვანი. რაიმე
ხინჯად არ ჩარჩეს გულში და ღვინოში არ გაგვიჯავრდეს... ოქრო ჩემს
სიცოცხლეში თვალით არ მინახავს მარა, სული მაინც მწარეა, მართლა
არ იფიქროს ოქროთი აქვს გატენილი ბალიშიო და შუალამეზე ყელი არ
გამომჭრას, ნენა, ჯერ არ მინდა სიკვდილი... რაღაც საჭმელსაც არ ეკარ-
ება...

— ნუ გედარდება ანუსი ბებია... მაგი სვანი ლობიოთი და მჭადით
იჭნება გაზრდილი და საჭმელზე ბოდიშს არ მოგვიხდის. სვანი სხვანაირია,
სუფრასე გვიან მოუვა ჭამის მადა. მერე კი შეიძლება მთელი ღორიც გა-
დასანსლოს. დროზე უნდა დავაძალოთ ღვინო. — ხმა შეიცვალა ბენიამ
და სასმისი ხელახლა შეავსო.

— მასე თუა საქმე, დააძალოთ ღვინო. ხუთფუთიან ჭურს მოვხადე თა-
ვი. ნოხარშული ღორის ბეჭიც მიართვით — დაუმატა ვასომ.

— რაღაცა წარბებს სხვანაირად ათამაშებს. მგონია ეცინება კიდეც,
ალბათ თუ დაგვიწუნა ჩვენი ნახელავი და დაგვცინის. — ლოყა ჩამოიფხანა
ანგელნამ და მდულარედან ახალ ამოღებული ღორის ბეჭი ჩამოღვა. ბე-
ნიამ თავი გამოიღო, სვანს ღვინოში უნდა ვაჯობო და სასმისს სასმისზე
მიგზავნიდა.

სიმღერა სიმღერას გიღლის ლაღვირვით გადაება.

პაწიკომ მალე დელი-დელა წამოიწყო და მეც კრიმანჭული ხილის
საკრეფ კალათივით დავწენი.

— რაღაცა ნაცნობი ხმა აქვს... — იჭვი გამოთქვა ანუსი ბებიამ.

— ასე მალე სულ ჩვენებურად არ აკრიმანჭულდა აგი სვანი, რა ნიჭი-
ერი ყოფილა! — განგებ გაიკვირვა ისიდორე ბიძიამ.

— რადგან ჩვენებურად აკრიმანჭული სვანო, ჩვენებურად ჩამოვარე. აბა, ტაში! — მთელი ხმით დაიყვირა პაწიკომ და ტაში შემოკრა.

ვასომ თუთის ხისაგან გათლილი ფანდური ააჩხაკუნა. ანგელინამ საცეკვაო რაშოვდა წამოიწყო, პაწიკომ ანუსია ბებიას კალთაში ხელი ჩაავლო და ოთხმოცდაათი წლის დედაბერაც გაიყოლია. ნაავადმყოფარმა ვასომ და ანგელინამაც ხელები გაშალეს. მალე მეც ავბარბაცდი.

ტაშმა თუნუქის სახურავი ახადა ვასოს ორსართულიან სახლს.

— აბა, ვასო, შენ ძვირფასო! გვეყოფა ცეკვა. სვანო, ორი ნაბიჯი კიდევ მოვიცვალოთ წინ. — დამიძახა ბენიამ და ორი სასმისი ხელის კანკალით შეავსო.

მეც შევავსე.

— ჩვენს მშობლებს ვადღეგრძელებთ. ერთი ჭიქით გარდაცვალებულების მოგონება. მეორეთი კი ცოცხლებს ვუსურვოთ დღეგრძელობა. მშობლებს, ხელისგულზე მწვადი რომ შევეუწვათ, ამაგს მაინც ვერ გადაუხდით. — ძლივს წარმოთქვა მან.

ამ დროს კარები გაიღო და დედაჩემი დაბარებულივით გამოჩნდა.

— მობრძანდით ქალბატონო ფაცია.

— მობრძანდით.

— დაბრძანდით.

ატყდა სკამების მიწევ-მოწევა.

— ჯერ აგი სვანი გაიცანით და მერე მის გვერდით თავისუფალ ადგილას დაბრძანდით. — ისიდორე ბიძიამ დედაჩემს ჩემზე ღიმილით ანიშნა.

— ამხანაგებო! — განაგრძო ბენიამ, — ქალბატონო ფაცია, იმას ვამბობდი, რომ მშობლები კარგად იყოს-მეთქი. პირველ რიგში გაუმარჯოს ჩვენი სვანის ჩვენთვის უცნობ მშობლებს, ასეთი ვაჟკაცის გამოზრდისათვის... დღეს ნახევარი ნაშეავეები მაგან გადააბრუნა, ბარვაზეც არ არის საქმე. სვანები ყველაფერში ვაჟკაცები არიან. მთებში ცხოვრობენ და მუხლი ჩვენზე უფრო უჭრით. ხუთკილომეტრიანი მწვერვალები სულ მაგენმა დაიპყრეს. ომის დროს კავკასიონის კარებთან გერმანელებს ცხვირით მიწა ახნევენ. თოფის სროლაში ბადალი არ ყავთ. მათი სიმღერები და ცეკვები საქვეყნოდ არის ცნობილი. ჰოდა, ამნაირი კუთხის შვილებს ვადღეგრძელებ, ჩვენი სვანის მშობლებს ვადღეგრძელებ...

— რომელ სვანზე ლაპარაკობ? — გაკვირვებით შემომხედა დედაჩემმა და გაეცინა. — კი მარა, იმიტომ მოგახმარეთ აი ჩემი ბალანაი, რომ სვანად მოგენათლათ? სვანივით ვაჟკაციო და ამიტომ დააყარეთ ყანწები?

— რაო, ფაცია? ეს შენი ბიჭია? — წამოიძახა გაოგნებულმა ვასომ.

— ქალო, ეს ჩვენი ოთარია? — ხმას აუწია ანგელინამ.

— ბიჭო, ოთარიე გადარეული ხარ შენ! — თვალები ამოიწმინდა მათი ულოდნელობისაგან გამოფხიზლებულმა ბენიამ. — რამხელა გაწრდილხარ.

— უკუღმართმა პაწიკელამ დღეს მაგრად გაგვაცურა, ყურისძირის მეზობელი სვანად გაგვაცნო... — დაუმატა ვილაცამ.

პირდაღებული ანუსი ბებია გამხმარ ყელში აჩიფჩიფდა: — რაო, ცავ, ფაცია, ავი შენი ბალანა? არ გამიკვირდა ისიდორემ ასე უცებ საიდან გამოიწერა ამხელა სვანი-მეთქი. სიბერეს რა ვუთხრა. ხმაზე რაღაცა კი მეცნობოდა, მარა სულ მთლად არ დამიდგა თვალი! თქვენ, ახალგაზრდებს მაინც რამ გაგიჩინათ საფრჩხილე, ჩვენი კუთხის ბალანა ვერ იცანით!

სხვებიც განცვიფრებული მომჩერებოდნენ. მე ჭერში ვისროლე სვანური ქული. როცა ოდნავ შენელდა სიცილ-ხარხარი, ბენიამ კვლავ შეავსო ორი სასმისი, მაგრამ დაცლის თავი აღარ ჰქონდა. ფეხზე ძლივს იდგა. სადღეგრძელო მაინც წარმოთქვა.

— ჰოდა, მეგობრებო! ჩვენს ბრიგადაში გამრავლებულიყოს ასეთი სვანები. ერთი ჭიქით ჩვენს სვანს გაუმარჯოს, ჩვენს ოთარის, ჩვენს სასიხარულო ვაჟკაცს, სამთო ინჟინერს... ვუსურვებთ ყოველივე კარგს. მაღე ჩვენს კუთხეში საბოლოო დაბრუნებას. მეორეთი კი ხარიტონას ნადიც ვადღეგრძელოთ... როგორც კოწიამ გადმოგვცა, ვერ მოათავეს საბარავი. მარა ხვალ ხომ მოათავებენ? მაინც კარგად იყვნენ. ჩვენ კი ყოველთვის ასე გაგვემარჯვებინოს... — სიტყვა ველარ დააბოლავა მან.

ქარცუმელას გორადან აღმოსავლეთის ქარმა მძლავრად დაუბერა და ჩახვეული ნადური ჩამოიტანა; ხარიტონას ბრიგადის წევრებიც შეზარბოებული იყვნენ და მღეროდნენ.

ეზოში გამოვბარბადი. ნაძვზე აყუდებული გრძელტარა ბარი მხარზე სვანივით შევიგდე, ლანდივით ადევნებულ პაწიკოს ხელი გადავხვიე და მაღალი ხმით დავიწყე: — „სვანები ვართ ჩამოსული ბარადა, ვეძებთ მიწას გადასაბარავადა“. პაწიკომაც ხმა ამაყოლა და ასე სიმღერით გავედით შარზე.

ბადრი მთვარე ცის დასალიერზე მისრიალებდა. თებერვლის სუსხი სახსრებში კატის ბრჭყალებით იკაწრებოდა, მაგრამ ღვინისაგან გაბრუებულნი სიცივეს ველარ ვგრძნობდით და სიმღერით მიგყვებოდით განათებულ შარას.

ვასოს ეზოდან ისევ ისმოდა სიმღერა, ხორხოცი და შეძახილები. ჩვენს უკან დედაჩემი და ისიდორე ბიძია მოდიოდნენ.

სიმღერით ჩაყევით თავფერდს. ფეხებში ბროლია მომებლანდა, ჩვენს ჭიშკარს გავსწორებოდით.

— ღამე მშვიდობისა, ისიდორე ბიძია. პაწიკო, დილით ადრე ამოდიხარ
ხელ ხარიტონასაც დავეხმაროთ.

— გენაცვალე სულში, სვანო, ხარიტონასაც წამოვუკრათ ხელი. დი-
ლით გამოგივლი. თავმომწონეა და კი იუკადრისებს, მარა გულში მაინც
გაუხარდება. ჩვენი ბიჭია, — თქვა პაწიკომ.

— მასე, ჩემო კვირხილავ. სამაგიეროს ქორწილში გადაგიხდით — ვა-
მომეშვიდობა ისიდორე ბიძია.

ხელის კანკალით შევაჭრიალე ფოლადის ჭიშკარი. ეზოში კი გამარ-
თული ნაბიჯით შევალაჯე და გრძელტარა ბარი წიფლის ჯირკზე სვანივით
მივაყუდე.

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ი

მე მოველ შენთან როგორც ასაკი —
 ჯეელი, ნორჩი და ხანდაზმული.
 რა დრო გავიდა ნეტა მას აქეთ,
 მას აქეთ სიბრძნის მუხა გაზრდილა.
 რა დრო გავიდა ნეტა მას აქეთ,
 რა ცეცხლი გწვავდა,
 რა ხმა გესმოდა,
 რად მღერის ჩემი ბრძენი ასაკი
 შენი სიცოცხლის მარადისობას?!

ჩ ა ნ ა ფ ი ქ რ ი

იქნებ კარგია,
 იქნებ ცუდია,
 ანდა საერთოდ სულაც არ ვარგა,
 ფიქრი მაღალი აზრის ბუდეა,
 ვაი მას აზრი ვინაც დაკარგა.
 მას მე ვენდობი,
 ის მე მენდობა,
 მე მას ვინატრებ,
 ის მე მინატრებს..
 წყევლაა ჩვენგან თქმული შენდობა
 თუ შიგ მეორე აზრი ბინადრობს.

საუბარი ლექსთან

სიყვარულზე იღუღუნე მუდამ,
უიმისოდ არაფერი გშეგნის,
ლექსო, გული შეიყვარო უნდა —
დაბადების ადგილია შენი.
უფრო ახლო მშობელ ხალხის გულთან,
მერე ხალხმა იცის დანარჩენი,
საქართველო აღდგერძელო უნდა,
საქართველო, დაბადება შენი.

უცხო მგზავრი გურიიში

მთებზე მთები უკვირს უცხოს
და სიმაღლე კაბადონის,
— ამ გზით ავალ ბუკისციხეს?
— კი, ბატონო!
გზები მოჰგავს მათრახს ხვეულს,
ხან თოკივით იჭიმება...
— ამ გზით ავალ შომანეულს?
— კი, ჭირიმე!
შეძრულს ზეცის სასოებით,
ახსენდება დაღლა განა...
— ამ გზით ავალ თავსურებში?
— რავა არა!

გეგმონ ბეხვი

აუგსბურგული ცარცის წრე

ოცდაათწლიანი ომის დროს ერთ შვეიცარიელ პროტესტანტს, გვარად ცინგლის თავისუფალ ქალაქ აუგსბურგში დიდი სათრიმლავი ქარხანა და ტყავეულის სავაჭრო ჰქონდა. იგი აუგსბურგელ ქალზე იყო დაქორწინებული და ერთი ბავშვი ჰყავდა. როცა კათოლიკეებმა ქალაქზე გაილაშქრეს, მეგობრებმა ცინგლის გაქცევა ურჩიეს, მაგრამ ოჯახი აკავებდა თუ ქარხნის მიტოვება ენანებოდა, თავს ვერ უშველა და ქალაქში დარჩა.

იმპერატორის ჯარებმა აუგსბურგი რომ აიღეს, იგი ისევ იქ იყო. სალამოყამს ჯარისკაცებმა ძარცვა-გლეჯა დაიწყეს. მაშინ ცინგლი ეზოში ჩავიდა და ორმოში დაიმალა, სადაც საღებავებს ინახავდა. მის ცოლს ბავშვთან ერთად ქალაქის გარეუბანში ნათესავებთან უნდა შეეფარებინა თავი, მაგრამ სანამ ნივთებს, ტანსაცმელს, ძვირფასეულობასა და ქვეშავეებს შეკრავდა, მეორე სართულის ფანჯრიდან თვალი მოჰკრა, ეზოში იმპერატორის ჯარის ასეული შემოდიოდა. შიშისაგან თავზარდაცემულმა მაშინვე მიატოვა ყველაფერი და უკანა კარებიდან გაიქცა.

ბავშვი სახლში დარჩა. იგი წინკარში, აკვანში იწვა და ხის ბურთს ათამაშებდა, ჭერზე ზონარით რომ ეკიდა.

ოჯახში მხოლოდ შინამოსამსახურე იყო, სამზარეულოში სპილენძის თევზებს რეცხდა. ქუჩიდან ხმაური შემოესმა. იგი ფანჯარას ეცა და დაინახა, რომ მოპირდაპირე სახლის მეორე სართულიდან ჯარისკაცები გარეთ ყრიდნენ ყველაფერს, რაც ხელში მოხვდებოდათ. ქალი წინკარში გავარდა და აკვნიდან ბავშვის ამოყვანა დააპირა. ამ დროს მუხის კარებზე ბრახუნი ატყდა. შემინებული მოსამსახურე კიბეზე ავარდა.

სახლი გამობრუებული ჯარისკაცებით აივსო. იცოდნენ, რომ პროტესტანტის ოჯახში იმყოფებოდნენ და ყველაფერს ამსხვრევდნენ. შინამოსამ-

სახურე, რომელსაც ანა ერქვა, რაღაც სასწაულით გადარჩა. როცა ასევე ეზოდან გაიკრიფა, ანა კარადიდან გამოძვრა და ნახა, რომ ბავშვისთვის ხელი არ ეხლოთ. სასწრაფოდ შეფუთნა და გარეთ გავარდა. ამასობაში და-
ლამდა, მაგრამ თავზარდაცემულმა ქალმა მეზობელი სახლის შუქზე ეზო-
ში მაინც შეამჩნია სახლის პატრონის დასახიჩრებული გვამი. ჯარისკაცებს
იგი ორმოდან ამოეყვანათ და მოეკლათ.

ქალმა მხოლოდ ახლა იგრძნო, რა საშინელება მოელოდა, როცა პრო-
ტესტანტის ბავშვით ქუჩაში გამოვარდა. გულდამძიმებულმა ბავშვი ისევ
აკვანში ჩააწვინა, რძე მოაწოვინა, დაადინა და ქალაქის იმ უბნისაკენ გას-
წია, სადაც მისი გათხოვილი და ცხოვრობდა. ღამის ათ საათზე ანა სიძის
თანხლებით გაუსხლტა გამარჯვებულ ჯარისკაცებს და ქალაქის გარეუბანში
ბავშვის დედის ფრაუ ცინგლის მონახვას შეუდგა.

ერთგან დიდი სახლის კარებზე დააკაკუნეს. კარგა ხნის ლოდინის
შემდეგ კარმა გაიჭრიალა და თავი გამოჰყო ფრაუ ცინგლის ბიძამ, ჩია
ტანის ბერიკაცმა. ცინგლი მოჰკლეს, ხოლო ბავშვი საღსალამათადაა და
სახლშიაო, სულმოუთქმელად მიაყარა ანამ. ბერიკაცმა გაყინული მზერა
შეაგება და უთხრა, ჩემი დისშვილი აქ აღარ არის, მე კი, ჩემდათავად,
პროტესტანტის ნაბუშართან არაფერი მესაქმებო. ესა თქვა და კარი მიი-
ხურა. რაღა ექნათ, უკან გამობრუნდნენ. ანას სიძემ შეამჩნია, რომ ერთი
ფანჯრის ფარდა გადაიწია. თავში გაუელვა, ფრაუ ცინგლი სახლშია,
მაგრამ გარეთ არ გამოდისო. ბავშვი რომ მიატოვა, ეს, ალბათ, სულაც არ
აწუხებდა.

ანა და მისი სიძე ცოტა ხანს მდუმარედ მიდიოდნენ. შემდეგ ქალმა
უთხრა, უკან დავბრუნდები და ბავშვს წამოვიყვანო. სიძე, მშვიდი ხასია-
თისა და წესიერი კაცი, შეშინებული უსმენდა და ერთთავად ჩასჩიჩინებდა,
მოეშვი, ხათაბალაში გავებმეებითო. რა გესაქმება ამ ხალხთან? აღამიანუ-
რად მაინც მოგპყრობოდნენ!

ანა ჩუმად უსმენდა და დაპირდა, უჭკუოდ არ მოვიქცევიო. მაგრამ
მტკიცედ გადაწყვიტა ენახა, ბავშვს ხომ არაფერი მოუვიდა. დაიჩემა,
მარტო წავალო.

თქვა და თავისი გაიტანა. ბავშვი ნახევრადღანგრეულ წინკარში, აკვა-
ნში იწვა და მშვიდად ეძინა. დაღლილი ანა გვერდით ჩამოჯდა და ბავშვს
თვალს არ აშორებდა. სანთლის ანთება ვერ გაბედა, მაგრამ მეზობელი სახ-
ლი კვლავ იწვოდა და ცეცხლის შუქზე კარგად ხედავდა ბავშვს, რომელ-
საც სახეზე ჭორფლი აჩნდა.

მოსამსახურემ კარგა ხანს უტკიოდა, თუ როგორ სუნთქავდა ბავშვი და
თითებს ილოკავდა, და უცებ იგრძნო, რომ აღარ შეეძლო იგი მიეტოვე-
ბინა. ნელა წამოდგა, ბავშვი საბანში გაახვია, ხელში აიტაცა და ეზოში
ჩავიდა. შემკრთალი იყურებოდა ირგვლივ, თითქოს ისეთი ქურდია, სინ-
დისის ქენჯნას რომ განიცდისო.

ანა ღიღხანს ეთათბირა დასა და სიძეს. მერე ადგა და ბავშვი უფროს ძმასთან ჩაიყვანა, რომელიც სოფელ გროსაიტინგენში ცხოვრობდა. ოჯახი რძალს ეკუთვნოდა, ძმა ჩასიძებული იყო.

გადაწყვიტეს, რომ თქმით ანა მხოლოდ ძმას ეტყოდა, ვისი იყო ბავშვი, რადგან მათ არასოდეს ენახათ რძალი და არ იცოდნენ, რა თვალთშეხედავდა იგი ეგზომ სახიფათო პაწია სტუმარს.

ანა შუადღისას ჩავიდა სოფელში. მისი ძმა, რძალი და ჯალაბი სადილობდნენ. ყმაწვილი ქალი ცუდად არ მიუღიათ, მაგრამ რძლის ერთი დანახვაც კი საკმარისი იყო, ბავშვი საკუთრად გაესაღებინა. და მხოლოდ მას შემდეგ, როცა ანამ თქვა, ჩემი ქმარი შორეულ სოფელში მეწისქვილედ მუშაობს და ორიოდ კვირაში ბავშვითურთ მიმელისო, რძალი დაუტკბა და ბავშვს მოეფერა.

ნაშუადღევს ანა ძმას ტყეში წაყვა შეშის მოსაგროვებლად. ისინი ჯირკზე ჩამოჯდნენ. ქალმა ძმას კამკამა ღვინო ჩამოუსხა. კაცი როგორღაც გუნებაზე ვერ იყო. ოჯახში ჯერ ხმა არ ჰქონდა და ანას ლოცავდა, ცოლს რომ არაფერი ჰკადრა. იცოდა, რომ მის ახალგაზრდა მეუღლეს პროტესტანტის შვილი გულზე დიდად არ ეხატებოდა და ცდილობდა თავი ისე დაეჭირა, თითქოს ყველაფერი რიგზეაო.

მაგრამ ასე ღიღხანს არ გაგრძელდებოდა.

ანა მოსავლის აღებაში ეხმარებოდა ოჯახს და როცა ყველანი ისვენებდნენ, „თავისი“ ბავშვისათვის მხოლოდ მაშინ მოიცლიდა და შინ გაბოლდა. პატარა იზრდებოდა და ივსებოდა; როგორც კი ანას დაინახავდა, სიცოცხლეს მორთავდა და თავის წამოწევას ცდილობდა.

მაგრამ როცა დაზამთრდა, რძალმა ანას ქმარი მოიკითხა.

ანას დარჩენაზე არაფერს ამბობდა, ოჯახში გამოადგებოდათ. მაგრამ მეზობლებს უკვირდათ, სად არის ბავშვის მამა, რატომ ერთხელაც არ ინახულაო. ბოლოს და ბოლოს, თუ მამა არ გამოჩნდებოდა, სოფელში ერთი მითქმა-მოთქმა ატყდებოდა.

ერთ მშვენიერ კვირა დღეს ძმამ ცხენი შეაბა და ანაც თან გაიყვანა, მეზობელი სოფლიდან ხბო ჩამოვიყვანათო. გზაში მან ქალს გაანდო, შენთვის კაცს ვეძებდი და როგორც იქნა ვიპოვნეო. იგი სასიკვდილოდ განწირული, ერთი უმიწაწყლო გლეხი აღმოჩნდა, რომელმაც ჭუჭყიანი საწოლიდან თავის წამოწევაც კი ვერ შესძლო, როცა ისინი ქოხში შევიდნენ.

კაცი თანახმა იყო ანაზე დაქორწინებულიყო. სასთუმალთან დედამისი ედგა, მიხრწნილი დედაბერი. გარიგების ფულიც მას უნდა რგებოდა.

ათიოდე წუთში ყველაფერზე შეთანხმდნენ, შემდეგ ანამ და მისმა ძმამ გზა განაგრძეს და ხბოც თან წაიყვანეს. ქორწინება იმავე კვირის ბოლოს გაიმართა. სანამ მღვდელი მათ ჯვარს წერდა, ავადმყოფს ერთხელაც კი არ შეუხედავს ანასთვის და ძმას არ ეეჭვებოდა, რომ ქალი რაძღენიმე დღეში მისი სიკვდილის ამბავს შეიტყობდა. სოფლელებს ეტყოდ-

ნენ, რომ ანას ქმარი გზაში დაიღუპა, აუგსბურგის მახლობელ სოფელში და არავის გაუყვირებოდა, თუ ქვრივი მძასთან იცხოვრებდა.

ანა გახარებული დაბრუნდა უცნაური ქორწილიდან, რომლის დროსაც არც ეკლესიის ზარები შემოუკრავთ და არც მუსიკა დაუკრავთ, არც ქალწულები ყოფილან და არც სტუმრები. საქორწილო სუფრის მაგივრად ანა ბუტერბროდს შეექცა და შემდეგ მძასთან ერთად ყუთთან მივიდა, რომელშიც ბავშვი იწვა. პატარას ახლა ხომ საკუთარი გვარი ჰქონდა. ანამ საბანი შემოუკეცა და მძას გაუღიმა.

„ქმრის“ გარდაცვალების ამბავი, ცოტა არ იყოს, იგვიანებდა. ცნობა არც უახლოეს კვირაში მიუღიათ და არც შემდგომში. ანამ მეზობლებს უთხრა, ჩემი ქმარი გზაშიაო. და როცა ახლა ეკითხებოდნენ, სად არის, რატომ არ ჩამოდისო, ყველას ერთნაირ პასუხს აძლევდა, ალბათ, დიდთოვლობამ შეაფერხაო.

სამი კვირა გავიდა. შეშფოთებული ანას ძმა „სიძის“ სოფლისაკენ მიმავალ გზას დაადგა.

იგი შუალამისას დაბრუნდა უკან. ანა კვლავ ფეხზე იდგა და როგორც კი ოთხთვალას ჭრიალი შემოესმა, კარებს ეცა. დაინახა, თუ როგორ აყვავებდა ძმა ცხენის გამოხსნას და გული შეეკუმშა. ძმამ ცუდი ამბავი ჩამოუტანა. ქონში რომ შესულა, „სიკვდილმისჯილი“ თურმე სუფრა უჭდა და ვახშობდა; პერანგი ეცვა და მადიანად ილუქმებოდა, სავსებით გამოჯანმრთელებულა.

ძმა ანას თვალს არიდებდა და ისე უყვებოდა. ამბოკარი, რომელსაც, სხვათა შორის, ოტერერი რქმევია, და დედამისი გაოცებული ყოფილან ამ ამბით და აღარ იცინან, რა გზას დაადგნენ. ოტერერს ცუდი შთაბეჭდილება არ მოუხდენია. იგი ცოტას ლაპარაკობდა და ერთხელ დედამისიც გაუჩუმებია, როცა ერთ ვაი-ვიშვიშს მოჰყოლია, ის მიწაგასახეთქი ქალი და სხვისი ნაბიჭვარი თავზე რად უნდა დაგჩეჩებოდაო. ლაპარაკის დროს ერთთავად ბუტერბროდს შეექცეოდა და ყბები არც მაშინ გაუჩერებია, როცა ძმა წამოვიდა.

მიმდევნო დღეებში ანას დანა პირს არ უხსნიდა. როგორც კი მოიცლიდა, ბავშვს სიარულს ასწავლიდა. როცა იგი სართავს მოშორდებოდა და გაშლილი მკლავებით მისკენ წაბაჯბაჯდებოდა, ანა ქვითინს ველარ იკავებდა და ბიჭს მკერდში მაგრად იკრავდა.

ერთხელაც იყო, მძას ჰკითხა, მაინც ვინ არის, რა კაციო? მან მხოლოდ სასიკვდილო სარეცელზე ნახა იგი სანთლის მიღეულ შუქზე. ახლა გაიგო, რომ ორმოცდაათს გადაცილებული ყოფილა, ერთი უმიწაწყლო და ამბოკარი ვინმე.

მალე პირისპირ იხილა იგი. რომელიღაც მეწვრილმანემ საიდუმლოდ შეატყობინა ანას, „ერთ შენს ნაცნობს“ ამა და ამ დღეს, ამა და ამ

დროს, ამა და ამ ადგილას შენი ნახვა უნდაო, და ასე, თავიანთი სიძულე-
ბის შუა გზაზე, ძველ მხედართმთავრებივით, თოვლით დაფარულ
ტრიალ მინდორზე შეხვდნენ ერთმანეთს დაქორწინებულები.

ანას არ მოეწონა მამაკაცი.

მას მომცრო და ჩაყვითლებული კბილები ჰქონდა. თავით ფეხამდე
ჩათვალეოდა ტყავის ქურქში ჩაბუზნული ანა და ბოლოს წამოიძახა:
„ო, ცოლქმრობის საიდუმლოებაჲ!“ ქალმა ორიოდ სიტყვით აუხსნა, ერ-
თხელ კიდევ ყველაფერს მოვიფიქრებო. შენ კი ვინმეს პირით გროსატი-
ნგენში ჩემს რძალს შეატყობინე, გზაში ავადმყოფობამ ლოგინად ჩააგდო,
მაგრამ მალე გამოძვინდება და გინახულებსო.

ოტერერი დაეთანხმა. იგი მთელი თავით მაღალი იყო ქალზე და ანას
თვალს არ აშორებდა, კიდევ რას მეტყვისო.

ხანი გადიოდა და ამბის მომტანი არავინ ჩანდა. ანამ ერთი პირი-
ბა იფიქრა, ბავშვს წავიყვან, სამხრეთის გზას დავადგები და ქემპტენში ან
ზონტჰოფენში სამუშაოს გამოძებნიო. მაგრამ იცოდა, რომ სოფელი
ამაზე ლაპარაკს აღარ მოათავებდა, თანაც შუაგული ზამთარი იდგა და
შინ დარჩენა ამჯობინა.

დარჩა, მაგრამ ვაი ამ დარჩენას! რძალი სადილობისას მთელ ჯალაბს
ეკითხებოდა, სად არის მაგისი ქმარი, სად დაიკარგაო. ერთხელ როცა,
თითქოს სიცოცხლით, ბავშვს „საბრალო ჭია“ უწოდა, ანამ მტკიცედ გადა-
წყვიტა, აქაურობას გასცლოდა, მაგრამ ახლა ბავშვი გახდა ავად.

სიცხიანი იწვა ბავშვი ყუთში. თვალები წამოხსნებოდა. შიშისა და
სასოებისაგან გათანჯული ანა სასთუმალთან ეჯდა და ღამეებს უთევდა.
ერთხელ, როდესაც ბავშვი გამოკეთებას დაადგა და წინანდებურად გაი-
ღიმა, დილით კარზე ვილაცამ დააკაკუნა. ოთახში ოტერერი შეშოვიდა.

ანა და ბავშვი მარტო იყვნენ, ამიტომ ქალის სახეზე ნათლად გამო-
ჩნატა ის საშინელება, რაც მან კაცის გამოჩენისას იგრძნო. კარგახანს
არც ერთს სიტყვა არ დაუძრვს. შემდეგ ოტერერმა უთხრა, ყველაფერი
მოვიფიქრე და ახლა შენს წასაყვანად მოვედიო. მან კიდევ ახსენა „ცოლ-
ქმრობის საიდუმლოება“.

ანა გაბრაზდა — მტკიცედ და ხმადაბლა უთხრა, შენთან ცხოვრებას
არ ვაპირებ, ბავშვის გულისთვის დაქორწინდი და არაფერს არა გთხოვ,
მხოლოდ შენი გვარის ტარების ნება მოგვეციო.

ბავშვი რომ ახსენა, ოტერერმა თვალი ყუთისაკენ გააპარა, რომელ-
შიც ბიჭი იწვა და რაღაც წაიდუღლუნა, მაგრამ ახლოს არ მისულა. ასან
კიდევ უფრო გააგულისა ანა.

კაცი კიდევ შეეცადა ქალის დაყოლიებას, ერთხელ და სამუდამოდ
ყველაფერი გადაწყვიტე, ბინის ნუ გეფიქრება, დედაჩემი სამზარეულო-

ში დაიძინებსო. შემდეგ კარი გაიღო, ოთახში რძალი შემოვიდა, ოტერერს მიესალმა და სადილზე მიიწვია. ოტერერი სუფრას მიუჯდა და ოდნავ დაუქნია თავი ანას ძმას, თითქოს არ იცნობდა. რძლის კითხვებზე ან „ჰოს“ ამბობდა ან „არას“. თეფშიდან თავი არ აუღია, მხოლოდ ესა თქვა, მერინგში სამუშაო ვიშოვნე, ანას შეუძლია ჩემთან იცხოვროსო. მაგრამ არ დაუქინია, მაინცდამაინც ახლა გადმოვიდესო. ნაშუადღევს არავის არ გაჰყარებია და არც არავის უთხოვია, ისე ადგა და სახლის უკან შეშის პობას შეუდგა. ვახშამზეც უჩუმრად იყო. ჭამას რომ მორჩნენ, რძალმა თვითონ შეიტანა ანას ოთახში საბანი, ღამეს ერთად გაათევნო. მაგრამ გლეხმა მძიმე-მძიმედ ამოღანდლა, ამ საღამოსვე უკან უნდა გავბრუნდეო. წასვლის წინ უაზრო თვალებით მიაშტერდა ყუთს, რომელშიც ბიჭი იწვა, მაგრამ თქმით არაფერი უთქვამს და ხელი არ უხლია.

ღამით ანას გააცივა და ლოგინად ჩავარდა. იწვა ასე უგრძნობოდ და მხოლოდ ხანდახან, როცა სიცხე გაუნელდებოდა, ბავშვთან მილასლასდებოდა და საბანს შემოუკეცავდა.

ავადმყოფობიდან ერთი თვის თავზე ოტერერმა ეზოში ფურგონი შემოაგორა და ანა და ბავშვი წაიყვანა. ანას წინააღმდეგობა არ გაუწევია.

ქალი ნელნელა მოდიოდა ჯანზე, თუმცა ოტერერის სიღარიბის გამო წვნიანზე გადადიოდა. ერთ დილას, თვალები რომ გაახილა, წვირიანი ბავშვი იხილა და ფეხზე წამოხტა.

პატარამ ალერსიანად შესცინა. ძმა ეტყოდა ხოლმე ანას, სულ შენ სიცილი აქვსო. ბავშვი წამოიჩიბა და მარდად დაცოცავდა ოთახში, ხანდახან თავს დაჰყრავდა იატაკზე და ყვირილს მორთავდა. ანა ხშირ-ხშირად ბანდა ბავშვს, იგი თანდათან იბრუნებდა სიმშვიდეს.

მაგრამ ქოხში ცხოვრება დიდხანს ვერ აიტანა. ერთ დღეს ბავშვი საბანში გაახვია, ცოტაოდენი პური და ყველი მოიმარაგა და კვლავ გზას დაადგა. გადაწყვეტილი ჰქონდა, როგორმე ზონტპოფენამდე ძიელწია, მაგრამ დიდხანს ვერ იარა. სისუსტისაგან მუხლი ეკვეთებოდა, უჭირდა გამლღვალ თოვლში სიარული. ამასთან ომით განაწამები სოფლებები უნდობლად უყურებდნენ და საკმელ-სასმელს ხელს უჭერდნენ. მესამე დღეს ორმოში ჩავარდა და ფეხი იღრძო — რამდენიმე საათი გაატარა ასე. სულ იმის შიში ჰქონდა, ვაითუ ბავშვს რაიმე მოუვიდესო. შეჰდევ ვიღაც მაღლიანმა შეიბრალა, ეზოში შეიყვანა და ბოსელში დააწვინა. ბავშვი ძროხებს ფეხებში ებლანდებოდა და როცა ანა შიშისაგან წამოიყვირებდა, სიცილს ასტეხდა. ბოლოს და ბოლოს ქალი იძულებული იყო გაემხილა ქმრის ვინაობა. მანაც არ დააყოვნა, ჩამოვიდა და ისინი კვლავ შინსაკენ გაუყენა.

ეს იყო და ეს. გაქცევა ანას ამის მეტად აღარ უცდია. ზედს შეუვრია და. დილიდან საღამომდე თავაუღებლივ მუშაობდა. თუ არ იმუშავებდა, აბა, ისედაც ერთ ბეწო მიწაზე რა მოუვიდოდათ, შიმშილით მოკვდებოდნენ და ისაა. ქმარი კარგად ეპყრობოდა. ბავშვს საჭმელი მაძრისად ჰყოხდა. დროდადრო ძმაც ეწვეოდა ხოლმე, ხან რას მოუტანდა და ხან რას. ერთხელ პატარას ხალათიც კი შეადებინა წითლად. მღებავის ბავშვს მართლაც რომ უხდებათ, — გაიფიქრა ანამ.

გამოხდა ხანი. ანას უგუნებობა სულაც აღარ ეტყობოდა. ბავშვის აღზრდა დიდ სიხარულს გვრიდა. ასე გადიოდა დღეები.

მაგრამ ერთ დღეს ანა სოფელში წავიდა სიროფის მოსატანად და როცა დაბრუნდა, ბავშვი შინ აღარ დახვდა. ქმარმა უთხრა, ერთმა ძვინდრულად ჩაცმულმა ქალმა ეტლი მოაყენა და ბავშვი წაიყვანაო. თავხარდაცემული ქალი კედელს მიეყრდნო, შემდეგ გონს მოეგო, ცოტაოდენი სასუსნავი მოიმარაგა და იმ საღამოსვე აუგსბურგისაყენ გასწია.

ქალაქში ჩასვლისთანავე ცინგლის ოჯახს მიაღვა, მაგრამ სახლში არ შეუშვეს, ბავშვი ხომ არ ანახეს და არა.

და და სიძე ამაოდ ცდილობდნენ მის დამშვიდებას. იგი ადგილობრივ ხელისუფლებთან მივარდა და გიჟივით ყვიროდა, პროტესტანტებმა ბავშვი მომტაცესო. მხოლოდ ამის შემდეგ გაიგო, რომ კათოლიკეებსა და პროტესტანტებს ზავი შეუქრავთ.

და ალბათ, ბედნიერი შემთხვევა რომ არა, ანა თავისას ვერ გაიტანდა. მისი საქმე ერთ მოსამართლეს გადასცეს, რომელიც სხვებს არ ჰგავდა. ეს იყო ივნაცი დოლინგერი, უხეშობითა და განსწავლულობით მთელ შვაბეთში განთქმული კაცი. მას ბავარიის კურფიურსტმა „ნაგავი“ უწოდა, მაგრამ უბირი ხალხი ქება-დიდებას ასხამდა.

ანა დისა და სიძის თანხლებით ეახლა მოსამართლეს. ტანდაბალი, უზომოდ მსუქანი კაცი მომცრო ოთახში იჯდა, ხელნაწერებში ჩაფლული. მომჩივანს ბოლომდე არც კი მოუსმინა, ქალაღზე რაღაც ჩაიწერა და შემდეგ ანან დუდღუნით უთხრა: აბა, ახლა იქ დადექი, ჩქარა! და იმ კუთხისაკენ მიუთითა, ვიწრო სარკმლიდან ოთახს შუქი რომ ეფინებოდა. რამდენიმე ხანს იგი გამომცდელად უყურებდა ქალს, შემდეგ ღრმად ამოიოხრა.

მეორე დღეს მოსამართლემ კვლავ იხმო ანა და შემოსვლისთანავე პირში მიახალა: რატომ დამიძალე, რომ თავი და თავი თურმე სათრიმლაკი ქარხანა ყოფილა?

— ქარხანა კი არა, — უპასუხა ანამ.

— ამაოდ ფიქრობ, რომ იმას ხელში ჩაიგდებ, — უყვირა მოსამართლემ, — ნაბუშარი თუგინდ შენი იყოს, სულერთია, ქარხანა ცინგლის ნაოესაგებს ეკუთვნის.

ანამ თავი დაუქნია და უთხრა, ბავშვს ქარხანა არ სჭირდებაო.

— შენია ეს ბავშვი? — დაუყვირა მოსამართლემ.

— ჩემია, — წყნარად უთხრა ქალმა — ჩემია, თუ იქაზე შევინარჩუნებ, სანამ ყველა სიტყვას ისწავლიდეს. ჯერჯერობით შვიდი იცის.

მოსამართლემ ჩაახველა და მაგიდაზე გაფანტული ხელნაწერები ერთად დააწყო. შემდეგ მშვიდად, მაგრამ მაინც ბრაზით უთხრა: ბავშვი შენც გინდა და იმ ზიზილპიპილებიან თხასაც, მაგრამ მას ნამდვილი დედა სჭირდება.

— მართალს ბრძანებთ, — დაეთანხმა ანა და თავი ასწია.

— აბა, ახლა მეტი აღარ მცალია — ბუზღუნით უთხრა მოსამართლემ. — შაბათს სასამართლოს დავნიშნავ.

იმ დღეს მთავარი ქუჩა და რატუშის მოედანი ხალხით გაიჟედა. ყველას უნდოდა დასწრებოდა პროტესტანტის ბავშვის პროცესს. განსაკუთრებულმა საქმემ თავიდანვე დიდი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია. სალაპარაკო მარტო ის ჰქონდათ, ვინ არის ნამდვილი დედაო. მოხუცი დოლინგერიც ზომ ცნობილი იყო უბრალო ხალხისადმი სიმპათიით, მწარე ენითა და სიბრძნით.

ასე რომ, რატუშის წინ აუგსბურგელების გარდა, ახლო-მასლო ნცხოვრებლებიც ბევრნი იყვნენ. პარასკევს ბაზრობას დაესწრნენ და პროცესის ხათრით მეორე დღემდე დარჩნენ.

სასამართლო ეგრეთ წოდებულ ოქროს დარბაზში მიმდინარეობდა. მთელ გერმანიაში სიდიდით განთქმულ ამ დარბაზში სვეტები არ იყო.

მოსამართლე დოლინგერი, ტანდაბალი სქელუა, დახურული მთავარი შემოსასვლელის წინ იჯდა. დამსწრეებისაგან მას ჰყოფდა უბრალო თოკი. მოსამართლე შემოდგომულ ადგილზე იჯდა. წინ მაგიდა არ ედგა. რამდენი წელიწადია კანონად ჰქონდა: ხალხთან ახლოს ყოფილიყო.

ბაწრის იქითა მხარეს იყვნენ ფრაუ ცინგლი მშობლებითურთ, გარდაცვლილ ჰერ ცინგლის ნათესავები, ორი კარგად ჩაცმული მამაკაცი, ალბათ, შეძლებული ვაჭრები, და ანა ოტერერი დასთან ერთად. ფრაუ ცინგლის გვერდით ძიძას ხელში აეტატებინა ბავშვი.

ყველანი ფეხზე იდგნენ. მოსამართლე დოლინგერს უყვარდა თქმა, როცა მონაწილენი დგანან, საქმე ადრე მთავრდებაო. ან იქნებ სულაც იმიტომ არ აძლევდა დაჯდომის უფლებას, რომ მას ჩამოჰფარებოდნენ და ხალხს მხოლოდ მაშინ დაენახა, როცა ფეხის წვერებზე აიწეოდა და კისერს წაიგრძელებდა.

საქმის განხილვამდე მოულოდნელი რამ მოხდა. ანამ, როცა ბავშვი დაინახა, უნებურად წამოიყვირა და ფეხი წინ წადგა. ბავშვიც მისკენ მიილტვოდა, ძიძას ხელიდან უსხლტებოდა, ტიროდა. მოსამართლემ იგი დარბაზიდან გააყვანინა.

შემდეგ მან ფრაუ ცინგლი გამოიძახა.

იგი წინ წამოდგა და მოყვა, თუ ძარცვა-გლეჯის დროს როგორ გამოგონებდა. იმ საღამოსვე მოსამსახურე მამამისს შინ ეახლა და შეატყობინა, ბავშვი სახლშიაო. ალბათ, გამარჯვლოს თუ ელოდა. მაგრამ მზარეულმა, რომელიც ქარხანაში გაგზავნეს, ბავშვი იქ ვერსად ნახა, ამიტომ ასკვნის, რომ ამ პიროვნებას (და მან ანაზე მიუთითა) ბავშვი გადამალა, რათა კანონიერი მშობლისათვის ფული გამოეძალა. დიახ, ადრე თუ გვიან ასეც მოიქცეოდა, ბავშვი დროზე რომ არ წაერთმია.

მოსამართლე დოლინგერმა გამოიძახა ჰერ ცინგლის ორთავე ნათესავი და ჰკითხა, თუ გაიგეთ მაშინ ცინგლის ამბავი და რა გითხრათ ამის თაობაზე მისმა ცოლმაო.

ფრაუ ცინგლის, თურმე, შეუტყობინებია ქმრის სიკვდილი და ბავშვი სანდო მოსამსახურისათვის მიუბარებია. ისე კი, ნათესავები ცუდად იხსენიებდნენ მოსამსახურეს, რადგან, თუ ფრაუ ცინგლი პროცესს წააგებდა, ოჯახი ანას დარჩებოდა.

ამის შემდეგ მოსამართლე კვლავ ფრაუ ცინგლის მიუბრუნდა და ჰკითხა, თავდასხმის დროს ხომ არ შეგეშინდა და ბავშვი მიატოვეო.

ფრაუ ცინგლიმ ღია ცისფერი თვალები მიაპყრო და წყენით უპასუხა, ბავშვს როგორ მივატოვებდიო.

მოსამართლე დოლინგერმა ჩაახველა და ცნობისმოყვარეობით ჰკითხა, მართლა გჯერათ, რომ არც ერთი დედა შვილს არ მიატოვებს?

— დიახ, მჯერა, — მტკიცედ უპასუხა ფრაუ ცინგლიმ.

— მაშინ, ალბათ, ისიც გწამთ, რომ დედას, რომელიც ასეთ რაშეს ჩაიდენს, გავა უნდა აუჭრელოს კაცმა.

ფრაუ ცინგლის პასუხი არ გაუცია. მოსამართლემ ანა გამოიძახა. იგი სწრაფად გამოვიდა წინ და წყნარად დაადასტურა, რაც წინასწარი დაკითხვისას მოყვა. ლაპარაკის დროს ხანდახან შეჩერდებოდა, ღიდი კარებისაკენ გაიხედავდა, საიდანაც ბავშვი გაიყვანეს და აყურებდა, კიდევ ხომ არ ტირისო.

ანამ სასამართლოს უამბო, რომ იმ საღამოს მართლაც იყო ფრაუ ცინგლის ბიძის სახლში, მაგრამ იმპერატორის ჯარისკაცების შიშით უკან აღარ დაბრუნებულა. მას მხოლოდ ბავშვი ედარდებოდა, რომელიც ლეჰ-ჰაუზენში კეთილმა ადამიანებმა შეიფარეს.

დოლინგერმა უხეშად შეაწყვეტინა და ყველას გასაგონად თქვა, კიდევ კარგი რომ ქალაქში ერთი კაცი მაინც დარჩა, რომელსაც რაღაც შიშისმაგვარი უგრძნია. ამით მტკიცდება, რომ იმ ერთ ვინმეს მაშინ მაინც შერჩენია ჭკუა-გონება. ცხადია, არ არის კარგი, როცა მოწმეს მართო ბავშვი აღარდებს, მაგრამ, მეორე მხრივ, ნამდვილი დედა შვილის გულისათვის იჭურდებს კიდევ, თუმცა ქურდობა კანონით სასტიკად აკრძალუ-

ლია. საკუთრება საკუთრებაა და ვინც ქურდობს, იგი ტყუის, ხოლო ვინც
ნი ტყუილსაც კრძალავს. შემდეგ მან წაიკითხა სიბრძნითა და უკმეხობით
აღსავსე მთელი ლექცია ადამიანების უსირცხვილობაზე, რომლებიც ატ-
ყუებენ სასამართლოს, გათახსირებულ გლეხებზე, უმანკო ძროხების რქეს
რომ წყალს ურევენ, ხელისუფლებზე, რომლებიც დიდ გამოსაღებს ახდე-
ვინებენ გლეხებს, და ბოლოს თქვა, რომ მოწმეთა დაკითხვა დამთავრდა,
მაგრამ უშედეგოდ.

შემდეგ ჩამოვარდა ხანგრძლივი სიჩუმე. მოსამართლე როგორღაც
უმწყედო გამოიყურებოდა. იგი აქეთ-იქით იცქირებოდა, თითქოს ვინმესაგან
შველას ელოდა, როგორ მოება თავი ამ დახლართული საქმისათვის.

ხალხიც შეჩქვდიდა. ზოგიერთს კისერი წაეგრძელებინა, იქნებ თვალი
მოეკრა დაბნეულ მოსამართლეს.

მაგრამ დარბაზში სიჩუმე სუფევდა. მხოლოდ გარედან თუ შემოდი-
ოდა ხმაური.

შემდეგ მოსამართლემ ამოიოხრა და კვლავ განავრძო:

—ამგვარად ვერ გავარკვეით, ვინ არის ნამდვილი დედა. ბავშვი ცო-
დვია. ხშირია შემთხვევა, როცა მამები თავს არიდებენ მამობას და გარბი-
ან, გარეწრები! მაგრამ აქ ორი დედა ეცილება ერთმანეთს. სასამართლომ
მათ იმდენხანს მოუსმინა, რამდენიც საჭიროა — ხუთ-ხუთ წუთს და იმ
დასკვნამდე მივიდა, რომ ორთავე მწარედ ტყუის. მაგრამ ჩვენ ხომ უნდა
ვიფიქროთ ბავშვზე, რომელსაც სჭირდება დედა. მაშასადამე, უნდა გაირ-
კვეს, ვინ არის ნამდვილი დედა.

და მან ბრზიანი ხმით გასძახა სასამართლოს მსახურს, ცარცი მომი-
ტანეო.

მსახურმა ცარცი მოუტანა.

—ახლა მიდი და იატაკზე მოხაზე იმოდენა წრე, შიგ რომ სამი კაცი
ჩაეტიოს, — უთხრა მოსამართლემ.

მსახურმა დაიხოქა და იატაკზე წრე მოხაზა.

— მომგვარეთ ბავშვი, — ბრძანა მოსამართლემ.

ბავშვი დარბაზში შემოიყვანეს. მან ისევ ყვირილი მორთო და ანა-
საკენ გაიწია. მოხუცი დოლინგერი აინუნშიც არ აგდებდა ირგვლივ ატე-
ხილ ხმაურს და მშვიდად განავრძობდა:

—ცდას, რომელსაც ახლა მივმართავთ, ერთ ძველისძველ წიგნში წა-
ეაწყდი და საუკეთესოდ მეჩვენება. ამ ცდის მთავარი ძიზანია სიყვარულის
კვალობაზე დადგინდეს ნამდვილი დედა. ესე იგი სიყვარულს უნდა მო-
ვუწყოთ გამოცდა. სასამართლოს მსახურო, დააყენე ბავშვი წრეში!

მსახურმა ბავშვი ძიძას გამოართვა და წრეში დააყენა.

მოსამართლე ფრაუ ცინგლისა და ანას მიუბრუნდა:

—თქვენც წრეში ჩადექით, ბავშვს აქეთ-იქიდან მკლავზე ხელში
კიდეთ და როცა განიშნებთ, ეცადეთ ბავშვი ცარცის წრიდან გაათრიოთ.
ვისაც თქვენს შორის იგი მეტად უყვარს, გადაძლევს და ბავშვიც მას და-
რჩება.

დარბაზი ახმაურდა. დამსწრენი ფეხის წვერებზე იდგნენ და იმაზე
დაობდნენ, თუ ვინ გაიმარჯვებდა.

მაგრამ როცა ქალები წრეში შევიდნენ და ბავშვს აქეთ-იქიდან ხელი
ხელზე წაავლეს, სიჩუმე ჩამოვარდა. ბავშვიც დადუმდა, თითქოს გრძნო-
ბოდა რა უნდა მომხდარიყო. იგი ცრემლიანი თვალებით ანას შეჰყურე-
ბდა. და აი, ამ დროს მოსამართლემ მისცა ნიშანი.

ფრთხილ ცინგიმ მძლავრად მოქაჩა და ბავშვი ცარცის წრიდან გამო-
ათრია. დარეგულირებული უყურებდა ანა ბავშვს. თითქოს არ სჯეროდა,
რაც მოხდა. იმის შიშით, რამე არ დაუშვადესო, მან ბავშვს ხელი უშვა.

მოხუცი დოლინგერი ფეხზე წამოდგა.

— ასე და ამგვარად, — ხმამალა თქვა მან, — ლავადგინეთ ნაშდვილი
დედა. გამოართვით ბავშვი ამ პინძურ დედაკაცს. იგი ხელის აუკახალებ-
ლად ნაჭერ-ნაჭერ დაგლეჯდა მას.

მოსამართლემ ანას თავი დაუქნია და სასწრაფოდ გავიდა დარბაზიდან.
და ახლო-მახლო მცხოვრებლები დიდხანს უყვებოდნენ ერთმანეთს, როცა
მოსამართლემ ანას ბავშვი მიაკუთვნა, თვალი ჩაუკრაო.

გერმანულიდან თარგმნა გიორგი მაჭუტაძემ

შოთა ქაჩიძე

მამულთ შთაგონებული

ყოველი პოეტი ახალგაზრდობიდანვე ირჩევს თავის გზას ლიტერატურაში და შემდეგ მტკიცედ მიჰყვება მას. ეს არჩევანი, ერთი შეხედვით, სუბიექტურია, გაპირობებული თვით ხელოვანის ინდივიდუალური, პიროვნული თვისებებით, მაგრამ არის ორი ფაქტორი, რომელთა გავლენას იგი ვერ გაექცევა: გარემო, სადაც მას ცხოვრება უხდება როგორც მოქალაქეს, და დრო, როცა ლიტერატურულ ასპარეზზე გამოდის. შემდეგ შეიძლება ბევრი რამ შეიცვალოს, მაგრამ ის, რაც სულს პირველად დააჩნდება, არც კვნება და არც ქრება, ბოლომდე მიჰყვება შემოქმედს, თუნდაც რამდენადმე შეცვლილი, გარდაქმნილი სახით.

ფრიდონ ხალვაში აჭარის მთაში დაიბადა და აქვე დაიღო სათავე მისმა პოეზიამ. ეს იყო ნამდვილი ბედნიერება. ამის თაობაზე ამ ათიოდე წლის წინათ ერთ-ერთ კრიტიკულ ეტიუდში („ზღვა და პოეტი“) გიორგი ხუხაშვილი წერდა: „ალბათ, ბევრ პოეტს შეშურდებოდა ასეთ გარემოში პირველი ამღერება. იგი ქმნის პოეტური სახეების აღმოჩენის, ახალი ფერებისა და ხმების პოვნის განუხსაზღვრელ შესაძლებლობას“. და მართლაც, პირველი შთაბეჭდილებანი, აჭა-

რის მთებში რომ მიიღო, გახდა ფრიდონ ხალვაშის პოეტური ხმის, მისი თავისებურების მასაზრდოებელი წყარო. იგი ოდნავადაც ვერ გაანელა ვერც დრომ და ვერც სხვა ქვეყნებში მოგზაურობისას ნანახმა და გაცდილმა.

ასევე დიდი როლი შეასრულა ფრიდონ ხალვაშის პოეტური სახის ჩამოყალიბებაში იმ ფაქტმა, რომ მისი ჰაბტუკობა და ლიტერატურული დებიუტი დაემთხვა დიდი სამამულო ომის პერიოდს, როცა ჩვენი ქვეყანა სამკედრო-სასიცოცხლო ომს ეწეოდა გერმანული ფაშიზმის, პიტლერული ოკუპანტების წინააღმდეგ. ამ გარემოებამ მნიშვნელოვანწილად განაპირობა „პუბლიცისტური“ ნაკადის ის მოჭარბება, თანამედროვეობის გამახვილებული გრძნობა, რაც ესოდენ შესამჩნევია ფრიდონ ხალვაშის პოეზიაში.

და განა მარტო პოეზიაში! ბოლო დროს ფრიდონ ხალვაშმა კალამი სცადა პროზასა და დრამატურგიაშიც და საკმაო წარმატებითაც. მისი მოთხრობების პირველმავე კრებულმა „დათვის ხაფანგი“, რომელიც აჭარის სახელგამაჟამოსცა 1961 წელს, ქართული საბჭოთა პროზის ისეთი გამოჩენილი ოსტატის

ყურადღება მიიქცია, როგორც სერგო კლდიაშვილია. სტატიიში „წვიმა ორ ნაპირზე“ სერგო კლდიაშვილმა მკითხველს გაუზიარა თავისი შთაბეჭდილებანი, ამ მოთხრობებმა რომ მოახდინა მასზე. „ეს წიგნი, — წერდა იგი, — უპირველეს ყოვლისა იმით იქცევს ყურადღებას, რომ თანამედროვე აჭარაზე მოგვიზიარობს. ამ კუთხის ცხოვრებაზე და მის თავისებურებაზე ჩვენს ლიტერატურაში ცოტა რამ მოგვეპოვება და ფრიდონ ხალვაშის მოთხრობების ეს კრებული ამიტომ კიდევ უფრო იქცევს ჩვენი მკითხველის ყურადღებას“.

თანამედროვეობის გამახვილებულ გრძნობასთან ერთად სერგო კლდიაშვილი ხაზს უსვამს ფრიდონ ხალვაშის მოთხრობების წმინდა ლიტერატურულ ღირსებებს. „სიუჟეტს მწერალი ავითარებს იმგვარად, — შენიშნავდა იგი, — რომ არსად არ იგრძნობა არაბუნებრიობა, არსად არ გახვევთ თავზე მორალს, მაგრამ როგორც კი მოთხრობას ბოლომდე ჩაათავებთ, უმაღლეს თქვენთვის ნათელი გახდება, თუ რამ ააღებინა მწერალს ხელში კალამი, რას უმღერის და რის წინააღმდეგ ილაშქრებს“. სერგო კლდიაშვილი ქებით იხსენიებს აგრეთვე მოთხრობების მხატვრულ ენასა და უბრალოებას, პორტრეტების ხატვის თავისებურ მანერას.

ეს ღირსებები ფრიდონ ხალვაშის მოთხრობებს უთუოდ გააჩნია. მწერალი ძლიერ სადად, უბრალოდ წერს და ამბავიც, სიუჟეტიც მარტივია, სწორხაზო. რივი, მას პირდაპირ მივყავართ ფინალი-საკენ რაიმე ზოგზავების გარეშე. ამით ფრიდონ ხალვაშის მოთხრობა ნოველას უახლოვდება, მით უმეტეს, რომ მოქმედება ხშირად დაძაბული და დრამატულია.

მწერლის ყველაზე საუკეთესო მოთხრობად პირადად ჩვენ „გაყოფა“ მიგვაჩნია. ერთი შეხედვით, იგი „მოდერნისტულ“ ნაწარმოებად მოგვეჩვენებათ — დაწერილია პირველი პირით, არც ერთ პერსონაჟს არა აქვს სახელი, როგორც ამას ლიტერატურული „მოღა“ მოითხო-

ვდა იმხანად. მაგრამ გარდა ამ გარკვეული მსგავსებისა, „გაყოფას“ აოსებითად არაფერი სავითო არა აქვს „მოდერნისტთან“. იგი უაღრესად რეალისტური და იდეურად მახვილი ნაწარმოებია. სულ ორი თუ სამი ეპიზოდით მწერალი მასში ახერხებს გვიჩვენოს კერძომესაკუთრული ფსიქოლოგიის ანტიადამიანური ბუნება, მისი საშინელება.

მოთხრობაში ორი ძირითადი ხასიათია. — ცოლი და ქმარი. ორივე გამოკვეთილია რელიეფურად, კოლორიტულად, ოსტატურად, ისე, რომ მკითხველს დიდხანს არ დაავიწყდება ისინი. განსაკუთრებით სრულყოფილია ცოლის მხატვრული სახე. რამდენიმე რეპლიკით თვალწინ წარმოგვიდგება კერძომესაკუთრული სულისკვეთებით გაუღენთილი ქალი, რომელიც მზად არის დანაშაულები კი ჩაიდინოს, ოღონდ თავისი ხარბი გული დაიცხროს. როცა ქმრისაგან ფუჭე ოჯახიდან გამოყოფას, გაყრას მოითხოვს, მის საქციელს კიდევ შეიძლება გამოვუიხსნათ გამართლება, მაგრამ როცა გაყოფისას საუკეთესო ჭურჭელს წინასწარ გადაჰალებს, მე შემრჩეო, იგი მართლ უსიამოვნო გრძნობას კი არა, ზიზღსაც აღძრავს მკითხველში და არწმუნებს, რომ ამ ბოროტი ქალისაგან უარესიც არის მოსალოდნელი. და მართლაც, თავისი სისასტიკითა და არაადამიანურობით შემზარავია ფინალური ეპიზოდი. ცოლი წინ გადაუდგება ქმარს, არ უშვებს მომავლად მამასთან და თავის ამ უმსგავს საქციელს იმით აშართლებს, რომ ოჯახის გაყოფისას მამა უმცროს შვილს „ეგრავ“. „მამაშენი მისია, — ეუბნება იგი ქმარს, — ავადმყოფიც მისია... იმდენი ირბინე ექიმებზე, კმარა. ახლა თვითონ წევიდეს. ავადმყოფი მისია...“ ამ შემაძრწუნებელ სიტყვებს ამბობს ქალი, შვილების დედა! აი სანამდე შეიძლება ადამიანი მიყვანოს კერძო საკუთრების ბრმა სიყვარულმა. მოთხრობის იდეა სწორედ აქ ჩნდება მთელი ძალით.

მოთხრობების პირველი კრებულის გამოცემიდან სამი წელიც არ გასულა, რომ ფრიდონ ხალვაში უკვე რომანით

წარსდგა ქართველი მკითხველის წინაშე. პირველად ეს ნაწარმოები — „საყვედუ-რი“ ჟურნალმა „მნათობმა“ გამოაქვეყნა. შემდეგ კი, 1964 წელს, ცალკე წიგნად გამოსცა „საბჭოთა საქართველომ“.

რომანი „საყვედური“ იმ დროს დაი-ბეჭდა, როცა ჩვენს ლიტერატურაში საკმაოდ მომრავლდნენ აბსტრაქტული მორალური კატეგორიებით მოვარჯიშე, უსახო და უფერული, დიდი იდეური სიზოგრებისაგან მოწყვეტილი და თავის თავში ჩაკეტილი „დადებითი“ პერსონა-ჟები, რომლებზეც გარკვევით ვერაფერს იტყობდი. მათგან მკვეთრად განსხვავდებოდა „საყვედურის“ მთავარი გმირი მე-რან ხაბაზი. იგი კომუნისტების იდეით შთა-გონებული ახალგაზრდა კაცია, რომელიც არავითარ დაბრკოლებას არ უფრთხის და მტკიცედ მიიწევს წინ ერთხელ არ-ჩეული მიზნისაკენ.

რომანს გარკვეული აღმზრდელობითი მნიშვნელობა აქვს და მიზნად ისახავს ხელი შეუწყოს ახალი ადამიანის ფორ-მირებას, ჩვენი ახალგაზრდობის გამსჭვალვას კომუნისტური სულისკეთებით. ყველაფერი ეს კარგია და მოსაწონი, მა-გრამ რომანს, სამწუხაროდ, არსებითი ნაკლოვანებანიც გააჩნია. განსაკუთრებით ავნო ნაწარმოებს შიშველმა ტენდენციუ-რობამ. მწერალი სინამდვილეს კი არ და-ეყრდნო, ფაქტების, მოვლენების ურთი-ერთშეპირისპირებით და განზოგადებით კი არ მოვიდა იდეამდე, არამედ პირიქით, ჯერ იდეა შეიმუშავა და შემდეგ შეეცა-და მისთვის მიესადაგებინა საქირო ცხო-ვრებისეული მასალა. ამით აიხსნება, რომ რომანს აშკარად გადაჰყარეს იდეის ილუსტრაციის ელფერი და არც გააუ-მოა ყოველმხრივ დამაჯერებელი. არა გვეგონია, ახლა საქართველოში სადმე იყოს ისეთი ჩამორჩენილი სოფელი ან სოფლის თავკაცები, როგორიც რომანშია. მაგრამ სწორედ ამგვარი გარემო ესაუო-როებოდა მწერალს თავისი ჩანაფიქრის ხორცშესახმელად და განზრახ გამეუქა ფერები. ჩანს, აქ თავი იჩინა ავტორის გამოუცდელობამ — „საყვედური“ ხომ

მისი პირველი რომანი, პირველი დიდი ტილო იყო.

არანაკლებ საინტერესოა ფრიდონ ხა-ლვაშის დრამატურგია. დღემდე მან სამა პიესა დაწერა და სამივე დადგა ილია ჭავჭავაძის სახელობის ბათუმის სახელმწი-ფო თეატრმა, ხოლო ერთი მათგანი „ვა-ზის ტირილი“ ფოთის თეატრშიც წარ-მოადგინეს.

თეატრალური კრიტიკა და მაყურებე-ლი გულთბილად შეხვდნენ ფრიდონ ხა-ლვაშის პირველსავე პიესას „ხიხანის ძა-ხილი“, რომელშიც მან, პირველად ქარ-თულ დრამატურგიაში, სცადა ეჩვენებინა წინაპართა ბრძოლა უცხოელთა ბატო-ნობის უღლისაგან განთავისუფლებისა და დედა-საქართველოსთან შეერთების-ათვის, მოეცა ამ მოძრაობის ერთ-ერთი გამოჩენილი მეთაურის, სახალხო გმირის სელიმ ხიმშიაშვილის მხატვრული სახე. ეს მეტად რთული ამოცანა იყო და, ბუ-ნებრივია, პიესა უნაკლო არ აღმოჩნდა.

დრამატურგიულად უფრო ძლიერია ფრიდონ ხალვაშის მეორე პიესა „ვანის ტირილი“ („გაზაფხულის ცრემლები“). მიუხედავად სენტიმენტალიზმის ერთგვა-რი მოქარბებისა, იგი სიმართლით მოგვი-თხრობს ომის საშინელებზე, იმ უბედუ-რეობაზე, რაც ომმა მოუტანა ხალხს. ვან-იცის, რამდენი ვაჟიცაა შეიწირა მან, რამდენი ოჯახი დაანგრია, წაართვა სიზა-რული, გზა-კვალი აუბნია და გადაკარგა. დიდი იყო ჰირი, მაგრამ ქართველი კაცი მაინც ვერ გატეხა, იგი ძველებური სიუ-ვარულით უვლიდა ვაზს, ახარებდა სიცო-ცხლეს, ზრუნავდა კერძის ღირსებისა და ოჯახის სიმტკიცისათვის.

მთლიანად პიესა თავისი იდეური მან-ვილით მიმართულია ომის წინააღმდეგ და მიზანსაც აღწევს, მაგრამ ამავე დროს იგი გვიჩვენებს ქართული ოჯახის ტრადი-ციებს, მის პატიოსან ფუძეს და სიმტკი-ცეს, ჰირში გაუტეხლობას და თავიდან ბოლომდე პატრიოტულად ქდებს.

ყველაზე სრულად და ყოველმხრივ შემოქმედის ნიჭი ფრიდონ ხალვაშმა მაინც პოეზიაში გამოავლინა და ქართვე-

ლი მკითხველიც მას უპირველეს ყოვლისა იცნობს როგორც პოეტს. მისი ლექსები იბეჭდება როგორც ადგილობრივ, ისე რესპუბლიკურ და ცენტრალურ ჟურნალ-გაზეთებში, გამოდის ცალკე წიგნებად რუსულ და სხვა ენებზე, სულ მალე ფრიდონ ხალვაშის პოეზიას უკრაინელი მკითხველიც გაეცნობა — კიევში გამო-დის მისი ლექსების კრებული უკრაინულ ენაზე.

ლექსები, პოეზია ფრიდონ ხალვაშმა ჯერ კიდევ ადრე ბავშვობაში შეიყვარა. ექვსი წლისა იყო იგი, როცა უფროსი და-ძმის წყალობით კითხვა ისწავლა და მაშინვე დაეწაფა წიგნებს. განსაკუთრებ-ბით იტაცებდა ლექსები, პოემები. მშობ-ლებმა წერა-კითხვა არ იცოდნენ, ცოდნის წყურვილი კი, როგორც საერთოდ ყველა ქართველს, არ აკლდათ და აი მათ, შეიქ-ლება სავსებით უნებლიეთ, ხელი შეუწყ-ვეს ბავშვში პოეზიის სიყვარულის გლ-ვიძებას. ერთ-ერთ გამოუქვეყნებელ „ავ-ტობიოგრაფიაში“ პოეტი ისვენებს თა-ვის ბავშვობას და წერს: „მშობლები ხშირად დამსვენებდნენ გაჩაღებულ ბუხარ-თან ზამთრის დიდ ღამეში და ხმამაღლა მაკითხებდნენ ილიასა და აკაკის პოე-მებს. დიახ, განსაკუთრებით უყვარდათ ლექსად დაწერილი ამბავი. მრავალჯერ წამკითხეს „აკაკი ყაჩაღი“, „თორნიკე ერისთავი“ და „დმიტრი თავდადებუ-ლი“.

პირველად, ალბათ, ზამთრის გრძელ ღამეში ამ პოემების კითხვისას ჩააფიქრა ჯერ კიდევ ბავშვი საქართველოს წარსუ-ლმა და აჭარის ბედმა. რატომ მოხდა, რომ სხვა კუთხეები წინ წავიდა, მისი აჭარა კი ჩამორჩა? „ხშირად ჩავუფიქრე-ბივარ, გავუტაცნივარ აჭარის ბედს, მის წარსულს, — წერს ფრიდონ ხალვაში იმავე „ავტობიოგრაფიაში“. — გულს მი-კლავდა, უცხო და ძველი შავი გადანაშ-თების განუქურნავი ტკივილები რომ ჯერ კიდევ იგრძნობოდა... და შემებრალა აჭა-რა, რომლის წარსული თანდათან გავი-ცანი. მომინდა რაითიმე ცოტათი მაინც მივხმარებოდი ამ უძველეს მოწინავე ქა-რთულ მხარეს, რათა იგი კვლავ გატოლე-

ბოდა უფრო წინ წასულ სხვა კუთხეებში მომინდა ჩემი სიტყვით ყოველივე მისი შესახებ მესაუბრა ჩემს მეზობლებთან. ასეთი საუბარი მხოლოდ პატიოსანი ლე-ქსით შეიძლებოდა“.

ეს სურვილი მალე ცხოვრების მიზნად იქცა, დაუოკებელ მისწრაფებად და ფრიდონ ხალვაშმა ბავშვობაშივე დაიწყო თავისი ფიქრისა თუ განცდის ლექსად ჩამოქნა. ჯერ თავისთვის წერდა, ჩუმ-ჩუმად, ვიდრე არ იგრძნო, არ დარწმუნ-და, რომ ლექსად თქმა მისი მარტო სურ-ვილი კი არაა, მოწოდებაც იყო. გასაგე-ბია, რომ პოეტის პირველი სტრაქონები აჭარის ბედით, მისი ცხოვრებით, ყოველ-დღიურობით იყო შთაგონებული. მალე დიდი სამამულო ომიც დაიწყო და ეს ყველასათვის ამაღელვებელი თემა მოუ-ლოდნელად შეიჭრა ფრიდონ ხალვაშის პოეტურ სამყაროში და, როგორც უკვე ვთქვით, მნიშვნელოვანწილად განსაზღვ-რა მისი პოეზიის ხასიათი.

დიდმა სამამულო ომმა შესძრა მილიო-ნები, გაუმახვილა ადამიანს როგორც ეროვნული, ისე სოციალური გრძნობა, წინა პლანზე წამოსწია მისი მოქალაქეო-ბრივი ღირსება და მოვალეობა. პოეტის შემოქმედების ძირითადი თემა გახდა ადამიანი და ომი, რომელსაც გადმოკე-ცემდა დროის მოთხოვნათა შესაბამისად — პუბლიცისტური სიმახვილითა და სი-მწვავეთ.

რა თქმა უნდა, „პუბლიცისტური“ სრუ-ლიადაც არ ნიშნავს უემოციო, მშრალ რიტორიკას, ლიტონ დეკლარაციას. ფრი-დონ ხალვაშის საუკეთესო ლექსებს ომზე არ აკლია გრძნობა და ემოციურობა. ისი-ნი სწორედ ამ ღირსებით გამოირჩევიან. მათში ჩანს ადამიანი, რომელიც საზოგა-დოებრივ მოვლენათა ფარვატერში, ხალ-ხის ცხოვრების წიაღში ტრიალებს და ვისთვისაც საზოგადოებრივი და პირა-დული ცალ-ცალკე კი არ არსებობს, ერ-თმანეთს ერწყმის და მთლიანობაში წარ-მოგვიდგება. „მსურს ლექსი შევქმნა ფოლადის ტიპის და კომუნიზმის კედელ-ში ჩავდო“, ამბობს პოეტი და ეს მისწ-

რატება განსაზღვრავს მისი ლექსის, მთელი მისი პოეზიის ხასიათს.

„სიმღერა გმირ ჭინჭარაძეზე“ იყო პირველი ლექსი, სადაც მკაფიოდ გამოვლინდა ფრიდონ ხალვაშის მხატვრული პოზიცია, მისი ლექსის ღირსებები. იგი იწყება პირდაპირი მიმართვით გმირისადმი: „რა გრივალეები გააპე, რა ბრძოლები გაქვს ნახული“ და მაშინვე ლექსში შემოდის დედის სახე: „ქარის გრივალში გესმოდა მშობელი დედის ძახილი: „მეტერს დაუბნეულ სიცოცხლეს, ხმალი არ გქონდეს დანართი“. დედის ძახილი აქ სამშობლოს ძახილიცაა. ლირიკულ სიტუბოთან ერთად მას ლექსში შეაქვს საბრძოლო სულისკვეთება.

ლექსის დასკვნით სტრიქონებში კვლავ ჩნდება დედის სახე, მაგრამ ამჯერად იმ გარემოსთან ერთად, სადაც გმირი იბრძებოდა და დეაქცედა. ყველა დასტირის უდროოდ დაღუპულ გმირს, დასტირის მას მთელი სოფელი, მშობელი დედა, დიდი საერთო მწუხარება, მაგრამ დედის ნაღველი მაინც სხვაა, იგი უსაზღვროა. თითქმის მოსალოდნელი იყო, რომ ახალგაზრდა პოეტი შეეცდებოდა გასაქანი მიეცა სენტიმენტური გრძნობებისათვის, გული აეჩუყებინა და ამ გზით მოეხიბლა მკითხველი, მაგრამ იგი არ აპყვადუნებას, გამოიჩინა საჭირო ტაქტი და ზომიერება. პოეტი მხოლოდ ორი სტრიქონით, ორიოდ დეტალით გვიხატავს მწუხარ დედის სახეს — ეს არის ცრელი და შეილის ბარათი, ამიერიდან მისი სიცოცხლის მუდმივი თანამგზავრი. საგულისხმოა ისიც, რომ ახალგაზრდა პოეტი ლექსს ამთავრებს მკორული აკორდით. სევდა-ნაღველს, საერთო მწუხარებას ძლევს იმის შეგნება, რომ ისრაფილ ჯინჭარაძე აჭარის პირველი გმირია, ადამიანი, რომელმაც თავისი სიკვდილით დაამარცხა თვით სიკვდილი და უკვდავებას ეზიარა:

გიგონებს მახინჯაური, —
შენი ეზო და ბაღნარი,
დედა ნატრული ცრემლებით

შენს ნაწერ ბარათს დახარის,
და გვიხარია, რომ შენ ხარ
პირველი გმირი აჭარის.

დიდი სამამულო ომის დამთავრების შემდეგ ფრიდონ ხალვაშის პოეზიაში ომის თემა შეცვალა მშვიდობისათვის ბრძოლამ და შემდგომ განვითარდა პატრიოტული მოტივი. პოეტი ამ შემთხვევაშიც ძირითადად თავისი კუთხის — აჭარის სინამდვილეს ეყრდნობა, აქ ეძებს ცხოვრებისეულ მასალას. შემთხვევით როდი იყო, რომ არა თუ ლექსების ციკლს, მთელ კრებულსაც კი უწოდა „ფიქრები ჭოროხთან“.

ლექსებში, რომლებიც ამ ციკლში, („ჭოროხის ხეშაიდი“) შევიდნენ, ფრიდონ ხალვაში ძირითადად ასახავს აჭარის წარსულს, გვიჩვენებს როგორც მის ტანჯვებებს, ისე გმირულ სულს, ღრმა ეროვნულ გრძნობას. გვეგონია, რომ ლექსების ამ რკალმა საკვებით დამსახურა ლიტერატურული კრიტიკის მაღალი შეფასება. „საინტერესოა ლექსების ციკლი „ჭოროხის ხეშაიდი“, — წერდა ვ. გოგოლაძე. — როცა ამ ლექსებს კითხულობთ და ძველ ყოფას აღარებთ თანამედროვე აჭარის მშრომელთა ცხოვრებას, სინაზრულით აღივსებით, უსაზღვრო კმაყოფილებისა და წრფელი მადლიერების გრძნობით განიმსქვალებით საბჭოთა ხელისუფლებისადმი, რომელმაც ბნელეთში შეანათა და ნამდვილი ადამიანური სიცოცხლე დაამკვიდრა. ამიტომ ამ ლექსებს დიდი აღმზრდელობითი მნიშვნელობა აქვს ახალგაზრდობისათვის“.

აჭარას, მის წარსულს, უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ მის გმირულ ბრძოლას ფრიდონ ხალვაში სხვა კრებულებშიც დიდ ადგილს უთმობს, იგი მისი პოეზიის ერთ-ერთი მთავარი მოტივია. საგულისხმოა, რომ პოეტს ჯერ კიდევ სიკვამლეში გადაუწყვეტია შექმნა ლექსების ციკლი „ჩვენ — ქართველები“. ამის თაობაზე იგი წერს: „დამებადა ციკლი ლექსებისა „ჩვენ — ქართველები“ (1947 წ.). დიას, ჩემი ფიქრით, ასე ხმაოდლა, გადაჭრით და პირდაპირ იყო სათქმელი

ეს პეშმარიტება. აი ის ლექსები: „ბალა-
და მეჩონგურზე“, „ჭოროხის ხეაზი-
დი“, „ძველი მარანი“, „ბალადა შოფერ-
ზე“, „მენავე“.

ამ ლექსების უბრალო გადათვლიერე-
ბაც კი საკმარისია შეუმდგარად განვსაზ-
ღვროთ მათი ბათოსი, ისე ნათელი და
გამკვირვალეა პოეტის იდეური ჩანაფიქ-
რი. მისი მიზანია გვიჩვენოს წინაპართა
ერთგულება და თავდადება საქართვე-
ლოსადმი, მათი ღრმა ეროვნული გრძო-
ბა და მისწრაფება — ქართველები ქარ-
თველებადე დარჩენილყვენ ყოველ-
გვარ ვითარებაში. უკვე აქედან ჩანს, რომ
ფრიდონ ხალვაშის სიყვარული აჭარისა-
დმი — ეს იგივე საქართველოს სიყვარ-
ულია. კიდევ მეტი — თავისი აჭარა
მას იმითმ უყვარს ასე მგზნებარედ,
ასე თავდადყვებით, რომ იგი მუ-
დამ ერთგული იყო თავისი დედისა
— საქართველოსი და მარტომდარ-
ტო, დაპყრობილი და ძმებს მოცილე-
ბული არ კარგავდა მათთან კვლავ და-
ბრუნების იმედს, არ კარგავდა მხნეობას,
არ ნებდებოდა მტერს და უცხოებაშიც,
უამრავი სიცოცხლისა და ზღვა სისხლის
ფასად შეინარჩუნა ქართველობა.

საქართველო-აჭარის განუყოფლობის
იდეა, რომელიც წითელი ძაფით გას-
დევს ფრიდონ ხალვაშის მთელ შემოქ-
მედებას, პოეტმა დიდი მხატვრული ძა-
ლით, შთაგონებით გადმოგვცა თავის
ერთ-ერთ ბრწყინვალე ლექსში „მე არ
ვიქნები შენი სტუმარი“, რომელიც პირ-
ველად აჭარის ლიტერატურისა და ხელო-
ვნების დეკადზე წაიკითხა თბილისში
1957 წელს. უკვე პირველივე სტრიქონე-
ბით პოეტმა, როგორც იტყვიან, დაიპყრო
აუდიტორია. მას სულგანაბული უსმენდ-
ნენ და, კითხვა რომ დაამთავრა, დარბა-
ზმა მქუხარე ტაშით დააჟილდოვა იგი. მა-
სთან მიდიოდნენ ნაცნობები და უცნობე-
ბი, ეხვეოდნენ, ხელს ართმევდნენ, გულ-
წრფელად ულოცავდნენ ბრწყინვალე
და სავსებით დამსახურებულ წარმატე-
ბას. შეიძლება თამამად ვთქვათ, რომ
სწორედ იმ დღიდან მიიქცია ფრიდონ
ხალვაშმა ქართველი მკითხველი საზო-

გადღებრიობის ყურადღება და მალე-მალე
მთელ საქართველოში ცნობილი პოეტა
გახდა.

რა თქმა უნდა, ლექსი „მე არ ვიქნე-
ბი შენი სტუმარი“ მარტო თავისი იდეუ-
რი ჩანაფიქრით როდია ღირსშესანიშნა-
ვი. იგი გვხიბლავს შესრულების მაღალი
ღონითაც. მასში ბევრი ბრწყინვალე
ტროპია, რომლებიც ცხადყოფენ პოე-
ტის ხალას მხატვრულ ნიჭს. საილუსტრა-
ციოდ ჩვენ ამ მშვენიერი ლექსის მხო-
ლოდ ერთ ტაეპს მოვიტანთ.

რა გლოვად ვიყავ, რა დასანახი,
ჭოროხს მეწამულ ფერში უვლია,
საქართველოში, ალბათ, კალმასი
მიტომ სისხლისფრად
დაწინწყლულია.

მოღვაწეობის თითქმის ოცდაათი წლის
მანძილზე ფრიდონ ხალვაშმა ბევრი სხვა
კარგი ლექსი მიუძღვნა აჭარას, საქარ-
თველოს, რომლებშიც გამოხატა ქართვე-
ლი კაცის დამოკიდებულება ახალი, თავი-
სუფალი და ბედნიერი სამშობლოსადმი.
პატრიოტიზმი იყო და არის მისი პოე-
ზიის უმთავრესი წამყვანი მოტივი. „მა-
მულზე ახლოს არ ყოფილა ჩემთან არა-
ვინ“, წერს პოეტი ლექსების უკანას-
კნელ კრებულში „ნუგეში“. და ჩვენც
ვეთანხმებით მას. ეს მან სიტყვითაც
ცხადყო და საქმითაც დაამტკიცა. მაგრამ
ისიც უნდა ვთქვათ, რომ ფრიდონ ხალ-
ვაშის ლექსებს სამშობლოზე, ამ ბოლო
დროს, თითქოს შეუმჩნევლად, ერთფე-
როვნება შეეპარა. იშვიათია ახალი მო-
ტივი — იგივე სამასი წელი თუ რთვე-
ლი, იგივე ვენახი და წარსულის ტკივი-
ლების გახსენება, ხიხანის ციხე და სხალ-
თის ტაძარი. სამწუხაროდ, არც რაკურ-
სია ახალი, რომ უკვე ნაცნობ მოტივს
სიახლის ელფერი გადაჰკრავდეს. ჩანს,
პოეტი ვერ ამჩნევს, რომ უნებლიეთ
იმეორებს ძველ მოტივებს, გამეორება კი
გარდუვალად წარმოშობს ერთფეროვნე-
ბას.

პატრიოტულ ლექსებს ფრიდონ ხალვა-
შას შემოქმედებაში მჭიდროდ უკავშირ-
დება „მოგზაურული ლექსები“, თუ შეი-

ძლებს ასე ეუწოდოთ იმ ნაწარმოებებს, რომლებშიც პოეტი გადმოგვცემს სხვა ქვეყნებში მოგზაურობის შთაბეჭდილებებს.

მოგზაურის პირველი ჩანახატები ფრიდონ ხალვაშის პოეზიაში 1948 წელს გაჩნდა. მართალია, მაშინ პოეტი უცხოეთში არ ყოფილა, ჩვენსავე ქვეყანაში, შუა აზიის რესპუბლიკებში იმოგზაურა, მაგრამ იგი მაინც პირველი იყო აჭარაში მომუშავე მწერლებს შორის. რომელიც სხვა ხალხების ცხოვრებაზე ესაუბრა მკითხველებს. ლექსების ციკლი „ნავაის ქვეყანაში“ გვაცნობს მოძმე უზბეკი ხალხის ცხოვრების ცალკეულ სურათებს. მათგან ჩვენ ძლიერ კოლორიტული გვეჩვენა „წყაროსთან“. მასში პოეტი შესანიშნავად იყენებს ხალხურ ჩვეულებას იმის ნათელსაყოფად, თუ რა ფასი აქვს ამ ქვეყანაში წყლის წვეთსაც კი. მაგრამ ლექსების ეს ციკლი, პირდაპირ უნდა ითქვას, მხატვრული თვალსაზრისით ძლიერი არ არის, არც ერთი ლექსი არ დგას ფრიდონ ხალვაშის საუკეთესო ლექსების დონეზე. მიუხედავად ამისა, მან გარკვეული დადებითი როლი შეასრულა პოეტის შემოქმედებით ბოთრაფიაში. საკმარისია ვთქვათ, რომ უკვე მასში ჩაისახა ფრიდონ ხალვაშის „მოგზაურული ლექსების“ ერთი მთავარი თავისებურება — უცხოეთში ყველაფერს შეხედოს ქართველი კაცის თვალით.

სამოციან წლებში ფრიდონ ხალვაშმა საზღვარგარეთის ბევრი ქვეყანა მოიარა — იყო ვიეტნამში, ჩინეთში, ამერიკის შეერთებულ შტატებში, პოლონეთში, უნგრეთში, ჩეხოსლოვაკიაში, ბოლოს, მეზობელ თურქეთში და თავისი შთაბეჭდილებანი რამდენიმე ლექსების ციკლით გავიშვია — „ვამა, ვიეტნამო!“, „ჩვენებურები თურქეთის გზებზე“, „მეგობართა გულები“ და სხვა. ამ ლექსებზე ჩვენ უფრო დაწვრილებით შევჩერდებით, თუნდაც იმიტომ, რომ აჭარაში მომუშავე სხვა პოეტების შემოქმედებაში მსგავს ლექსებს თითქმის სრულებით არ ვხვდებით.

ფრიდონ ხალვაშის „მოგზაურული ლექსების“ ერთი უმთავრესი ღირსება, ჩვენს აზრით, ის არის, რომ ემყარება ცოცხალ სინამდვილეს, ცოცხალ შთაბეჭდილებებს, უშუალოდ ცხოვრებას რომ აღუძრავს მასში. უკლებლივ ყველა ლექსს საფუძვლად უდევს რაიმე კონკრეტული ფაქტი, კონკრეტული შემთხვევა, რომელსაც მწერალი განაზოგადებს და პოეტურ ფენომენად აქცევს.

აი ერთი მაგალითი.

ორიოდე წლის წინათ ფრიდონ ხალვაშმა ქართველ მწერალთა ჯგუფთან ერთად იმოგზაურა მეზობელ თურქეთში და იქ შეხვდა ჩვენებურებს — ამ სახელმწიფოში მცხოვრებ ქართველებს. ერთმა მათგანმა შინ მიიწვია პოეტები, ქართული ლექსები მომასმენინეთ, თქვენებური ქართული გამაგონეთო. პოეტები მართლაც ეწვივნენ მასპინძელს და ასე გაიძარბა ქართული ლექსის დღი საღამო სტამბოლის ერთ-ერთ ქუჩაზე ქართველი კაცის სახლში. აი ეს კონკრეტული ფაქტი დაედო საფუძვლად ფრიდონ ხალვაშის ლექსს „ქართული ლექსის საღამო“, რომელიც შევიდა ციკლში „ჩვენებურები თურქეთის გზებზე“ და გვიჩვენებს ქართველი კაცის ეროვნულ გრძნობას.

ასევეა სხვა ლექსებშიც — კონკრეტული ფაქტის განაზოგადებით პოეტი ხატავს აღამაინის სოციალურ, ეროვნულ თუ მორალურ სახეს, გვიჩვენებს მისი სულის დიდსა თუ მცირე რხევას.

ქართველი კაცის დიდი და წმინდა ეროვნული გრძნობითაა შთაგონებული ფრიდონ ხალვაშის ლექსი „მითხარ, როგორაა მემლექეთი“ ლექსების ამავე ციკლიდან. მემლექეთი — ეს სამშობლოა, ასე ეძახიან საქართველოს თურქეთში მცხოვრები ქართველები. მათ ყველაფერი აინტერესებთ, რაც კი ახალ საქართველოს შეეხება, და პოეტი სიმაბოროლით, თანაგრძნობით გადმოგვცემს ამ ინტერესს, სედას უნახავ სამშობლოზე.

სულ სხვა მხრივ არის საინტერესო ლექსების ციკლი მებრძოლ ვიეტნამზე. ფრიდონ ხალვაში, როგორც ვთქვით,

მუდამ გამოირჩეოდა მოვლენის პუბლიცისტური აღქმით, პოლიტიკური სიმახვილით. ეს თავისებურება ჩანს პოეტის „ვიეტნამურ დღიურშიც“ (ძველი რედაქციით „ვაშა, ვიეტნამო!“). ვიეტნამელები უპირველეს ყოვლისა იბრძვიან სამშობლოს, როგორც ერთიანი ეროვნული ორგანიზმის გამთლიანებისათვის, მაგრამ ბრძოლის ფარგლები შორს სცილდება ეროვნულ მისწრაფებას. მთავარია სოციალური განთავისუფლება, საიგონის მარიონეტული რეჟიმის დამხობა. ამერიკის იმპერიალიზმის ყაჩაღური აგრესია სამხრეთ ვიეტნამში იმ ბინძურ ზრახვას ემსახურება, რომ არ დაუშვას იქ სახალხო ხელისუფლების გამარჯვება, სოციალიზმის გზით განვითარება. პოეტიც ამ გარემოებას უსვამს ხაზს თავის ლექსებში. „ვიეტნამი გლეხისა და მუშისა“ — აი რა სურს მთელ ვიეტნამელ ხალხს.

ფრიდონ ხალვაშის ლექსებს მებრძოლ ვიეტნამზე ფართო საზოგადოებრივი რეზონანსი ჰქონდა. ქართულ გაზეთებში გამოქვეყნდა საქდგის ინფორმაცია სათაურით „ვაშა, ვიეტნამო!“. მასში ნათქვამი იყო, რომ „პოეტმა მართლად ასახა თავის ლექსებში მშვიდობისმოყვარე ვიეტნამელი ხალხის გმირული ბრძოლა“, ამასთან ერთად იგი იუწყებოდა, რომ „პოეტის ლექსების ნაწილი ვიეტნამურ ენაზე ითარგმნა და ჰანოიში გამოქვეყნდა“. ფრიდონ ხალვაშის ლექსები ვიეტნამზე რუსულადაც ითარგმნა, რომელთაგან ერთი გაზეთ „პრავდაში“ დაიბეჭდა.

პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის იდეით არის შთაგონებული ფრიდონ ხალვაშის ლექსების მეორე ციკლიც „მეგობართა გულები“, იგი ეძღვნება მოძმე სოციალისტურ ქვეყნებში — უნგრეთში, ჩეხოსლოვაკიასა და პოლონეთში მოგზაურობას. ციკლის ამ ლექსებს მეგობრულ გრძნობებთან ერთად თან ახლავს საქართველოს მხურვალე სიყვარული. ერთ აღმინდელ ლექსში პოეტი ამბობდა: „თუ წავალ სხვაგან, ვარ საქართველო“. და მართლაც, უცხოეთში იგი ყველაფერს უტყუარის ქართველ კაცის, საბჭოთა პატრიოტის თვალთ, ეძებს მსგავსებას საქა-

რთველსთან და უპირველეს ყოვლისა ეს ახარებს, რითაც ესა თუ ის ქვეყანა მსგავს საქართველოს, რაც სამშობლოს მოაგონებს — მიწა იქნება იგი, მდინარე თუ ადამიანი. „ჩვენებურსა ჰგავს აქაურ მიწის დედური სახე, მწიფე ბაღები“, ასე იწყებს პოეტი თავის ერთ ლექსს („უნგრეთის მზე“), ხოლო სხვაგან („დუნაის მეთევზეებთან“) დუნაი წარმოსახვამი ენაცვლება მტკვარს: „მეც, ვითომ მტკვარში დავიარები, იმის ლანქერში ვისევლებ მუხლებს“.

ეს სტრიქონები ფრიდონ ხალვაშმა უნგრეთში დაწერა, მაგრამ ასეთივე განწყობილება, ასეთივე სულისკვეთება წამყვანი სხვა სოციალისტურ ქვეყნებზე შექმნილ ლექსებშიც. კიდევ მეტი, ზოგჯერ მთელი ლექსი ქართულ თემაზეა ვაშლილი. ასეა, კერძოდ, ლექსებში „ქართულ საფლავთან პრალაში“ და „პოლონეთში, ბათუმზე“. აი ამორტო ვეფქრობი, რომ პოეტის „მოგზაურული“ და პატრიოტული ლექსები მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან, ისევე განუყოფელია, როგორც პატრიოტიზმი და პროლეტარული ინტერნაციონალიზმი.

არანაკლებ საინტერესოა ამერიკის შეერთებულ შტატებზე დაწერილი ლექსების ციკლი „მოგზაურის ჩანახატები“, რომელშიც ფრიდონ ხალვაში აღძრავს თანამედროვეობის ყველაზე საჭირობო პრობლემებს. ამერიკა დღეს უმთავრესი კაპიტალისტური ქვეყანაა, ტექნიკურად დაწინაურებული, მდიდარი და, ბუნებრივია, თავისი საერთაშორისო წონით დიდ გავლენას ახდენს მსოფლიო პოლიტიკაზე, კაცობრიობის ბედზე. პოეტისთვისაც უპირველეს ყოვლისა ამით არის საინტერესო ეს კაპიტალისტური „ეილდორადო“. მან საკუთარი თვალთ ნახა სახელგანთქმული ამერიკული კათამბეჭენები, ახლოს გაეცნო „ცხოვრების ამერიკულ წესს“. ზოგი რამ მოეწონა, ზოგიც არა და ორივეზე გულწრფელად, გადაუტარებლად მოგვითხრო ისეთ ლექსებში, როგორიცაა „სიყვარული მიჩიგანის ტბასთან“, „ბროდვეი“ და სხვა.

და მიენც, ამერიკის ავ-კარგის ჩვენება სრულიად არ არის მთავარი ფრიდონ ხალვაშის ლექსებში. დე, ამერიკელებმა ისე იცხოვრონ, როგორც სურთ, როგორც მოსწონთ. ბოლოს და ბოლოს, ეს მათი შინაური საქმეა. მაგრამ ამ დიდ ქვეყანას დიდი პასუხისმგებლობაც აწევს მთელი კაცობრიობის წინაშე. და როგორ ეკიდება იგი ჩვენს ქვეყანას, სხვა მშვიდობისმოყვარე ქვეყნებს, თანამედროვეობის ისეთ უაღრესად საჭირობო პირობებში, როგორიცაა ომისა და მშვიდობის პირობებში, — ყველაფერი ეს უკვე აღარ არის მარტო ამერიკელების საქმე. და პოეტი გულისტკივლით წერს, რომ ბევრ ამერიკელს ჭერ კიდევ ვერ შეუგნია თავისი მოვალეობა, სამეგობროდ არ გვიწვდის ხელს და არ ილაშქრებს საკუთარი მთავრობის აგრესიული კურსის წინააღმდეგ.

ჩვენ ამერიკისა არც არაფერი გვიანდა, არც არაფერი გვშურს. ჩვენი ერთადერთი და გულწრფელი სურვილია ორივე ქვეყნის ურთიერთობა, როგორც მშვენივრად თქვა პოეტმა, დაეფუძნოს საღ პრინციპს:

მეგობრობა — კი,

ომი კი — არა.

ასე ბუნებრივად, შინაგანი კანონზომიერებით წამოიჭრა ამერიკის შეერთებულ შტატებზე დაწერილ ლექსებში ომისა და მშვიდობის თემა, რომელიც მუდამ აღელვებდა პოეტს. იგი ომის დროს გამოვიდა ლიტერატურულ ასპარეზზე და კარგად იცის, თუ რა უბედურებაა, რა საშინელებაა ომი და რა სიკეთეა მშვიდობა.

„მშვიდობა არის სიცოცხლე ჩვენი საბედნიეროდ გახსნილი კარი, მშობელ მიწაზე მზის ჩანჩქერების მარადი ცვენა მშვიდობა არი“.

მაგრამ ამ დიდ სიკეთეს ემუქრება ომი, ემუქრებიან ომის გამჩაღებლები და მილიონობით ადამიანს თავის უპი-

რველეს მოვალეობად მიაჩნია იბრძოლოს მშვიდობისათვის, ყოველი ნიშნით გზა გადაუღობოს ომს. ხალვაშის მთელი სიმბათია მშვიდობის მომხრეთა მხარეზეა. მას ძაგს ომი, ძაგს იმიტომ, რომ ხალხებისათვის, დედები-სათვის მას მხოლოდ უბედურება, ნგრევა და მსხვერპლი მოაქვს. იგი დედების ცრემლი და გოდებაა, ობლად შთენილი ბავშვების ტირილი და ვაებაა. ლექსში „ომი იქნება?“ პოეტმა ღრმად განგვაცდევინა ის შეშფოთება, რასაც დედები განიცდიან ახალი ომის საფრთხის გამო. ომის საწინააღმდეგო პათოსითაა გამსჭვალული აგრეთვე ფ. ხალვაშის ლექსები „ბაღადა ორ გზაზე“, „მეომრის დღიურიდან“, „გლეხის ნათქვამი“, „მკვდარი ლითონი“ და სხვა. მათგან განსაკუთრებით შთამბეჭდავია „მკვდარი ლითონი“, რომელიც კრიტიკოს გ. ხუხაშვილის დახასიათებით, „ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსია პოეტის შემოქმედებაში და საერთოდ ქართულ პოეზიაში ომისა და მშვიდობის თემაზე დაწერილ ნაწარმოებთა შორის“.

ომის წინააღმდეგ რომ ილაშქრებს, ფრიდონ ხალვაში სიამაყის გრძნობით შეყუარებს თავის სამშობლოს, მოსკოვს, რომელიც მშვიდობის საიმედო ბურჯს, მის დროშას წარმოადგენს. სწორედ ამიტომ საბჭოთა კავშირს, მოსკოვს სასოებითა და იმედით შესცქერის მილიონობით კეთილი ნების ადამიანი, დამოუკიდებლად პოლიტიკური რწმენისა, ეროვნებისა და რასისა: ბევრ მათგანს, როგორც მაგალითად, ზანგ მომღერალ რობსონს, იგი თავის სამშობლოდ მიაჩნია. ლექსში „რობსონი მღერის“ პოეტი სიამაყით ამბობს: „იგი სამშობლოს ეძახის რუსეთს, სინათლის გამჩენს ეძახის მოსკოვს“. თვითონ პოეტისათვისაც მოსკოვი — ეს მზეა, სი-

ნათლეს, მთელს ჩვენს პლანეტას რომ ეფრქვევა. „უუახლოვდები მე დედა-ქალაქს და მზის ამოსვლას ახლოდან ვხედავ“, წერს იგი ერთ-ერთ ლექსში („მოსკოვი“), ხოლო მეორეში აცხადებს: „ლალის ვარსკვლავი თვით ღამეში ღილას აჩაღებს“ („ორმოცდათოთხმეტის ღეგემბერი“).

ცალკე ნაკადს ქმნის ფრიდონ ხალვაშის პოეზიაში ლექსები, რომლებშიც იგი აღძრავს მორალის, ეთიკის პრობლემებს და გადაჭრით ილაშქრებს ზოგიერთი მაგნე გადმონაშთის წინააღმდეგ ადამიანის შეგნებაში. ეს თემაც ისე სრულად და ყოველმხრივ არის წარმოდგენილი ფრიდონ ხალვაშის შემოქმედებაში, რომ ღირს მასზე საგანგებოდ შევჩერდეთ.

პოეტის განსაკუთრებულ გულისწყრომას იწვევს ყველაზე გამძლე, ყველაზე მაგნე გადმონაშთი — კერძომესაკუთრული ფსიქოლოგია, მოხვეჭისა და დაგროვების სურვილი. ზოგიერთი ისე გაიტაცა ფულმა, რომ უკვე ფულით, ქონებით წონის თავისა თუ სხვის კაცობას. და რაკი ასე ფიქრობს, აღარ ეთავილება მოიპაროს, მიითვისოს, სხვას წაგლიჯოს, მზად არის ყოველგვარი სისაძაგლე ჩაიდინოს, ოღონდ მეტი ფული იშოვოს, სიმდიდრე დააგროვოს. ფრიდონ ხალვაშს საბჭოთა ადამიანისათვის შეუფერებლად მიაჩნია მოხვეჭის, დაგროვების სულისკვეთება და გმობს მას როგორც უმსგავს საქციელს („რა არის ფულა“, „ლექსი საჩუქრად“ და სხვა). ასეთ ადამიანებს არ ესმით, რომ ჩვენს ქვეყანაში პიროვნებას აფასებენ არა ნივთით, არა ფულითა და ქონებით, არამედ სულის სიმაღლითა და სულიერი სიმდიდრით. საესებით მართალია პოეტი, როცა თავის გამდიდრებულ მეზობელს მიმართავს:

„კაცის ნამდვილი სიმდიდრე ფულზე არც იშოვება, არც იყიდება.“

(„სიმდიდრე“).

ასევე მკაცრად გმობს ფრიდონ ხალვაშში ბატონკაცურ დამოკიდებულებას ადამიანებისადმი, განდიდების მანიას და მისწრაფებას ჯებირი აღმართონ, ჯებირით გამოეყონ სხვებს, თუნდაც უახლოეს, მაგრამ უკვე ყოფილ მეგობრებს („ჩემს ყოფილ მეგობარს“, „უნდა გიყვარდეს“). პოეტის აზრით, ადამიანი მხოლოდ მაშინ არის ღირსეული, როცა განიცდის, ღელავს, ერთ ღიმილს მაინც მატებს ცხოვრებას, როცა ეძებს სხვებთან დასაკავშირებელ გზებსა და ხილებს.

ჩვენ სამართლიანად ვამაყობთ ჩვენი შესანიშნავი ადამიანებით, ახალ ცხოვრებას რომ ამკვიდრებენ და კომუნიზმი თავიანთ უმაღლეს მიზნად, სიცოცხლის აზრად რომ მიაჩნიათ. მათი სახელი მილიონებია. მაგრამ კარგ ყანაშიც არის სარეველები და პოეზიის ერთი ამოცანა ისიც არის, ხელი შეუწყოს ყანის გაწმენდას მაგნე ბალახბულახისაგან. ამ ამოცანას ემსახურება ფრიდონ ხალვაშის ლექსები, რომლებიც მიმოვიხილოთ, და მთელი მისი პოეზია. „ცუდი რომ იყო, არის ადვილი, კარგი რომ იყო, უფრო ძნელია“, ამბობს პოეტი და მოგვიწოდებს ვაშენოთ ერთმანეთთან მისასვლელი ხილები „და, გაზაფხულის ყვავილებივით, ჩვენ ერთმანეთის ღიმილი ვკრიფოთ“. ღიმილი, სიყვარული, სიკეთე, მეგობრობა, რწმენა, ნუგეში, — აი რა უნდა ადამიანს, რა ამშვენიერებს, რა ალაშაზებს მას, რა ხდის ცხოვრებას წარმატად და მიმზიდველად.

ლექსების ამ ციკლს უშუალოდ ეკერის ფრიდონ ხალვაშის პოპულარული ლექსი, მისი პოეზიის ნამდვილი გვირგვინი „გენაცავალე“. მან საესებით დაიმსახურა ლიტერატურული კრიტიკის უაღრესად მაღალი შეფასება.

საკმარისია ვთქვათ, რომ მისი გამოქვეყნებიდან ორიოდე დღის შემდეგ გაზეთ „კომუნისტში“ დაიბეჭდა ვიქ-

ტორ გაბესკირიას რეცენზია „ერთი ახალი ლექსი“. თუ არ ვცდებით, ჩვენს ლიტერატურულ პრაქტიკაში ეს იყო პირველი შემთხვევა, როცა რეცენზია დაიწერა ერთ, ცალკე აღებულ ლექსზე. უკვე ეს ფაქტი მოწმობს, თუ რა ძლიერი შთაბეჭდილება დატოვა პოეზიის მოყვარულებზე „გენაცავლემ“. მასში მთელი სისავსით გამოჩნდა პოეტის ნიჭის ძალა, მისი შემოქმედებითი შესაძლებლობა და უნარი.

ამ ლექსის ძირითად პათოსს, როგორც სამართლიანად შენიშნავდა ვიქტორ გაბესკირია, „წარმოადგენს ერთი დიდებული ქართული სიტყვის „გენაცავლეს“ მნიშვნელობის განმარტება, შექება, მაგრამ ამ სულისკვეთების გამჟღავნების განმავლობაში რამდენი სხვა რამეც გვითხრა პოეტმა, რამდენი ადამიანი დაგვანახა, რამდენი კარ-მიდამოში შეგვიყვანა, რამდენი ლამაზი პეიზაჟი დაგვიჩვენა! ამ ლექსმა, თუ მეტი არა, ერთი პატარა მოთხრობის სათქმელი მაინც გვითხრა კონდენსირებულად. მან გვაგვრძნობინა საქართველოს ბუნების და მისი ხალხის სულიერი სილამაზე“.

ფრიდონ ხალვაშს ეკუთვნის, აგრეთვე, რამდენიმე პოემა — „ჩაღ-

რი“, „მამა“, „შოთა გონიოში“, „სინათლე“, რომელთაგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია „ჩაღრი“. ეს პოემა ვრცლად განიხილა დოც. ალ. ჩავლეიშვილმა სტატიაში „აჭარა ფრიდონ ხალვაშის პოეზიაში“. კრიტიკოსის დასკვნით, პოემაში „ჩაღრი“ „ავტორმა გეჩვენა დრომოქმედის დამარცხება და ახლის გარდუვალი გამარჯვება. მართალია, ახლის გამარჯვება სქემატურად არის ნაჩვენები, მას აკლია ღრმა მოტივაცია და ეს ჩაითვლება ამ პოემის ძირითად ნაკლოვანებად, მაგრამ მთლიანად პოემა უსათუოდ სოციალისტური რეალიზმის მეთოდით არის დაწერილი და ჯანსაღი იდეის შთამაგონებელია“.

ფრიდონ ხალვაშმა ახლა შემოქმედებითი სიმწიფის პერიოდშია. ერთ-ერთ ლექსში („შენით ცოცხალი“) იგი თვითონ წერს: „და, როგორც ვაზი შემოდგომური, სულში სიმწიფის მტევნებს განვიციდი“. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ გრძნობის ძალას განსჯის ძალაც ემატება და მომავალში პოეტი უფრო ღრმად და სრულად განგვაცდევინებს ჩვენი ღროის, ჩვენი სინამდვილის სიდიადეს.

აპაპი შონია

აპარა-მესხეთის გზებზე

წლეულს შემოდგომა როგორ-
დაც ჭიქურ შემოიჭრა ჩვენში. აცი-
ვდა. სექტემბრის პირველ დღეებ-
შივე დაიძრნენ საკოლმეურნეო
ჯოგები საზაფხულო საძოვრები-
დან. ავტომანქანას, რომლითაც ქა-
რთველ პოეტთა ერთი ჯგუფი შე-
უყვა აჭარის მთიანი რაიონების
აღმართებს, ძალიან გაუჭირდა.
ხშირად ნახირს გვერდს ვერ უვ-
ლიდა და ჩერდებოდა. მწყემსებმა
თქვეს, კატრიანისა და ყავრიანის,
გრძელიგორის, ზოტიყელისა და
კალოთის მიდამოებში თოვლის
ყვავილი გამოჩნდაო, ზამთრის მო-
ახლოების უტყუარი მაცნე.

აქეთაც, ჭოროხის ნაპირებზე
ნაზი ფერები შეჰპარვია არემარეს.
ზიზილ-პიპილები არც ბუნებას
უყვარს და არც პოეზიას. ერთიცა
და მეორეც ხშირად უმარტივესი
საშუალებებით იპყრობს ადამი-
ანის გულს და გონებას. მოიგონეთ
გალაკტიონი:

და ყოველივე როგორ ნაზდება
როცა ახლოა მზე შემოდგომის.

იმ დღეს, როცა პოეტები ჭორო-
ხის ნაპირს მიჰყვებოდნენ, გვირ-
გვინოსანი მნათობი არც კი გამო-
ჩენილა. წვიმდა. წყალვარდნილებს
მიწის ფერი ედოთ, ნამეტნავად
ხმაურობდნენ, ახლა უფრო შოოს
ისროდნენ შხეფებს. მდინარეც მო-
ძალებული ჩანდა და ნაპარებს
უტევდა.

ჭოროხი ათასგვარ ფიქრებს აღ-
უძრავს ქართველ კაცს. როცა იგი
შმაგობს, მაშინ უფრო მოგინდება
ხოლმე მოეფერო, ხელი გადაუს-
ვა მის აქოჩრილ ტალღებს.

რა იყო ჭოროხო, რა მოგივიდა,
რად ხარ გულფიცხი, საიდან მოა-
გორებ ამდენ ქვასა და ღორღსა?

უნდა გაგიმხილო: როცა ჩვენს
უურნალს შენს სახელს არქმევდ-
ნენ, ზოგმა თქვა ახლა ქართულ მი-
წაზე სულ რაღაც ორმოციოდე კი-
ლომეტრზე მოედინებაო, მისი მე-

ტი ნაწილი იქეთა მხარესაო... ეპ, ჩემო კარგო, სიყვარულს საზომო რად უნდა, ანდა მისთვის საზღვრის დადება ვინ გაიგონა. პოეტებმა კარგად იციან შენი სიგრძე და განი. მათთვის შენი ერთი წვეთიც კმარა წამლად და მაცოცხლებლად. ამიტომაც მოგაყარეს ლექსები ბელტ-ბელტად.

ავტომანქანა კვლავ მიჰყვება ჭოროხის ნაპირს. იგი ჯერ კიდევ არ იყო კახაბერს გამოცილებული, რომ გიორგი სალუქვაძემ უკვე მოიმარჯვა სიტყვის ქამანდა. ორი მძღოლი გვყავსო, მაგრამ ერთი წინა... მძღოლიაო და ფრიდონ ხალვაშს გულიანად გაუღიმა.

მართლაც, პირველად ფრიდონს მოუვიდა აზრად, მოეწყობა ჩვენი დიდი ეროვნული დღესასწაულისადმი მიძღვნილი პოეტური ტურნე. ეს აზრი მოეწონათ და მარშრუტად აირჩიეს გზა, რომლითაც 1921 წლის მარტში წითელი კავალერისტთა დივიზიამ ყლობას მეთაურობით გადმოლახა ვოდერძის უღელტეხილი, გამოვლო ხულო, შუახევი, ქედა და ბათუმში შემოვიდა თავისუფლების დროშით.

ახლა, ამ მარშრუტით პირველი გაჩერება ქედაში იყო მონიშნული და ფრიდონ ხალვაშმაც პირველად თავის მშობლიურ ქედას შემოუთვალა „მე არ ვიქნები შენი სტუმარიო“. თუ ასეა, მაშინ წონიარისს ეწვიეთო, უპასუხეს და პოეტები „ვაზისა და სიმინდების გზას“ გაუყენეს.

წონიარისი.

წელს აქ ბუნებამ მაგრად დაგებრტყა კალთა. ჩხავერი ისეა დაზურგული, სადაცაა დაბარბაცდება. ან ვაშლის ხეები როგორ უძლებენ ამდენ ტვირთს!

სადაც ღვინოს სწურავენ, იქ ულექსოდ და უსიმღეროდ ცხოვრება არ არის. ასეა აქაც. უკუვართ პოეზია და ეს სიყვარული ამჯერადაც გამოავლინეს. პოეტებს თაიგულებითა და ტაშით შეხედნენ. დიდებულ დარბაზში პირველი რიგი საპატიო ადამიანებს ეჭირათ, ამ ნახევარი საუკუნის წინანდელი დიდი სოციალური ქარტეხილების უშუალო მონაწილეებსა და მოწემებს. ისინიც უკრავდნენ ტაშს.

და ეს ტაში, ღიმილი, სიყვარული ყველგან ახლდა პოეტებს ჩხავერით დალოცვილ გზებზე.

ნიგაზეული.

საჭირო არაა, მაინცდამაინც ტრაპონიმიკოსი იყო და სამეცნიერო ხარისხი გქონდეს, რომ მიხვდე, რატომ ქვია ამ სოფელს ეს სახელი. ნიგვზის ხეების ჩრდილშია აქ თითქმის ყველაფერი. თვით სელიმ ხიმშიაშვილის საგვარეულო ციხე-დარბაზის გადარჩენილ მაღალ, ქვის საძირკველზე მოუდგამთ ფესვები და ხარობენ, თავმომწონედ გადმოჰყურებენ ყანებსა და ბაღებს, ქვითკირით ნაგებ ლამაზ ოდასახლებს.

ძველ, მაგრამ მტკიცე და დიდ საძირკველზე სკოლა აღუმართავთ. აქვეა კლუბი, ბიბლიოთეკა და პეცერი სხვა რამე. სკოლის ფრიალოსა-

ნთა დაფას მეტწილად ხიმშიაშვი-
ლები, ცეცხლაძეები და კეკელიძე-
ები ამშვენებენ. ისინი ცოდნას ისე
ელტვიან, როგორც ირგვლივ შე-
მოჯარული ტყეები, მცენარეები
მანათობელ მზეს.

ამირან და თამაზ ხიმშიაშვილებ-
მა საკუთარი ლექსები წაიკითხეს.
ტრიბუნაზე არ ასულან, დაიმორც-
ხვეს. ვინ იცის, იქნებ სხვებიც წე-
რენ ლომგულ წინაპრებზე, თანა-
მედროვეებზე; იქნებ უკვე დახა-
ტეს სელიმ ხიმშიაშვილის, ჩვენი
ერის ერთიანობისათვის მებრძოლი
კაცის მოჭრილი თავი, მტრებმა
სტამბოლში ფეშქაშად რომ მიაო-
თვეს ვერაგ სულთანს...

სტუმრებსაც და მასპინძლებსაც
თითქოს გაეხსნათ ძველი იარა, მა-
გრამ „ხიხანის არწივების“ ავტო-
რის ხმამ წუთიერი ღუმილი დაარ-
ღვია. „იყო და მარად იქნებაო“
სამჯერ დაიფიცა მამია ვარშანი-
ძემ თავისი ლექსის ცხრა სამყარო
ისე, რომ ხელი სულ გულზე ედო
(თურმე გულჯიბეში ინახავდა ას-
ალ ლექსთა კრებულს „ფიცს“,
რომელიც შემდეგ მესხეთში უსა-
ხსოვრა ერთ საყვარელ ადამიანს).

პოეტური ტურნე გრძელდება.
აღმართ-აღმართ მიდიან და უახ-
ლოვდებიან დიდებულ მესხეთს.
მაგრამ ჯერ იქამდე სხალთაა გასა-
ვლელი.

სხალთის ტაძარი!

ჩვენთა წინაპართ სინდის-ნამუ-
სი, სამარადჟამოდ გადარჩენილი.

სხალთის ტაძარი!

სისხლი და რჯული, ურჯულთა
მიერ ვერდაძლეული.

სხალთის ტაძარი!

დედასამშობლოს სიყვარული,
ქვაში სათუთად გაცხადებული.

აქ, ამ ტაძარში დიდხანს მეფობ-
და ღუმილი, სევდა. ახლა კი საუ-
კუნეთა ჩურჩული ისმის.

პატარა მუხეუმი მოუწყვიათ.

მტრის ცეცხლით შერუჯული კე-
დლები, ფერმიმქრალი ფრესკე-
ბი მდუმარედ დაჰყურებენ ქვებზე
ამოკვეთილ წარწერებს, გრძნეულ
ჩუქტორთმებს, დაქანგულ მაჭახე-
ლასა და ბრძოლაში გაცვეთილ-
დალეულ სატევრებს, დაგლეჯილ
ჯაჭვებსა და დამსხვრეულ ბორკი-
ლებს...

იმ დღეს აქ თითქოს კვლავ აგუ-
გუნდნენ დადუმებული სამარცხო-
ები, აენთენ შანდლები და ჭალები,
გაცოცხლდნენ წინაპართა საყვა-
რელი სახეები. ქართულმა ლექს-
მა, შოთას შაირმა გაათბო და გაა-
ნათა ცივი კედლები, მაღლა ასწია
ტაძრის თავანი. ქალები, დროული
კაცები თუ მოწიფული ვაჟკაცები,
ჭაბუკები, ყველანი მოწიწებით
იღვნენ ფეხზე და ისმენდნენ ქარ-
თულ ლექსს, ხარობდნენ სხალ-
თის დიდებით.

ყველამ, სტუმარმაც და მასპინ-
ძელმაც, თავისი სათქმელი თქვა,
ერთი-მეორეზე უკეთესი. გამორ-
ჩევით მაინც ზაქრო კეჟერაძის
გამოუქვეყნებელი ლექსი „მზე“
დააჯილდოვეს მქუხარე ტაშით. ეს
ჯერ კიდევ უცნობი შუახვევლი
ყმაწვილი ცნობილ პოეტებთან ერ-

თად ლიტერატურულ საღამოებზე პირველად ნიგაზეულსა და სხალ-თაში გამოვიდა. ამ ტაძარში მიაღო ნამდვილი კურთხევა. მან კითხვის მანერითაც მიიქცია ყურადღება: როცა მზეს მიმართავდა, ისე ბუნებრივად, მოკრძალებით აღაპყრობდა ხელებს, კედლიდან ახლად ჩამოსული ფრესკა გეგონებოდათ.

გიორგიმ აქ ერთი უსიტყვო მიზანსცენა გაითამაშა — ახალგაზრდა ზურაბ გორგილაძეს მრავლის მეტყველად ანიშნა, ხედავ ვინ მოდისო.

მართლა ნიჭიერი ახალგაზრდები მოდიან მწერლობაში, მეტწილად სოფლებიდან, ბუნების წიაღში გაზრდილი ბიჭები. ამ პოეტური მოგზაურობის მონაწილენიც ზომ სოფლებიდან მოვიდნენ სხვადასხვა დროს. მათი ლექსები, პოემები, მოთხრობები და რომანები მეტწილად აქ იშვნენ, ჭოროხისა და აჭარისწყლის ხეობებში, აქაური სურნელი აქვთ, ამაყი მთებისა და მქუხარე ჩანჩქერების, მწვანე ბალახისა და მშობლიური მიწის მადლი სცხიათ.

პოეზიას სიხალვათე და სილალე უყვარს. მოდური ავეჯით, ათასგვარი სამშვენისით გაზიზინებულ ოჯახში ბავშვი თავისუფლად როდი გრძნობს თავს. ეს სერიული ნაკეთობანი იქნებ კიდევ ბორკავს და ბოჭავს მას, იქნებ ამიტომაც ამტრევს და ამსხვრევს!..

პოეტური და კეთილი ოდიითგანვე ერთიანობაში წარმოედგინა ქა-

რთველ კაცს. რუსთაველი ზომ ნი-
ადაგ იმას ამბობს „ბორტის“
სძლია კეთილმან არსება მისი
გრძელიაო“. პოეზიის ჭეშმარიტ
მოყვარულთა შორის ვის უნახავს
ავისმქნელი და ყიამყარლი. ამი-
ტომ იყო სასიხარულო მოსწავლე-
თა მოძალემა ლიტერატურულ სა-
ღამოებზე. პოეზია მათ ოცნებებს
ფრთებს ასხამს, უზადოდ აყვარებს
დედა-სამშობლოს, შრომა-
ში მარჯვენას უმართავს, სულის
სიმშვიდესა და მხნეობას უნერ-
გავს.

ამ ორმოცდაათი წლის წინათ, როცა წითელი კავალერისტები მშრომელთა მოსარჩლედ ბათუმი-საკენ მოდიოდნენ, აჭარაში არ იყო არც ერთი მწერალი. ახლა კი იმდენია, რომ უმათოდ შეუძლებელია წარმოიდგინოთ თანამედროვე ქართული ლიტერატურა.

ამ ორმოცდაათი წლის წინათ წითელი კავალერისტები გულის-ად მიიღო ზემოაჭარის მოსახლეობამ. პარტიის ხულოს რაიკომის პირველმა მდივანმა მიხეილ ბერიძემ გვიამბო, რომ, მომსწრეთა გადმოცემით, უღელტეხილთან ქლობას დივიზიას მშრომელთა დელეგაცია შეეგება. დელეგაციის წევრმა ხულოელმა შაია ბოლქვაძემ, რომელიც მოძმეთა შორის რჩეულ კაცად ითვლებოდა, ლაშქრის მეთაურები შინ მიიწვია. მისი უმცროსი რძალი მუხთერი ემსახურებოდა სტუმრებს. შემდეგში შაიაც და მუხთერიც ახალი ცხოვრების მშენებელთა წინა რიგებში ჩადგნენ, პასუხსაგები პოსტები ეჭირათ.

დღეს არც შაიია ცოცხალი, აღარც მუხთერი, მაგრამ არიან მათი მემკვიდრენი, რომლებიც იღწვიან და ქმნიან.

მიხეილ ბერიძემ პოეტებს ერთხანს მეგზურობა გაუწია. გზად, მამისეულ კერასთან ლამაზად უმასპინძლა, მერმე გოდერძის უღელტეხილამდე მიაცილა, გზა დაულოცა და წარმატება უსურვა მესხეთის მიწაზე...

პირველი თოვლი მოსულა ჭოტხე. ცივი ქარი ქრის. მზე კი ანათებს, მაგრამ არ ათბობს. ციხისძირის ყვავილეთში გაზრდილ ჯემალ ქათამაძეს მოაგონდა თოვლის ყვავილი, გუმწინწინ ჭოროხის ნაპირზე რომ უხსენეს გრძელიგორიდან ჩამოსულმა მწყემსებმა.

და ნახეს იგი ყვავილი, თეთრი კი არა, წითელი, სისხლივით წითელი ყვავილი, ზამთრის სურნელით.

პირველ თოვლზე უფრო ამ ყვავილს შეუშინებია მწყემსები; დიდი თოვლის მაცნეაო.

ამიტომ ქვია თურმე თოვლის ყვავილი.

გოდერძის უღელტეხილის სიმაღლიდან გონების თვალთა აჭარაც კარგად ჩანს და მესხეთიც.

უკან დარჩა წონიარისი, ნიგაზეული, სხალთა, თვით ეს პატარა თოვლის ყვავილიც...

წინ არის მესხეთი, დიდებული მესხეთი, ქართული გენიის წმიდათა წმიდა აკვანი, საოცრებათა მხარე.

ვარძია!

მსოფლიოს შვიდივე საკვირველება შემოგვევლოს.

შენი ამშენებლის რა ბრალეობა რომ იმ სიაში არა ხარ.

ვილაცამ ნებისმიერად მერვედ თუ მეცხრედ მიგაწერა, მაგრამ შეცდა. შენ აგრე იოლად დასანოშრავი არა ხარ.

რუსთავი, მესხეთის რუსთავი!

პოეტური გენიის თვალშეუდგამი მწვერვალი.

ახლა აქეთკენ მოიქჩარიან შენი ანასწლეტი მიზრაფეები, რომ შენს მიწაზე აახმიანონ აჭარაში თქმული ქართული საგალობლები, მოვიტანონ ამბავი სიცოცხლის გადარჩენისა.

და ეს საგალობლები, ეს ამბავი საამოდ მოეფონება მესხეთის გულს. დღევანდელი აჭარა ხომ ისტორიული მესხეთის ნაწილია. სულისა და ხორცით, ბედითა და უბედობითაც ერთი.

გოდერძის უღელტეხილის სიმაღლიდან მანქანა თანდათან დაბლა ეშვება. უსიერ ტევრში გადის საკმაოდ განიერი და ლამაზი გზა. გზის ორივე მხარეს თვალს ხედავს მწვანე ფერის ფაქიზი ნიუანსები, სანთელივით ჩამოქნილი, ცისკენ ატყორცნილი კორომები. ყურთასმენას ატკბობს ჩიტების ჭიკჭიკი. მათ ბანს აძლევს წყაროთ ჩხრიალი.

აქ ცის გუმბათი ერთობ მაღალია, თითქმის მანძილს იჭერს ადამიანის ხელთქმნილ გუმბათებისაგან.

თვალსაწიერზე გამოჩნდა ზარზმა.

ირგვლივ მოფუსფუსე სოფელი.
ბალ-ვენახები.

ტაძრის კარი ღიაა. პირველი შე-
დის ჯემალ ჯაყელი და გულმოდგი-
ნედ ეძებს სამცხის ათაბაგთა —
— ჯაყელთა ფრესკებს. პოულობს
და მუხლმოდრეკილი, ქედმოხრი-
ლი დგას წინაპართა, სამი ღვთის-
მოსავი მოხუცის, შორეული აჩრ-
დილების წინაშე.

— ეს ალბათ ამაღამ დასაწერა
ლექსის ექსპოზიციაა, — ჩაიცინა
ზურაბმა.

— გალაკტიონის „ნიკორწმინ-
დის“ შემდეგ რა უნდა დაიწეროს,
არ ვიცი, — ახლა უკვე სერიოზუ-
ლად, მოწყენითაც კი თქვა ვიორ-
გიმ და ჯადოქრის ხელით ატყორც-
ნილ თაღებს აადევნა თვალი.

აქ რომ თაღებია,
სვეტთა შეკონება,
ისე ნაგებია,
სიზმრის გეგონება.

ტაძრის გარეთ, ეზოში ერთი
სიურპრიზი ელოდათ. ბავშვებმა
ფრიდონ ხალვაში იცნეს, წუხელ
ტელევიზორის ეკრანზე ვნახეთო.
ფრიდონმა ძლივს მოიგონა რო-
დის გადაიდეს, ბავშვებს ღიმილი
აჩუქა და პოეტებს ადიგენისაკენ
გაუძღვა.

ადიგენი ელოდა სასურველ სტუ-
მრებს. პარტიის რაიკომის პირვე-
ლმა მდივანმა ამირან მექვაბიშვი-
ლმა, ვიდრე ლიტერატურული სა-
ლამო დაიწყებოდა, პოეტებს გააც-
ნო რაიონის ეკონომიკა, კულტუ-

რული ცხოვრება, ახლო მომავ-
ლის პერსპექტივები. ბევრი რამ
თქვა გულგასახარი.

ლიტერატურული საღამოც გუ-
ლთბილად წარიმართა. მისალმებე-
ბი, ლექსები, ტაში, მადლობა, ნო-
ბათები, ყველაფერი იყო.

შემდეგ მესხურ სოფელს უდეს
ეწვივნენ. მესხური ოჯახები ნახეს.
მესხური პური გატეხეს. ნამდვი-
ლი მეზობლური, მეგობრული, ნა-
თესაური საუბარი გააბეს. სიამ-
ტბილობით დაამთავრეს ყველა-
ფერი, ძვირფას მასპინძლებს
გამომეშვიდობენ და ახალციხის
გზას გაუდგნენ.

მესხეთის ცენტრი ღრმა ძილში
იყო, როცა სასტუმროს კარებს
მიადგნენ.

ღილით მაინც თითქმის ყველას
ჩვეულებრივ, დროზე გამოეღვიძა.
მარტო ზურაბი ახანებდა. როგორც
შემდეგ გაირკვა, მას დასიზმრებია
წალკოტი, სადაც მშვენიერნი ას-
ულნი კითხულობდნენ ჯემალ ქა-
თამაძის ლექსებს სიყვარულზე და
მთელი ბუნება ტაშს უკრავდა,
ოვაციას დასასრული არ უჩანდა.

ყველა სიზმარს და მოლოდინს
გადააჭარბა ახალციხის თეატრში
გამართულმა ლიტერატურულმა
საღამომ. ეს იყო ჭკუა-გონებით,
გრძნობით, იუმორით, სიხარულ-
ით, სიყვარულით შეზავებული,
ყველაზე მომზიბლავი საღამო. და
ამაში დიდი როლი შეასრულეს ამ
რაიონის თავკაცებმა, პირველ რი-
გში კი პარტის რაიკომის პირველ-

მა მდივანმა შალვა გრძელიშვილ-
მა. იგი პოეტებთან ერთად, ხელი-
ხელჩაკიდებული მივიდა თეატრ-
ში, სცენაზეც მათ გვერდით დაჯ-
და და უზომოდ ხარობდა, რომ
აჭარის შვილთა შემოქმედება ამ-
დენ სიამოვნებას ანიჭებდა მესხე-
თის საზოგადოებრიობას.

შალვამ მთელი ქალაქი შემოა-
ტარა მწერლები. ხშირად ჩერ-
დებოდა ახალშენებლობათა ხარა-
ჩოებთან. კარგა ხანს არ მოიცვალა
ფეხი იმ ადგილიდან, სადაც მესხე-
თის სახელმწიფო თეატრის ახალ
შენობას აგებენ. წყენაც შეეტყო
-- ამ დიდებულ ნაგებობას ჩვე-
ნი ეროვნული ზეიმის წინ უნდა
შემოხსნოდა ხარაჩოები, მაგ-
რამ რაღაც მიაკლეს და ახლა ვე-
ლარ მოესწრება.

მესხეთის სახელმწიფო თეატრს
მთელი ამ მხარისათვის თავისებუ-
რი მნიშვნელობა აქვს და რაიონის
ხელმძღვანელობაც ამიტომ არის
თავგამოდებული, თეატრის დასს
ყოველმხრივ უწყობს ხელს და ეხ-
მარება. ღირსიც არის. ეს
ცხადყო ამ თეატრის ამასწინანდე-
ლმა გასტროლებმა აჭარის ღელა-
ქალაქში.

არც წარსულია უყურადღებოდ.
მწერლებმა ნახეს ახალციხის ფა-
შების, მათ შორის ბედკრული სე-
ლიმის, რეზიდენცია. ახლა აქ აღ-
დგენითი სამუშაოები მიდის. შენ-
დება ახალი კორპუსებიც, ექმნება
ტურისტული ბაზის მთელი კომპ-
ლექსი.

ქალაქიდან რამდენიმე კილომეტრის დაშორებით დაათვალიერეს
საფარას ტაძარი, რომელიც მეცა-
მეტე საუკუნის ოთხმოციან წლებ-
ში აუგია ქართველ ხუროთმოძ-
ვარს. იგი მოხსენიებულია სარკმ-
ლის წარწერაში დასავლეთის კა-
რიბჭეზე: „სრულ იქნა საყდარი
ესე საძირკულითვე ყოვლითა ფე-
რითა ხელითა ფარეზასძისათა. შე-
უნდგენენ ღმერთმან“.

ფარეზასძე.

მარჯვენაკუთხეული ქართველი
კაცი, რომელსაც შეეძლო ეთქვა:
„არ ვეც ძილი თვალთა ჩემთა ვი-
დრემდის განასრულებდნენ მონას-
ტერსა მას“. ასევე იტყოდნენ სპა-
ლთის და ზარზმის, ხერთვისის,
თმოგვის, ვარძიის... ძველი მესხე-
თის სწორუბოვარი მშენებლები.

და გიკვირს, წინაპრები, რომ-
ლებიც საოცარს, ღვთაებრივს
ქმნიდნენ, მაინც შენდობას, მიტე-
ვებას ითხოვდნენ, ვაი თუ რამე მი-
ვაკელით და შთამომავლობამ გვი-
საყვედუროსო.

ასეთი გრძნობა მხოლოდ შე-
მოქმედს აქვს.

ასეთი გრძნობით დიდი გენიის
სიმაღლიდან საუკუნეებს გადანა-
თა შოთა რუსთაველმა.

რუსთავი.

რუსთავის სოფელი.

მთელი ჩვენი ხალხის საფიცარი
ალაგი.

პოეზიის დღის, რუსთაველის

დღის ყოველწლიური ზეიმის ას-
პარეზი. აქ შეეგებნენ ჩვენს პოეტ-
ებს ასპინძის რაიონის თავკაცები
ლევან ისაკაძე და ნოდარ ვაჟაშე-
ლი, აქ შეიძინეს ახალი მეგობრე-
ბი, ძმები.

აქ მუდამ ჟღერს ძმობისა და მე-
გობრობის სიმღერა.

ხაშ მოყვარე შოყვრისათვის
თავი ჭირსა არ დამრიდად,
გული მისცეს გულისათვის,
სიყვარული გზად და ხიდად.

აქ ყველაფერი ძვირფასია — ბა-
ლები და ყანები, შუკები და ორ-
ლობეები, თვალმაყვალა გოგონე-
ბი და ბიჭები.

ცოტა იქით თვალკამკამა წუნ-
დის ტბაა.

ვინ იცის, იქნება ამ ტბასთან არ-
წევდა ნიაფი შოთას საყალმე ლერ-
წამს.

კიდევ იქით ვარძია — კლდეში
გამოკვეთილი ლეგენდა.

იწყება პოეტური მოგზაურობის
ყველაზე საინტერესო აღმართი.
საუკუნეები აღებენ კარებს. მე-
ზურობას სწევს მესხეთის ისტორი-

ის შესანიშნავი მცოდნე, არაერთი
გამოკვლევის ავტორი ნიკო ნათე-
ნაძე, რომელსაც წლების მანძილ-
ზე უმუშავნია აჭარაშიც. მან იკი-
თხა, თქვენს შორის დიასამიძე ან
თავდგირიძე ხომ არ არისო. ვარ-
ძიის დაცვაში ამ ორმა გვარმა
დიდად ისახელა თავი. ისევე რო-
გორც სხალთის ტაძრის კედლები,
ვარძიის ურიცხვი მღვიმეები, აპა-
რტამენტები, თვით ტაძარი ამ ქა-
ლაქისა მტრის ცეცხლითაა შერუ-
ჯული.

მესხეთის მზე მეწამულ სხივებს
აფრქევს ვარძიის ზვიად კედ-
ლებს. დღე იწურება.

პოეტებს ასპინძაში მივლიან
ლიტერატურულ სადამოზე.

კვლავ წრფელი მისალმებები,
ძმობისა და მეგობრობის, სვებედ-
ნიერი ჩვენი სამშობლოს სადიდე-
ბელი სიტყვები, ლექსები, ტაში...

ამ დალოცვილ მიწაზე სიხა-
რული, სიყვარული უბოლოა.

მესხეთის მიწავ, წმინდაო მიწავ
რუსთაველისა! ასჯერ რომ გნა-
ხოთ, მაინც ვერა, ვერ ვიჯერებთ
გულს შენის ტრფობით.

ნ ე რ ი ლ ე ბ ი

კაკლო სომეხი

ლენის მუშათა დახვეწება და მისი გამოქანული აჭარაში

რევოლუციური მოძრაობის ისტორიიდან ცნობილია, რომ ყოველთვის, როდესაც რევოლუცია მთავრდებოდა მამოძრავებელ ძალთა დამარცხებით, — იწყებოდა პოლიტიკური და იდეოლოგიური რეაქციის შავბნელი პერიოდი.

1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდგომი პერიოდის, აღვირახსნილი რეაქციის წლების პირველი თავისებურება რუსეთის იმპერიაში, სადაც იმპერიალიზმის ყველაზე უარყოფითი მხარეები და წინააღმდეგობანი უკიდურესობამდე მივიდა, იმაში მდგომარეობდა, რომ დროებით შენეულა რევოლუციური მოძრაობა და ეს პერიოდი კი არ აცალკევებდა, პირიქით, აერთიანებდა 1905-1907 და 1910-1914 წლების რევო-

ლუციურ აღმავლობას.

დებრესია რუსეთის მრეწველობაში, საშინელი ჩამორჩენილობა სოფლის მეურნეობისა, რომლის ძირითადი მიზეზები კვადრატში აიყვანა თვითმპყრობელობის „უკანასკნელმა სარქველმა“¹ — სტოლიპინის აგრარულმა პოლიტიკამ, 1909 წლის დასასრულიდან მნიშვნელოვანი გამოცოცხლებით შეიცვალა.

ვ. ი. ლენინი აღნიშნავდა, რომ „მრეწველობის ზოგიერთი დარგის გამოცოცხლება მყისვე იწვევს პროლეტარული ბრძოლის გამოცოცხლებას“.² რევოლუციის ახალი ეტაპი რუსეთის ცხოვრების

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 18, 1951, გვ. 291.

² ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 16, 1951, გვ. 445.

ყველა სფეროში შეიჭრა, გაზარდა პროლეტარიატის რევოლუციური ენერგიის მარაგი და ეგრეთ წოდებული „სამი ვეშაპის“ მგზნებარე ლოზუნგები — დემოკრატიული რესპუბლიკა, 8 საათიანი სამუშაო დღე და მემამულეთა მიწების კონფისკაცია — სახალხო რევოლუციის მოთხოვნებად გადააქცია.

პროლეტარიატის რევოლუციური ბრძოლის აღმავლობას საგრძნობი ბიძგი მისცა ციმბირში, ლენის ოქროს მრეწველობის ამხანაგობის „ლენა-გოლდფილდის“ სამადნოებში ინგლისელი აქციონერებისა და მათი რუსი კომპანიონების საამებლად თვითმპყრობელობის მიერ ჩადენილმა სისხლიანმა ბოროტმოქმედებამ.

1912 წლის 4 აპრილს, შორს, მიყრუებულ ტაიგაში, რკინიგზიდან 1700 კილომეტრის დაშორებით, მდინარე ბოდიბოს ნაპირებზე დაიდგარა მშვიდობიანი გაფიცვის მონაწილეთა სისხლი. გაფიცვის მთავარი მიზეზები იყო შრომის კატორღული პირობები, ხელფასის დაკავება ადმინისტრაციის მიერ, მაღაზიებში ცუდი ხარისხის პროდუქტების სამმაგ ფასებში გაყიდვა, ადმინისტრაციისა და პოლიციის ძალმომრეობა, თვითნებობა.

და აი, კანონიერი მოთხოვნების დაკმაყოფილების ნაცვლად მეფის არმიის ჯარისკაცებმა რიტმისტრ ტრეშჩენკოს მეთაურობით, გაფიცულთ ნადეჟდინსკის (ამჟამად აპრელსკი) სამადნოებში

ტყვიები დაუშინეს, მოკლეს 270 და დაჭრეს 250-ზე მეტი მუშა.

ამ სისხლიანი დრამის ამბავი ელვის სისწრაფით მოედო მთელ რუსეთის იმპერიას და შრისხანებით აღავსო მუშათა გული. დაიწყო მასობრივი გაფიცვები, დემონსტრაციები, მიტინგები.

ვ. ი. ლენინის თქმით „ლენის მუშათა დახვრეტა გახდა იმის საბაზი, რომ მასების რევოლუციური განწყობილება მასების რევოლუციურ აღმავლობად გადაქცეულიყო“.³

აბოზოქრდა მუშათა მღელვარების ტალღა. ბოლშევიკური გაზეთი „ზვეზდა“⁴ რევოლუციური მოძრაობისაკენ მოუწოდებდა პროლეტარიატს. ლენის მუშების დახვრეტის საპროტესტო გაფიცვებში სამასი ათასამდე კაცი მონაწილეობდა, ხოლო საპირველმისო გაფიცვებმა ოთხასი ათასამდე მუშა გააერთიანა მძლავრ ნაკადად თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ.⁵

„ლენაზე თოფის გასროლამ, — წერდა ი. ბ. სტალინი 1912 წლის 19 აპრილს, — დაამსხვრია მღუპარების ყინული და დაიჭრა სახალხო მოძრაობის მდინარე. დაიძრა!... ყველაფერმა, რაც კი ბოროტი და დამღუპველი იყო თანამედროვე რეჟიმში, ყველაფერმა რაც აწუხებდა მრავალტანჯულ

3 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 18, გვ. 111.

4 გაზეთი „ზვეზდა“ გამოდიოდა პეტერბურგში 1910 წლის 16 დეკემბრიდან 1911 წლის 22 აპრილამდე.

5 „რუსეთის მუშათა მოძრაობის მოკლე ისტორია“, მოსკოვი, 1962, გვ. 442.

რუსეთს — ყველაფერმა აჰან თავი მოიყარა ერთ ფაქტში, ლენის ამბებში“.⁶

ლენის ამბებმა ახალ ვითარებაში შეასრულა ისეთი როლი, როგორიც 9 იანვრის „სისხლიანმა კვირამ“. მაშინ, პეტერბურგში, ზამთრის სასახლის მოედანზე დახვრიტეს რწმენა ძველი, რევოლუციამდელი თვითმპყრობელობისადმი, 1912 წლის 4 აპრილს კი დახვრიტეს რწმენა „განახლებული“, პირველი რევოლუციის შემდგომი დროის თვითმპყრობელობისადმი.

მაშინ მღელვარე პეტერბურგში ცეცხლს ნავთი გადაასხა გენერალ-გუბერნატორ ტრეპოვის 14 ოქტომბრის ბრძანებამ — „ფუჭი ზალბი არ მისცეთ, ვაზნები არ დაზოგოთ!“ ასევე იმოქმედა ახლაც იმპერიის შინაგან საქმეთა მინისტრის მაკაროვის ცინიკურმა პასუხმა სახელმწიფო სათათბიროს სოციალ - დემოკრატიული ფრაქციის შეკითხვაზე ლენის ამბების გამო: „ასე იყო, ასე იქნება!“

1912 წლის 22 აპრილს (5 მაისს) პეტერბურგში გამოვიდა მასობრივი ყოველდღიური ბოლშევიკური გაზეთი „პრავდა“. თავის პირველსავე ნომერში გაზეთი აშუქებდა ლენაზე მომხდარ ტრაგედიას და წერდა: „ჯერ კიდევ ისმის დაჭრილთა გმინვა, ჯერ კიდევ ისმის მოთქმა დახოცილ მუშათა ცოლ-შვილისა, ჯერ კიდევ თბილია

დაღვრილი სისხლი მუშებისა...“⁷ გრამ უკვე აქ, პეტერბურგში, „უძაღლეს პალატაში“ ჩქარობენ, გაცხადონ „ასე იყო, ასე იქნება მომავალშიც!“ ასე იყო, მაგრამ იქნება კი ასე მომავალში? — ამასზე უკვე უპასუხეს მთელი რუსეთის მუშებმა“.⁷

ლენის ტრაგედიამ გამოაცოცხლა რევოლუციის მთვლემარე ძალები, აამოძრავა მთელი რუსეთი და შიშის ზარი დასცა თვითმპყრობელობას.

საერთო პროტესტს თავიანთი აღშფოთების ხმა შეუერთეს საქართველოს მუშებმაც. „სისხლის ალში ვხვდებით ჩვენ 1 მაისს, — წერდნენ თბილისელი მუშები 1912 წელს, — შორეულ ციმბირში მხეცურად დახვრეტილი ჩვენი ხუთასი ძმის ჯერ კიდევ გაუცივებელი სისხლი შურისძიებისაკენ მოვკიხმოვს“.⁸

ახალი რევოლუციური აღმავლობის საერთო ფერხულში ჩაება ბათუმიც, რომელიც ამ დროისათვის პოლიტიკური ბრძოლის მდიდარი გამოცდილების მქონე, განვითარებულ სავაჭრო - სამრეწველო ქალაქს წარმოადგენდა.

ჩვენი საუკუნის პირველ წლებში „ბათუმი მრეწველობის მიხედვით ამიერკავკასიაში მეორე აღ-

7 „პრავდა“ № 1, 1912 წ. 22 აპრილი, გვ. 2.

8 საქართველოს კომპარტიის ისტორიის ნარკვევები, თბილისი, 1957, გვ. 261.

6 ი. ბ. სტალინი, თხზ., ტ. 2, 1947, გვ. 254.

გილს იჭერს და ჩქარი ნაბიჯით მი-
დის წინ“.⁹

საგრძნობლად გაიზარდა ბა-
თუმის ნავსადგურის ტვირთბრუნ-
ვა. ეს ნავსადგური „ტექნიკური
გაუმჯობესების შემდეგ შავ ზღვა-
ზე პირველობას ჩემულობდა“.¹⁰

მრეწველობა კი ვითარდებო-
და, მაგრამ ეს არავითარ კეთილის-
მყოფელ გავლენას არ ახდენდა მუ-
შათა ცხოვრების პირობებზე.
მათი სამუშაო დღე გრძელდებო-
და 14-16 საათს. ქალები და არა-
სრულწლოვანნი მუშაობდნენ რო-
გორც მუშა-კაცები, გასამრჯელოს
ღებულობდნენ კი ორ-სამჯერ ნაკ-
ლებს. მუშებისადმი ადამიანურ
მოპყრობაზე ხომ ლაპარაკიც ზედ-
მეტე იყო.

„ჯარიმის, „ვიჩიტკის“ და რა-
ღაც მაქინაციების საშუალებით
ორმაგად გვძარცვავდა ჩვენ ქარ-
ხნის მეპატრონე“.¹¹ წერს თა-
ვის მოგონებებში ბათუმის როტ-
შილდის ქარხნის ყოფილი მუშა ი.
მანჯგალაძე.

ყველაფერი ეს იწვევდა სამ-
რეწველო პროლეტარიატის სიძუ-
ლვილსა და გულისწყრომას კა-
პიტალის მფლობელთადმი.

ბათუმის მუშები, რომლებმაც
რუსეთის პირველი რევოლუციის
ქარცეცხლიან დღეებში თვით-
მპყრობელობასთან შეურიგებელი

ბრძოლის მდიდარი გამოცდილება
მიიღეს, მრეწველობისა და სოფ-
ლის მეურნეობის აღმავლობისას
(1910-1911 წლებიდან) სათავეში
ჩაუდგნენ პოლიტიკური მოძრაო-
ბის გამოცოცხლებას და სოციალ-
დემოკრატიული ორგანიზაციის
ხელმძღვანელობით შეუპოვრად
უმტკიცებდნენ ცარიზმის ზელი-
სუფალთ, რომ შავრაზმულმა რე-
აქციამ ვერ შეაჩერა ქასობრივი
მოძრაობა, რომ ეს მოძრაობა გა-
ნუწყვეტლივ ძლიერდება და ბო-
ლომდე მიიტანს თავისუფლებისა
და ბედნიერების დროშას.

ბათუმის ფაბრიკა - ქარხნების
მუშათა მდგომარეობით, დეძონ-
სტრაციებისა და გაფიცვების
ზრდით, რეაქციის დროს ოდნავ
დასუსტებული ბათუმის სოციალ-
დემოკრატიული ორგანიზაციის
საქმიანობით დიდად იყვნენ დაინ-
ტერესებულნი პარტიის ცენტრა-
ლური კომიტეტი, ბოლშევიკური
გაზეთები „ზვეზდა“ და „პრავდა“,
პარტიის მთელი ხელმძღვანელო-
ბა.

გულისხმიერებითა და ინტერე-
სით ეკიდებოდა ბათუმის სამ-
რეწველო პროლეტარიატის რე-
ვოლუციური მოძრაობის აღორ-
ძინებას ვ. ი. ლენინი.

1913 წლის 16 (29) იანვარს
პოლონეთის ქალაქ კრაკოვიდან¹²
გამოგზავნილ წერილში პარტიის
სანდო პიროვნებისადმი, ბათუმელი

12 ვ. ი. ლენინი და ნ. კ. კრუპსკაია
პოლონეთის ქალაქ კრაკოვში ცხოვრობ-
დნენ 1912 წლის 21 ივნისიდან 1914
წლის 15 აგვისტომდე.

9 ხ. ახვლედიანი, სახალხო-განმათავი-
სუფლებელი ბრძოლის ისტორიიდან სა-
მხრეთ საქართველოში, ბათუმი, 1956,
გვ. 161.

10 იქვე, გვ. 162.

11 ბათუმის რევოლუციის მუზეუმის
არქივი, ფონდი 4, საქმე 24, გვ. 7.

მ. ე. სოლორავილისადმი ნ. კ. კრუპსკაია წერდა: „ამბობენ, რომ უკანასკნელ დროს ბათუმში გაიხსნა ქარხნები და დაიწყო გამოცემა. საინტერესოა გვქონდეს ცნობები იმის შესახებ თუ რა კეთდება თქვენთან“.¹³

რა კეთდებოდა და რა ხდებოდა ბათუმსა და ბათუმის ოლქში?

კავკასიის მეფისნაცვალმა ვორონცოვ-დაშკოვმა მიიღო მხედველობაში „ბათუმის, როგორც სანავსადგურო ქალაქის ცხოვრების განსაკუთრებული პირობები“;¹⁴ საჭიროდ სცნო ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორს რომანოვსკი-რომანკოს 1912 წლის იანვრის პირველი რიცხვებიდან ეხელმძღვანელა სავალდებულო დადგენილებით, რომელიც მეფისნაცვლის კანცელარიამ სპეციალურად ბათუმის და კინტრიშის უბნისათვის (ქობულეთის რაიონი) გამოსცა... ეს დადგენილება სასტიკად კრძალავდა სამუშაოს შიშვნებს ნავსადგურში, მაღაზიებში და ქალაქის სხვა დაწესებულებებში, ნებადაურთველ თავმოყრასა და შეკრებებს ქუჩებში, მოედნებზე, სასაფლაოზე და სხვა საზოგადოებრივ ადგილებში დემონსტრაციებისა და გაფიცვების მოწყობის მიზნით... „ამ დადგენილების დარღვევაში შენიშნულები ადმინისტრაციული წესით და-

პატიმრებული იქნებიან“.¹⁵ ნათქვამი იყო დადგენილების მეტოქე მუხლში.

მეფისნაცვლის კანცელარიის მრავალრიცხოვანმა დადგენილებებმა, გუბერნატორის გაძლიერებულმა რეპრესიულმა ზომებმა ვერა და ვერ შეაჩერეს რევოლუციური მოძრაობის აღმავლობა.

ლენის უიარაღო მუშათა დახვერთით თვითმპყრობელთა მკვლავ აჩვენა მსოფლიოს თავისი საზიზღარი სახე. ამ ბოროტმოქმედებამ ბათუმის პროლეტარიატი დიდად ააღელვა და მან მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს სოციალ-დემოკრატიული ფრაქციისაგან მოითხოვა დამნაშავეთა დაუყოვნებლივ გასამართლება. ბათუმელი მუშები თავიანთ პროტესტში წერდნენ: „ჩვენ „ნობელისა“ და სხვა ქარხნების მუშები, რიცხვით 200-ზე მეტი, ვაცხადებთ პროტესტს იმ სიმხეცის გამო, რომელიც ჩაიდინეს ჩვენი ძმების — მუშების მიმართ. ჩვენ მოვითხოვთ ამ შემთხვევის „გმირების“ საჩქაროდ მიცემას პასუხისგებაში, უდანაშაულოდ დაღუპულთა ოჯახების მთლიანად უზრუნველყოფას. სამარადისო ხსოვნა უიარაღოდ დაღუპულთ, ხარბ კაპიტალის მსხვერპლთ“.¹⁶

ადგილობრივი პრესა თანმიმდევრულად აშუქებდა ლენის ამბებსა და მის გამომწვევ მიზეზებს.

13 ა. სურგულაძე, ნ. კ. კრუპსკაიას წერილი ბათუმელ მ. სოლორავილისადმი, გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, 1960 წლის 22 აპრილი, № 80.

14 აჭარის სახელმწიფო არქივი, ფონი 1, საქმე 513, გვ. 13.

15 იქვე, გვ. 17.

16 „კრასნი არხი“ № 4 (77), 1936, გვ. 46.

„ბათუმის გაზეთი“ 1912 წლის 22 ივნისის ნომერში იტყობინებოდა: „მალაროებში თვით ელემენტარული ტექნიკის შოთხონილებაც არ ყოფილა დაცული და მუშაობა ყოველად შეუძლებელ პირობებში სწარმოებდა“. ¹⁷

მეორე გაზეთი „ბატუმსკაია პრავდა“ ამავე წლის 19 ივლისის ნომერში წერდა: „გვამების დათვალიერებისას ბევრი ჭრილობა ცხადყოფდა, რომ სროლა სწარმოებდა მწოლიარე მუშების მიმართ“.

1912 წლის აპრილის დამდეგს (ლენის ტრაგედიის შემდეგ) ი. ბ. სტალინი მოსკოვში წერს პროკლამაციას „გაუმარჯოს პირველ მაისს“, რომელმაც დაბეჭდვისთანავე დიდი პოპულარობა მოიპოვა ფართო მასებში. ¹⁸ რსდმპ ბათუმის კომიტეტმა მასების რევოლუციური სულისკვეთებით გათვითცნობიერების საქმეში იმ დროისათვის ეს პროკლამაცია სახელმძღვანელოდ ცნო. პროკლამაცია მიუთითებდა, რომ პროლეტარიატი ძველებურად საპრობილეებს, ცემა - ტყეპასა და აბუჩად აგდებას ვერ შეურიგდება. დასასრულს იგი პროლეტარიატს მოუწოდებდა: „ვიბრძოლოთ ძეგის მონარქიის სრული დაშლი-“

სათვის, მივესალმოთ რუსეთის მომავალ რევოლუციას“. ¹⁹

1912 წლის ივნისში გაიფიქნენ ბათუმის ნავსადგურის მტერთავე მუშები. მართალია, ეს არაორგანიზებული გაფიცვა ჰუმანთა დამარცხებით დაშთავრდა, მაგრამ შეშინებული ადმინისტრაცია იძულებული შეიქნა გაფიცვის მეორე დღეს, 5 ივნისს მაინც გაეფრთხილებინა ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორი საიდუმლო ბარათით: „თუკი პროპაგანდა შემდეგშიც ასე გაგრძელდება, ვერ გასჭრის ვერავითარი საშუალებები და მალე დადგება ისეთი მომენტი, როცა ჰუმები გაიფიცებიან და ბათუმის ნავსადგურში ყოველგვარი სამუშაო შეჩერდება. ეს საშიშროებას უქმნის როგორც საბირჟო არტელს, ისე ამიერკავკასიის რკინიგზის სამმართველოს“. ²⁰ საგრძნობლად დაიძაბა მდგომარეობა ამავე წლის შემდგომ თვეებში. ართვინის ოლქის ჯანსუღ-მურ-ლულის სპილენძის საბადოებში მუშათა მღელვარებას, რომელიც 1912 წლის აგვისტოში დაიწყო, სათავეში ჩაუდგა ბათუმის სოციალ - დემოკრატიული ორგანიზაცია ²¹ და მას შეგნებული, ორგანიზებული გაფიცვის ხასიათი მი-სცა.

19 პროკლამაციის ერთი ეგზემპლარი დაცულია ბათუმის რევოლუციის მუზეუმის არქივში, ფონდი 4, საქმე 1, გვ. 31.

20 აჭარის სახელმწიფო არქივი, ფონდი 1, საქმე 552, გვ. 5.

21 პ. ცეკვიტარია, აჭარაში რევოლუციური მოძრაობის ნარკვევები, გვ. 326.

17 „ბათუმის გაზეთი“, № 138, 1912 წლის 22 ივნისი.

18 პროკლამაცია იბეჭდებოდა თბილისშიც, ფარულად, ლეგალურ სტამბაში.

ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორის სახელზე მოხსენებით ბარათში ართვინის ოლქის უფროსი, პოდპოლკოვნიკი შმერლინგი ამ მღელვარების შესახებ წერდა: „მუშათა შორის შეინიშნება უკმაყოფილება ქარხნის აღმინისტრაციის მიმართ... მნიშვნელოვან როლს თამაშობს გაზეთის ცნობები ლენის ამბების შესახებ“.²²

საბადოების აღმინისტრაცია დათმობაზე წავიდა და მუშათა მოთხოვნილებების ზოგიერთი მუხლი დააკმაყოფილა. სამსახურიდან გაათავისუფლეს კავკასიის სპილენძის მრეწველობის საზოგადოების თარჯიმანი, ინგლისელი ჯონ კუკი, რომელიც მუშებს უხეშად ექცეოდა. ართვინის ოლქის უფროსი იძულებული გახდა მისთვის ბოროტი და მავნე ადამიანი ეწოდებინა.²³

საბადოების ტერიტორიაზე მოგვარდა სავაჭრო დაწესებულებათა საქმიანობა, მუშათა მონაწილეობით შეიქმნა კომისია საყოფაცხოვრებო პირობების გასაუმჯობესებლად, სხვა ქარხნების მაგალითისამებრ საბადოებში გაძლიერდა საავადმყოფო საღაროების საქმიანობა, ამაღლდა მისი ავტორიტეტი, მოწესრიგდა სასწრაფო სამედიცინო დახმარება...

1912 წლის 3 ოქტომბერს ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორმა მეფისნაცვლის კანცე-

ლარიას დამამშვიდებელი ტონით აცნობა: „ახლა შეიძლება დარწმუნებული ვიყო, რომ ამ რაიონში სიმშვიდე უზრუნველყოფილია“.²⁴ სამხედრო გუბერნატორის იმედი ფუჭი აღმოჩნდა. ამას, ალბათ, გრძნობდა თვით კავკასიის მეფისნაცვალი, რომელიც ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორის ბარათის მიღების შემდეგ, სულ მალე, ამავე წლის 16 ოქტომბერს, მაინც აფრთხილებდა: „მთელი სერიოზულობით გაამახვილეთ ყურადღება და გამოიჩინეთ განსაკუთრებული სიფხიზლე იმ მუშათა ორგანიზაციების მიმართ, რომლებიც შეიძლება გახდნენ რევოლუციური პროპაგანდის კერები“.²⁵

მეფისნაცვლის ამ ღონისძიებამ ვერ შეაჩერა კავკასიაში, კერძოდ, ბათუმსა და ბათუმის ოლქში რევოლუციური აღმავლობა. ის დღითი დღე, სულ უფრო ძლიერდებოდა.

„უზარმაზარი ქვეყანა, ვეებერთელა სივრცეზე გაფანტული, დაქსაქსული, დაბერჩავებული, უუფლებო, უვიცი, უამრავ ხელისუფალთა, პოლიციელთა, ჯაშუშთა მიერ „მავნე გავლენათაგან“ გამოიჭნული 150-მილიონიანი მოსახლეობით, — მთელი ეს ქვეყანა ამოძრავებს იწყებს“,²⁶ წერდა ვ. ი. ლენინი 1912 წელს.

ახალი რევოლუციური აღმავლობა შეაჩერა პირველმა მსოფ-

22 აჭარის სახელმწიფო არქივი, ფ. 1, საქმე 573, გვ. 3.

23 იქვე, გვ. 10.

24 იქვე, გვ. 7.

25 იქვე, საქმე 583, გვ. 9.

26 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 18, გვ. 113.

ლიო ომმა. დრომოჭმული ძველი
სამყარო ომში ეძებდა ხსნას. მაგ-
რამ ხსნა არსაიდან ჩანდა. იმპე-
რიალისტურმა ომმა უკიდურესად
გაამწვავა ყველა წინააღმდეგობა.

„ომი, რომელსაც აურაცხელი
უბედურება და საშინელება მო-
აქვს მშრომელი მასებისათვის, —
შენიშნავდა ვ. ი. ლენინი 1914
წელს. — ათვითცნობიერებს და
აკაუებს მუშათა კლასის საუკეთე-

სო წარმომადგენლებს“. ²⁷ მუშათა კლასის ამ საუკეთესო წარ-
მომადგენლებმა ხალხთა მასებთან
მჭიდრო კავშირით, ბოლშევიკური
პარტიისა და მისი გენიალური ბე-
ლადის ვ. ი. ლენინის ხელმძღვანე-
ლობით 1917 წლის ოქტომბერში
დასაბამი მისცეს ახალ ერას კაცო-
ბრიობის ისტორიაში.

27 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 21, გვ. 451.

ალექსი ტოლსტოის სამი ინტერვიუ

აჭარაზე

ბევრი გამოჩენილი ადამიანი სწვევია ჩვენს მხარეს და დიდი სიტბო, სიყვარული გამოუხატავს აჭარისა და მისი მშრომელებისადმი.

აქ, ჩვენთან სტუმრად ყოფილა დიდი საბჭოთა მწერალი, ცნობილი რომანების „პეტრე პირველი“, „გზანი წამებისანი“ და სხვა მრავალი ბრწყინვალე ნაწარმოების ავტორი ალექსი ტოლსტოი (1883-1945).

პირველად იგი ბათუმში პირველი მსოფლიო ომის დროს 1915 წლის თებერვალში ჩამოვიდა, როგორც სამხედრო კორესპონდენტი და გონიოს ციხის ტერიტორიაზე დაბინავდა, რუსეთის არმიის ყაზარმებთან ახლოს. მწერალი აქ შეხვდა კავკასიის ფრონტის სარდალს, შემდეგში ცნობილ თეორეგარდიელ გენერალ იუდენიჩს და ინტერვიუ აიღო მისგან.

— ჩვენ აქ, ამიერკავკასიაში იძულებული ვართ ანგარიში გავუწიოთ ეროვნულ თავისებურებებს. ჩამოვყალიბეთ ქართული პოლი. ჯარისკაცებს ჩავაცვიოთ ეროვნული სამოსი და უფლება მივეციოთ იმდერონ ქართული სიმღერები. აბა სხვა რა უნდათ მათ?

— ქედმაღლურად, დამცინავი კი-

ლოთი განუცხადებია იუდენიჩს მწერლისათვის.

იუდენიჩი შეეცადა „დაემტკიცებინა“, რომ საფრონტო ზოლის (გადიოდა აჭარის სამხრეთით) მოსახლეობა, განსაკუთრებით ქურთები, არასაიმედონი არიან. შემდეგ მე გავიგე, ამბობდა ა. ტოლსტოი, რომ რუსეთის არმიის მხედართმთავრებმა ეჭვიმტანილად სცნეს ყველა ე. წ. „ინოროდელი“. ამით მეფის სატრაპები ცდილობდნენ გაემართლებინათ საფრონტო ზოლის მოსახლეობის აწიოკება-ასახლება და რამდენიმე ასეული კაცის დახვრეტა.

შემდეგში იუდენიჩი იძულებული იყო ელიარებინა, რომ სოფლებში ფუტკრის სკები ძირს ჩამოყარეს, ფოროთოხლის ბადები აჩეხეს, არსად შეხვედრიან „არც ადამიანსა და არც ცხოველს“.

რა მიზნებს ისახავდა ადგილობრივი მოსახლეობის აყრა და თურქეთში გადასახლება? ამ კითხვას ა. ტოლსტოიმ ჯერ კიდევ მაშინ გასცა ამომწურავი პასუხი: „თვალწარმტაც მიწის ნაკვეთებს აჭარისწყლისა და ჭოროხის გაყოლებით, ზღვის სანაპიროზე კონფისკაცია უყვეს და შექმნეს ამ უმშვენიერესი ადგილების ყიდვა-გაყიდვის სა-

ზოგადობა. გენერალი იუდენიჩი უმსხვილესი მიწათმფლობელი და მესაკუთრე გახდა, შენიშნავდა მწერალი და იქვე დასძენდა: „აი ამიტომ იყო, რომ გატყინოში ყოფნისას და იქიდან რევოლუციურ პეტროგრადზე გალაშქრების დროს იუდენიჩის არაერთხელ დასიზმრებია აჭარის ეს თვალწარმტაცი ადგილები, რომლებიც მან ხელთ იგდო“.

სხვათა შორის იუდენიჩის ავანტიურასა და მხეცობაზე ცნობილი საბჭოთა მწერალი ვსევოლოდ კოჩეტოვიც მიუთითებს: „მას შეეძლო დაეხვრიტა და ჩამოეკიდა შეუიარაღებელი სომხები მთებში და მშვიდობიანი ბათუმელები“.

მაგრამ იუდენიჩსა და სხვა ბნელ ძალებს მალე დაუდგათ აღსასრული. კომუნისტურმა პარტიამ, საბჭოთა მთავრობამ მოკლე დროში აღკვეთეს წარსულის ბევრი უკუღმართობა და შექმნეს დიდი მრავალეროვანი ოჯახი — საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი. ამით მოიგო აჭარამაც. მან მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების შემდეგ მიაღწია ნამდვილ თავისუფლებასა და ბედნიერებას. აქაც მთელი ფრონტით გაჩაღდა ახალი ცხოვრების მშენებლობა. ყოველივე ეს თვალნათლივ დაინახა ა. ტოლსტოიმ ბათუმში მეორე ჩამოსვლის დროს, 1932 წლის შემოდგომაზე.

ამჯერად მან ინტერვიუ აიღო არა მეფის რუსეთის გენერლები-საგან, არამედ საბჭოთა აჭარის თავისუფალი მშრომელებისაგან, კო-

მუნისტებისაგან. ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების სახელმწიფო კომისართან ს. ლორთქიფანიძესთან ერთად მას უმოგზაურია სოფელ მახუნცეთში, სადაც აჭარისწყლის ჰიდროელექტროსადგურს აგებდნენ. ჩვენ იქ წავედით იმ ვზით, რომლითაც 1915 წელს მომიხდა მოგზაურობაო, წერდა ა. ტოლსტოი.

მწერალი მშენებლობაზე გაეცნო მოწინავე ადამიანებს, დაათვალიერა გვირაბი, რომელიც იმ დღეებში უნდა შეეერთებინათ.

ბათუმში დაბრუნებულმა ა. ტოლსტოიმ მოიარა ბათუმისა და ქობულეთის რაიონების სოფლები, გაეცნო სუბტროპიკულ კოლექტიურ მეურნეობებს. ჩაი-აჭარის ახალი მატერიალური ბაზაა. სალიბაურის, ბობოყვათის, ჩაქვისა და ხუცუბნის ჩაის ფაბრიკები ყოველწლიურად ქვეყანას ხუთ მილიონ კილოგრამ პროდუქციას აწვდიანო, წერდა იგი. მწერალმა აღნიშნა აგრეთვე ზღვისპირა აჭარის მშრომელთა მიღწევები მეციტრუსეობის დარგში. რა თქმა უნდა, მხედველობიდან არ გამორჩენია კულტურული გარდაქმნები, განათლების ფრონტზე მოპოვებული წარმატებები.

ა. ტოლსტოის თვალში მოხვდა აგრეთვე ჩვენი მხარის დამახასიათებელი თავისებურებანი: „ოდა-სახლები მიმოფანტულია, როგორც მერცხლების ბუდეები. ხეობებში მოედინებიან მდინარე აჭარისწყალი და ჭოროხი. აქ მრავლად არის ციხე-სიმაგრე, ქვის

ძველი ხიდები, რომლებიც მოხერხებულად გაუღვიათ მდინარეზე“.

ძველთაძველი აჭარა — ჩანჩქერების, ცხვრის ფარების, ფორთოხლის ბაღებისა და პრიმიტიული მიწათმოქმედების ქვეყანაა, ამბობს მწერალი, აქ ჯერ კიდევ იგრძნობა უგზოობა, სპეციალისტთა ნაკლებობა, კულტურულ დაწესებულებათა სიმცირე, მაგრამ ყოველივე ეს წყეული წარსულის ნაშთს წარმოადგენს, რომელიც მალე მთლიანად გაქრებაო.

თავისი მოგზაურობის შესახებ ა. ტოლსტოიმ დაწერა ნარკვევი „აჭარისწყალი“, რომელიც გაზეთ „იზვესტიის“ 1933 წლის 1 იანვრის ნომერში დაიბეჭდა. აქვეა ცნობილი მწერლების მარიეტა შაგინიანისა და კონსტანტინ ფედინის სტატიები, პიდროვლექტროსადგურის კასკადის ჩანახატი.

ჩვენს მხარეში ა. ტოლსტოის ყოფნაზე 1932 წელს მკითხველებს მოუთხრეს ადგილობრივმა გაზეთებმაც.

მესამეჯერ მწერალი აჭარას 1938 წელს ეწვია. იგი აქ ჩამოვიდა თბილისიდან, სადაც წაუკითხავს ნაწყვეტები ახალი პიესიდან „14 სახელმწიფოს ლაშქრობა“.

ცნობილია, რომ ბათუმი ინგლისელი და თურქი ინტერვენტების აქტიური მოქმედების ზონას წარმოადგენდა. ეტყობა, მწერალმა ეს ნაწყვეტები ჩვენს ქალაქშიც წაიკითხა. ადგილობრივი გაზეთე-

ბი ამაზე კონკრეტულად არ მითითებენ. „ბატუმსკი რაბოჩისკი“ 1938 წლის 13 ივლისის ნომერში ნათქვამია: გუშინ ბათუმში ჩამოვიდა ორდენოსანი მწერალი ა. ნ. ტოლსტოი და დაათვალიერა ქალაქი, ბოტანიკური ბაღი, ციხისძირი. ასეთივე ცნობა გამოუქვეყნებია მრავალტირაჟიან გაზეთ „ბატუმსკი ვოდნიკსაც“. ორივე გაზეთში მოთავსებულია ა. ტოლსტოის ფოტოსურათი.

მწერალმა ამჯერადაც თავისი ინტერვიუ გაზეთ „იზვესტიაში“ გამოაქვეყნა. იგი აღფრთოვანებით ყვება ჩვენი მხარის მიღწევებზე, ჩაისა და ციტრუსოვანთა კულტურების ახალ ბაღებზე, კულტურულ მშენებლობასა და ადამიანთა შეგნებულობის ამაღლებაზე.

ა. ტოლსტოი საქართველოს 1940 წელსაც სწევდია, მაგრამ აჭარაში ჩამოვიდა თუ არა, ამის შესახებ ცნობები არ მოგვეპოვება.

„აჭარა საბჭოთა ქვეყნის ერთ-ერთი საუკეთესო კუთხეა. იგი თავის ღროზე ძლივს გადაურჩა გენერალ იუდენიჩისა და მისი დამქაშების ჯიბეში ჩაყარდნასო“, ამბობდა რუსი ხალხის დიდი შვილი.

კომუნისტური პარტიის, პირადად ვ. ი. ლენინის დახმარებისა და ზრუნვის მეოხებით ჩვენი მხარე არავის ჯიბეში არ მოხვდა და საბჭოთა ხალხების დიდ ოჯახში ნამდვილი ბედნიერება ჰპოვა.

ნიბნების მიმოხილვა

საინტერესო გამოკვლევა

მიწათმოქმედებასთან ერთად მესაქონლეობა მეურენობის უძველესი დარგია. საუკუნეების მანძილზე ქართველმა ხალხმა შექმნა და განავითარა მესაქონლეობის ტრადიციული ფორმები და სისტემები, რომელთა გამოვლენა-შესწავლა ისტორიული თვალსაზრისით უაღრესად მნიშვნელოვანია. ამ მხრივ უკანასკნელ ხანს გამოცემული ლიტერატურიდან ყურადღებას იპყრობს ვ. შამილაძის ვრცელი და საინტერესო მონოგრაფია „ალბური მესაქონლეობა საქართველოში (აჭარის მესაქონლეობის ეთნოგრაფიული შესწავლა)“. იგი დაწერილია აჭარის ხეობებში ავტორის მიერ შეკრებილი ეთნოგრაფიული მასალები

ბის საფუძველზე, ხოლო მიღებული დასკვნები, ალბური მესაქონლეობისათვის დამახასიათებელი სპეციალური მხარეები და თავისებურებანი, სავსებით სწორად, განზოგადებულია საქართველოსა და კავკასიის მთიანეთის შესაბამისი მონაცემების შუქზე.

ნაშრომის შესავალში გაშუქებულია მესაქონლეობის გენეზისის ზოგადეთეორიული საკითხები მრავალფეროვანი პალეოზოოლოგიური, ოსტეოლოგიური და არქეოლოგიური მასალის, აგრეთვე ისტორიული წყაროების საფუძველზე ნაჩვენებია კავკასიის, კერძოდ საქართველოს ადგილი და როლი ცხოველთა მოშინაურებასა და მესაქონლეობის განვითარებაში. ავტორი განიხილავს მესაქონლეობის ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ფორმებს, მიუთითებს მათ გენე-

ვ. შამილაძე, „ალბური მესაქონლეობა საქართველოში (აჭარის მესაქონლეობის ეთნოგრაფიული შესწავლა)“, თბილისი, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

ზისში კონკრეტული სამეურნეო-გეოგრაფიული და კულტურულ-ისტორიული ფაქტორების მნიშვნელობას, ხაზგასმით აღნიშნავს ქართულ-კავკასიური ე. წ. მთიულური, ალპური მესაქონლეობის უპირატესობას მომთაბარე, მოხეტიალე ცხოვრების წესზე დამკვიდრებულ მესაქონლეობასთან შედარებით.

ქართული ძროხეულის წარმომავლობის საკითხებთან დაკავშირებით ნაშრომში განხილულია ხალხური საჯიშე-სანაშენო საქმიანობა. საქონლის შემოყვანა, აკლიმატიზაცია, შეჯვარება, ადგილობრივი ჯიშების შერჩევა და აჭარის საჯიშე-სანაშენო ცენტრების მოღვაწეობის შესწავლა შუქს ჰფენს ეთნოზოოლოგიის მნიშვნელოვან საკითხებს, ეხმაურება ქართულ-კავკასიურ პალეოზოოლოგიური და ოსტეოლოგიური მასალის საფუძველზე გამოთქმულ მოსაზრებას ქართული მთიულური ჯიშის ძროხეულის უშუალოდ ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე მოშინაურებისა და ლოკალური ჯიშების ისტორიულად ჩამოყალიბების შესახებ.

წიგნში გამოვლენილია და შესწავლილია მესაქონლეობის მეურნეობრივი ფორმები, კერძოდ აჭარის ალპური მესაქონლეობის, ბარის, გარდამავალი და მთის სამეურნეო-ბუნებრივი ზონალობა, რაც შესაბამისი საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობით შეფარდებულია ადგილობრივ პირობებსა და კულტურულ-ისტორიულ

ეითარებასთან. ნაშრომში სწორად დაა მითითებული მიწათმოქმედება-მესაქონლეობის შერწყმული ხასიათი, რაც ამ დარგების სიძველისა და ტრადიციული კულტურის მაჩვენებელია. ასეთ სიმბიოზს კი თვით ამ დარგების ინტენსიური წარმოება განსაზღვრავდა. იგი, ერთის მხრივ, გულისხმობდა საქონლის ნაკელით ნიადაგის მორწყვა-გაპატივებას, ხოლო, მეორე მხრივ, საქონლის უზრუნველყოფას საზამთრო საკვების მარაგით. მასმასადამე, აქ ჩანს საერთოდ საქართველოსათვის დამახასიათებელი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა — მიწათმოქმედებისა და მესაქონლეობის მჭიდრო კავშირი და ურთიერთსარგებლობა.

მონოგრაფიაში ნაჩვენებია, რომ მეურნეობის ასეთი სპეციფიკურობა განსაზღვრავდა საქართველოს მთიანეთის, კერძოდ აჭარის ალპური მესაქონლეობის ძირითად ნიშნებსა თუ ქვეფორმებს. ამიტომ ვერტიკალურ ზონალობაში წარმოდგენილი ალპური მესაქონლეობის ძირითად ფორმასთან ერთად ნაშრომში შესწავლილია შინაალპური მესაქონლეობის, დამატებით სამეურნეო ბაზებში — ყიშლებში საქონლის დაზამთრების, ბარული ანუ საკარვო მესაქონლეობის დამახასიათებელი ნიშნები და თავისებურებები, დადგენილია თითოეული ამ ქვეფორმის გავრცელების არეალი, მათთან დაკავშირებული წლიური სამეურნეო კალენდარი და ის ფუნქციები, რო-

მღებიც ეკისრება მეურნეობის ამ ქვეფორმებს ადგილობრივი მოსახლეობის სამეურნეო ყოფაში.

ნაშრომში სწორადაა აღნიშნული, რომ აჭარის სამეურნეო-გეოგრაფიული პირობებით გამოწვეული ალბური მესაქონლეობის თავისებურებანი პირდაპირ ასახავს პოულობს მესაქონლეობასთან დაკავშირებული შრომის ორგანიზაციის ფორმებში. მართლაც, აჭარაში საქონლის მოვლა-პატრონობა და რძის მეურნეობა ხორციელდებოდა მე ა ხ ო რ ე ო ბ ი ს (საქონლის მოვლა-პატრონობა ბაგუარი კვების დროს), მე მ თ ე ვ ო ბ ი ს (რძის მეურნეობის წარმოება), ს ა ქ ო ნ ლ ი ს დ ა ბ მ ა დ ა ზ ი ა რ ე ბ ი ს (საქონლის გაზარება ბარის სოფლებიდან მთაში ზაფხულობით) და მე ნ ა ხ ი რ ე ო ბ ი ს (სასოფლო-სათემო გაერთიანება საქონლის სამწყემსად ალბურ საძოვრებზე) ინსტიტუტების მეშვეობით. შრომის ორგანიზაციის ეს ფორმები საქონლის მოვლა-პატრონობის წლიურ ციკლში ქმნიდა, ავტორის სამართლიანი შენიშვნით, ფართო სამეურნეო-კულტურულ და ეკონომიურ ურთიერთობას, რაც ყველაზე მეტად ალბური მეურნეობის პერიოდში ვლინდებოდა. საქონლისა და მესაქონლეობის პროდუქტების გაცვლა - გასაღებასთან ერთად ვხვდებოდით მეურნეობრივი ცოდნა-გამოცდილების გაზიარებას, სხვადასხვა სახის გართობებს, ღღესასწაულებს და ა. შ.

მონოგრაფიაში ვრცლადაა შექებული საზაფხულო საძოვრების მფლობელობა-ექსპლოატაცია და საძოვრებზე დაწესებული გადასახადები, ალბური მეურნეობის ორგანიზაცია, საძოვრების მორიგეობითი ძოვების სისტემა, მესაქონლეობასთან დაკავშირებულ სამეურნეო ნაგებობათა კომპლექსი და ა. შ. ცალკეა განხილული რძის მეურნეობა, ტყავის დამუშავების ხალხური ხერხები, აგრეთვე მსხვილფეხა საქონლითა და მესაქონლეობის პროდუქტებით ვაჭრობა. მოტანილი კონკრეტული ეთნოგრაფიული მასალის საფუძველზე დასაბუთებულია ზოგიერთ ადრინდელ ავტორთა (ვ. ბაგრატიონი) მიერ გამოთქმული მოსაზრება აჭარაში წველა-დღვებასთან დაკავშირებული საქმიანობის მაღალი ოსტატობის შესახებ. ნაჩვენებია რძის პროდუქტების სხვადასხვა სახეობის დამზადება-შენახვისა და კონსერვაციის წესები (მშრალად შენახვა, წათხში და გუდაში ჩადება და ა. შ.), რომელთაგან ყველის გახმობა აღნიშნული პროდუქტის შენახვის ერთ-ერთ უძველეს ხერხს წარმოადგენს. ჭურჭლეულის სპეციალურად შესწავლით ავტორმა საინტერესოდ წარმოაჩინა რძის პროდუქტების დამზადების სიძველე და ტრადიციულობა. ამ მხრივ საყურადღებოა აჭარული სადღვებლები, რომლებიც საქართველოს მთიანეთში შემორჩენილ სადღვებლებთან ერთად ანალოგიას პოულობს

ბენ მცხეთა-სამთავროს გათხრებისას მიკვლეულ ძველი წელთაღრიცხვის საუკუნეების ასეთივე თიხის ჭურჭელთან და სხვ.

ნაშრომში სრულადაა გამოყენებული ქართულ-კავკასიური მესაქონლეობის შესახებ არსებული ლიტერატურა. ავტორი არ იზიარებს ამ დარგის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ცალკეული საკითხების ტრადიციულ გაგებას და კრიტიკულად განიხილავს მათ. ამის შედეგად წიგნში მოცემულია განსახილველი თემის სრულყოფილი,

ზოგ შემთხვევაში ორიგინალური გადაწყვეტა, რაც მონოგრაფიას კიდევ უფრო საინტერესოს ხდის. ამიტომ ვ. შამილაძის აღნიშნული ნაშრომი მეცნიერული ლიტერატურის საინტერესო შენაძენია. ამასთან წიგნს პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს, რადგან მესაქონლეობის, მასთან დაკავშირებული ხალხური წესჩვეულებებისა თუ ფორმების შესწავლით გარკვეულად დაეხმარება სახალხო მეურნეობის მუშაებსაც.

აბელ სურგულაძე

666/3

ბერძნული
გონიერების

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 76118